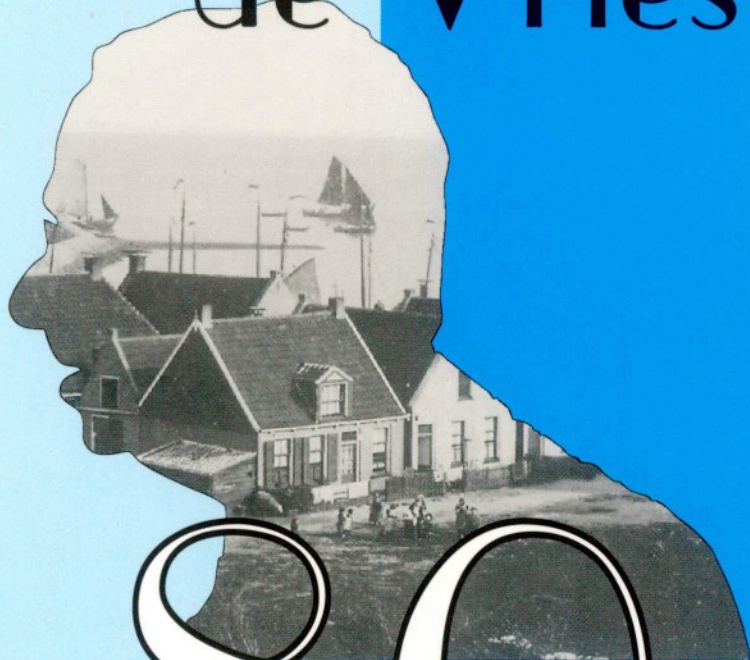

Meester de Vries

80

jaar

MEESTER DE VRIES

Vriendenboek ter gelegenheid
van zijn 80ste verjaardag
aangeboden door
de Stichting Urker Uitgaven
op 7 maart 1997

Publicatie: Stichting Urker Uitgaven 1997.

De Stichting Urker Uitgaven heeft tot doel de uitgave van min of meer belangrijke bijdragen in enigerlei vorm over of in verband met het volksleven, de taal, cultuur en geschiedenis van Urk mogelijk te maken.

Inhoud

Woord vooraf	A.P. Buys	4
Ter Inleiding	Redactie	5
Meester	T. van Eerde-Snoek	7
1917, Een bijzonder jaar	M. Bogerd	8
Tromp de Vries, vriend en metgezel	S. van den Berg	28
De Urker lagere school	T. Korf	34
Mijn dorp	B. Kramer-van Dijk	43
Het voortgezet onderwijs op Urk	J.W. van der Sloot	45
De Urker ijsvlet	A. Weerstand	54
Niettegenstaande was er sprake van genoeg	F. Pereboom	60
Urker skoenen an de Kroos	T. van Eerde-Snoek	86
't Arme keend	A. Scheffer-Hakvoort	91
Tromp de Vries... kerkelijk leven	Ds. J.L. Posthumus	94
TeVreên	K.J. Romkes	99
Een "vreemde snuut" en de Stichting Urker Uitgaven	M.G. Cense-Pleysier	104
De dag waarop ik achttien jaar werd	S. Snoek	118
Urk vanuit den vreemde beschouwd	Ing. K. van Dokkum	122
Bij de verjaardag van onze voorzitter	P.C.O.B.	132
Herinneringen, opgedragen aan meester de Vries	K. Weerstand	133
Frieslân boppe!	A. van Urk	137
De reis naar Duitsland	S. Snoek	144
Gouwen Arfst	T. van Eerde-Snoek	151

Woord vooraf

Met genoegen voldoe ik aan het verzoek om een voorwoord te schrijven ter introductie van dit boekwerk, opgedragen aan meester Tromp de Vries in verband met zijn tachtigste verjaardag.

Hij is een waardig lid van onze Urker gemeenschap. Gezien zijn vele publicaties is hij een veelzijdig georiënteerd man op cultureel-, historisch- en maatschappelijk gebied.

Ik denk daarbij aan activiteiten, zonder volledig te zijn, zoals die voor de Stichting Urker Uitgaven, Dialectgroep IJsselacademie, de Gereformeerde Kerk als ambtsdrager, bestuurslid P.C.O.B., onderwijzer en leraar P.A.B.O.

Hij doet en deed dat allemaal zonder ophef. Hij is drager van de Zilveren Anjer. Dat zegt veel over zijn inzet en verdienste voor ons.

De gebundelde bijdragen geven duidelijk weer wie u bent en wat u voor ons betekent. U verkeert onder ons als een stille kracht, bekend en bescheiden.

De gaven die God u schonk hebt u gebruikt om anderen daarmee te dienen.

Wij, uw dorpsgenoten, willen u bedanken voor uw inzet en wensen u Gods zegen toe.

A.P. Buys

Ter inleiding

Tromp de Vries 80 jaar!

Dit boek is een feestbundel, hem aangeboden door de Stichting Urker Uitgaven, waarvan hij, sinds de oprichting in 1981, voorzitter is.

De samenstellers komen uit de wijde kring van zijn vrienden en bekenden.

Natuurlijk feliciteren wij hem van harte met het behalen van deze mijlpaal en ook zijn vrouw Will. betrekken wij in deze felicitatie.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan onze eerste secretaresse, mevrouw M.G. Cense-Pleysier te Zandvoort, die veel voorbereidend werk verrichtte naast het leveren van een eigen bijdrage.

Spontaan reageerden de aangeschreven personen op het verzoek van onze stichting om een aandeel aan deze feestbundel te willen leveren, waarvoor onze hartelijke dank.

Lub Post ontwierp de omslag van dit boek, terwijl veel foto's uit het archief van "Stuurboord" afkomstig zijn. Wij zijn hem zeer erkentelijk.

Over de inhoud kunnen we kort zijn. Sommige hoofdstukken gaan over hemzelf en zijn dus persoonlijk getint.

Andere zijn "werkstukken", alsof "de meester" daar opdracht voor had gegeven. Voor alle medewerkers aan deze bundel geldt: hij wist te inspireren en aan te moedigen. Daarvan getuigen de twee gedichten van Trijntje van Eerde-Snoek: "Meester" en "Gouwen Arfst", die wij aan het begin en aan het eind van deze bundel plaatsen.

Met de woorden van deze met name genoemde gedichten voelen wij ons verwoord en vertolkt, ze zijn uit haar en ons hart gegrepen.

Stichting Urker Uitgaven

Moeder de Vries voor de ouderlijke woning.

Meester

je wisten
oens an te spreken
in de urker taol

je skrieven
in dichtten niet allien
je eagen veraol

je brochten
mit liefde je kinnes
op grote skaol over

je kregen
van oens een eretitel:
"de meester"

Dialectgroep,

T. van Eerde-Snoek

1917, een bijzonder jaar

– M. Bogerd –

Het jaar 1917 is een bijzonder jaar. Op 7 maart wordt in de woning Wijk 5 nr. 82, 's-middags om twee uur de kleine Tromp de Vries geboren. Anneke van der Mooren (47), de plaatselijke voedvrouw, geeft hem nog diezelfde dag aan op het raadhuis. Getuigen bij de inschrijving zijn Frederik Hoefnagel (46) en Jacob Timmerman (72). De blijde ouders, Hendrik de Vries (43) en Harmpje de Vries-van Urk (40), konden niet vermoeden dat de kleine Tromp later eens meester, historicus en dichter zou worden.

In meerder opzicht is 1917 een bijzonder jaar. In dit artikel wil ik u meenemen naar Urk in het derde jaar van de Eerste Wereldoorlog. Het geboortjaar van Tromp de Vries.

Het jaar 1917 zet koud in. Over Urk waait een vorstbrengende oostenwind. Weldra omringt een massieve ijsvlakte het miniatuurstaattie in de Zuiderzee. Urk ligt ingevroren, maar niet geheel geïsoleerd. In ijtijden brengt de vlet uitkomst. Deze vlet is een soort boot, van onderen voorzien van glij-ijzers, die zowel op het ijs als in open water kan worden gebruikt.

Actie

De Vereniging Hulp en Steun exploiteert deze ijsvlet(ten). De eerste maand van het jaar 1917 moet de ijsvlet diverse keren in actie komen. De bemanning is voor geen kleintje vervaard. Onverschrokken trotseren zij de kou, gaan een nat pak niet uit de weg en voltooien trouw hun opdracht. Op 22 januari brengen zij de tjalk "Trijntje" binnen. Drie dagen later verrichten zij opnieuw een spectaculaire actie. De "Dir. Jhr. Von Geusau" ligt ten zuidwesten van Urk vastgeklemd in het ijs. In dit fraaie, op 15 mei 1915 in gebruik genomen, sterke schip van de Eerste Urker Stoomboot Maatschappij is geen beweging te krijgen. Kapitein J. Brands zendt noodsignalen uit die weldra op Urk worden opgemerkt. De ijsvlet

De Geusau onderhoudt een lijndienst met Kampen.

wordt in gereedheid gebracht en na een zeer moeilijke en zware tocht bereiken in de avond de bemanningsleden Kobus de Boer, Steven Korf, Harmen R. Kramer, Willem J. Post, Klaas T. Ras, Jan Schraal, Albert A. van Veen en Jacob J. Wakker, onder leiding van schipper Gerrit de Boer (63), de vastgeraakte post- en passagiersboot. De leden van de ijsvlet overnachten op het schip. De volgende dag wordt de terugtocht, met aan boord de passagiers van "De Geusau", aanvaard. Opnieuw breekt een barre tocht aan. Het losse ijs zorgt voor gevaarlijke momenten. Toch ploetert de ijsvlet-bemanning voort. Afgemat en uitgeput bereiken zij 's middags Urk. De bevolking is uitgelopen. Over het ijs gaan tientallen jonge mannen de ijsvlet tegemoet en helpen de laatste honderden meters te overbruggen. Met gejuich en applaus wordt de dappere bemanning in de haven begroet. Burgemeester A. Gravestein en luitenant-kolonel D.G. Vreedenberg van het interneringskamp zijn ook op de kade aanwezig. De burgemeester spreekt de redders in hartelijke bewoordingen toe. "Wat de zee bouwt, heeft een hart. De waarheid van dit spreekwoord hebt gij schitterend bevestigd,

dappere redders, toen ge gisteren de hoogst gevaarlijke tocht ondernamt om te redden wie in nood verkeerden. Vertrouwende op God en op uw stoere krachten zijt ge de wijde zee opgegaan, den dood als't ware tegemoet ziende. Uw moedsbetoon heeft indruk gemaakt op de gehele bevolking van Urk en zal geroemd worden door heel Nederland, als het bekend wordt. Ik breng u onze dankbare hulde toe. Hoera!!" De burgemeester laat het niet bij woorden. Teruggekomen in het raadhuis vertrouwt hij de reddingsactie aan het papier toe en draagt de totale bemanning voor een onderscheiding voor. Niet zonder resultaat.

Koninklijk bezoek

Op zaterdag, 7 juli, zeilt het padvindersschip "Lichtstraal" in de namiddag de haven van Urk binnen met aan boord ZKH Prins Hendrik en Jonkheer Six, president van de Noord- en Zuidhollandse

Voor de moedige redding ontvangt de ijsvletbemanning een onderscheiding.

Reddingsmaatschappij. Voor de bemanning van de ijsvlet breekt er een onvergetelijke avond aan. Zij ontvangen uit handen van Prins Hendrik de reddingsmedaille. Gerrit de Boer krijgt een zilveren en de andere bemanningsleden een bronzen medaille opgespeld. Alle notabelen van Urk, de leden van de gemeenteraad, dokter O.W. van Geijtenbeek, dominee T. Rispens en dominee C.A. Snoep en luitenant-kolonel D.G. Vreedenberg zijn bij deze plechtigheid aanwezig.

Nog één keer zullen de mannen van de Urker ijsvlet de prins ontmoeten. Dat is in 1921. Koningin Wilhelmina en prins Hendrik brengen een werkbezoek aan Urk. Tijdens dit bezoek wordt ook de ijsvlet en de bergplaats bekeken. Rondom de ijsvlet staat de complete bemanning aangetreden. Op de borst dragen zij de reddingsmedaille. Na een demonstratie met de ijsvlet op kunstijs volgt een hartelijke ontmoeting. De legendarische tocht uit 1917 wordt nog eens opgehaald.

Varkensvlees op het ijs

Vele reizen worden in 1917 met de ijsvlet gemaakt. Onvergetelijk wordt de tocht met 1500 pond varkensvlees, plus de koppen, aan boord. Een bestelling van de gezamenlijke Urker slagers. De heenreis naar Kampen levert weinig problemen op, maar de terugreis wordt een ware uitputtingsslag. De mudvolle vlet is nauwelijks vooruit te krijgen. Toch is men nog vrij vroeg op het Kamperzand, maar ter hoogte van Schokland begint de tegenslag. De vlet zakt door het ijs en is niet meer op de ijsvloer te krijgen. Geen nood, het varkensvlees wordt uit de vlet gehaald en een eind verder op het ijs gelegd. Na deze ontscheping komt de ijsvlet vrij en staat weldra op het ijs. Het vlees er weer in en de tocht wordt vervolgd. Enkele uren oponthoud is wel het gevolg. Nog enkele keren moet dit ritueel worden herhaald. Ondanks de kou loopt het zweet de bemanning tappelings langs het gezicht. Aan het eind van de dag zijn ze uitgeput en de wanhoop nabij. Zullen ze Urk nog halen?

Op Urk zit men ook niet stil. Een groep jonge mannen zijn het wachten moe en gaan hun dorpsgenoten over het ijs tegemoet.

En na diverse keren met het oor op het ijs geluisterd te hebben, vinden zij de ijsvlet. Ze nemen de vlet van de zeer vermoeide ijslopers over en bereiken na enkele uren het eiland. De bemanning van de ijsvlet is bijna niet meer in staat om naar huis te lopen. Ze worden gedragen. De opdracht is echter uitgevoerd en hun loon, ieder 10 gulden, krijgen ze. De leden van de Vereniging Hulp en Steun (koninklijk goedgekeurd op 21 januari 1907) hebben opnieuw laten zien hun mannetje te staan. Ze zijn tot grote dingen in staat. Ook wanneer het ijs weg is.

Jonkheer Six verwoordt het in 1917 zo kernachtig: "Waar hulp en redding nodig is, biedt Hulp en Steun uitkomst. De Noord- en Zuidhollandse Reddingsmaatschappij steunt en bevordert dit edele streven zo ruim mogelijk, maar heeft nooit gepoogd om op Urk een station op te richten; daar zorgt Urk zelf voor." Voorwaar, een compliment om trots op te zijn en het zal nog bijna 50 jaren duren al eer op Urk een reddingsstation van de KNZHRM in gebruik wordt genomen.

Visserij

Urk, is klein van naam, maar groot in daden. Dat openbaart zich ook in het dagelijks leven. Zodra de zee bevaarbaar is, zoekt de vloot het ruime sop. In het jaar 1917 zijn de verdiensten goed.

De enige economische peiler is de visserij. Landbouw is er nauwelijks, alleen wat hooioogst. Andersoortige werkgelegenheid gaat ter ziele. De in 1907 gestarte manden- en stoelenvlechterij liquideert in 1917, vanwege een gebrek aan grondstoffen en aan leerlingen.

De visserij blijft nagenoeg de enige bron van inkomsten. Jong en oud zijn erbij betrokken. Vanaf hun twaalfde jaar gaan de jongens mee naar zee "om het vak te leren." Als gevolg daarvan bepalen overdag de vrouwen en de kinderen het straatbeeld.

De Urker visserijvloot bestaat uit 225 vaartuigen die zich in verschillende verenigingen verenigd zien. In 1912 is de Vereniging van Visserijbelangen opgericht om "de belangen te behartigen van alle vissers, zowel schippers als knechten." Eerste voorzitter is Jac. Brands en eerste secretaris G. Snoek. Een jaar later wordt een

De vloot ligt in de haven.

nieuwe vereniging opgericht: Vissersvereniging Macht Als Alles Samenwerkt (MAAS) onder voorzitterschap van Tj. Ruiten.

De Vereniging Door Eendracht Sterk (DES) wordt in 1918 opgericht. Voorzitter is J. Hoefnagel en secretaris R. Brands. Deze Vereniging zorgt voor een uitkering bij ziekte (penningmeester K.J. Romkes) en bij overlijden (penningmeester H. Romkes).

Visafslag

De haring brengt in 1917 een goede prijs op en de prijzen van bot, spiering en garnalen zijn ook niet slecht te noemen. Alleen de ansjovis blijft achter.

Op de Noorzee vindt bijna geen visserij plaats. Het gevaar op een zeemijn te lopen is niet ondenkbeeldig. Gelukkig wordt in 1917 geen schip of visserman door een zeemijn getroffen.

De gemeentelijke visafslag heeft in 1917 inmiddels haar tienjarig bestaan achter de rug. Iede Koffeman zwaait als directeur, reeds vanaf de start (1905), de scepter. In de eerste raadsvergadering van 1917 wordt zijn salaris bepaald op f. 1.100,00 per jaar "onder

De visserij, vishandel en visafslag vormen de spil van de Urker economie.

beding dat hij zelf voor het nodige geld zorgt." In diezelfde vergadering worden Frederik Hoefnagel en Riekelt Kramer tot afslagers benoemd. Zij ontvangen ieder f. 400,00 per jaar. "Bij voldoende opbrengst" kunnen zij rekenen op f. 500.00 per jaar.

Veldwachter

Doordat de verdiensten in de visserij redelijk zijn, is dat merkbaar op het eiland. Ondanks de "oorlogsjaren" is er sprake van een zekere welvaart. Ook de winkeliers maken een goed jaar. Er wordt meer gekocht en minder opgeschreven. Wel is er een nadeel voor de middenstand. De winkeliers komen niet aan rust toe. Vooral 's avonds kan het tot erg laat druk zijn. Zij steken dan ook de hoofden bijeen en verzoeken de gemeenteraad een verplichte winkelsluiting in te voeren. De meerderheid, vier van de zeven raadsleden, voelt daar niets voor. Zij vrezen dat de mensen doelloos hun vertier op straat gaan zoeken en "het volk krijg je dan niet meer van de straat".

Helaas neemt ook het alcoholgebruik, vooral onder de jongeren, toe. Meerderen gaan slingerend hun weg. Discussies volgen in de gemeenteraad en besloten wordt een "verordening betreffende drankgebruik door jeugdige personen" vast te stellen. Personen onder de 18 jaar mogen geen sterke drank (meer) nuttigen, noch vervoeren. De benodigde goedkeuring op de verordening wordt echter door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland onthouden "omdat artikel 454 van het Wetboek van Strafrecht dit al regelt". Dus de Urker bepaling is overbodig. Het komt op de handhaving van artikel 454 Wetboek van Strafrecht aan. En die handhaving ligt in handen van één man, de gemeentelijke veldwachter C. Jongkees. Een breed takenpakket heeft hij. Aan het bijhouden van een administratie of het schrijven van een proces-verbaal komt hij nauwelijks toe.

Hem is "geen buitensporig drankgebruik gebleken."

Gelet op de veelheid van taken, de werkdruk en de daar tegenover staande bezoldiging (van f 650.00 per jaar, met een uniformtoelage van f. 75,00) moet van hem niet teveel worden verwacht. Voor de gemeente is Jongkees een zuinig man, want blijkens het gemeentelijk jaarverslag 1917 heeft hij het gehele jaar geen kosten gemaakt. De enige keer dat het gemeentebestuur voor hem de knip moet trekken is in de maand november. Het blijkt dat de veldwachter dan 25 jaar in overheidsdienst is. Als blijk van waardering ontvangt hij van het gemeentebestuur een gratificatie van f. 25,00.

Brandweer

De gemeenteraad doet in 1917 zuinig aan. Kost de politie niets dan ook de brandweer niet. Herhaaldelijk klaagt de brandweercommandant over de staat van het brandweermateriaal. "De slangen verkeren in een slechte staat. Slechts een klein gedeelte is nog te gebruiken, ook de spuit is zeer slecht". De raadsleden zijn niet onder de indruk. De vroede vaderen hebben begrepen dat er nog 300 meter slang is te gebruiken en "dat moet voldoende zijn". Wel wordt de burgemeester gevraagd om "te onderzoeken wat een nieuwe spuit moet gaan kosten".

Gemeenteraad

Diverse keren is reeds de gemeenteraad genoemd. De gemeenteraad wordt voorgezeten door burgemeester A. Gravestein. Sinds 4 augustus 1909 vervult hij de functie van burgemeester en gemeentesecretaris op Urk. Gemeenteontvanger en enige ambtenaar is Albert van Urk (jaarwedde f. 1.165,00). Zeven raadsleden telt de gemeenteraad: in alfabetische volgorde Pieter Brouwer, Frederik Hakvoort, Pieter Keuter (sr.), Hendrik Kramer Czn., Philipus ten Napel, Willem Jan de Vries en Meindert Woort. Wethouders zijn de twee laatstgenoemden.

Het gemeentebestuur zetelt in het in 1905 gebouwde raadhuis.

Vele onderwerpen passeren in 1917 de vergadertafel. Belangrijke en minder belangrijke. De veestapel op het eiland leidt iedere vergadering tot discussie. Zo worden in de eerste vergadering van het jaar burgemeester en wethouders "gemachtigd de gemeentelijke rammen te verkopen". Tevens wordt met algemene stemmen, op voorstel van P. Keuter, besloten "de gemeenteweide te bemesten". De volgende vergadering wordt bepaald dat lammeren ouder dan zes weken niet op de gemeenteweide mogen komen. "Dit is zeer schadelijk en niet in het belang van de melkvoorziening", aldus de burgemeester.

De voorlaatste vergadering van het jaar krijgt het snoeien van de bomen de aandacht, terwijl in de laatste vergadering "het strooien van zand bij gladheid" wordt becommentarieerd.

Financiëel gezien sluit het jaar 1917 negatief. De gemeenterekening geeft een tekort te zien van f. 1.966,63. De raadsleden zijn er niet van onder de indruk. "Besloten wordt in 1918 het tekort weg te werken."

Kerkelijk leven

De verhouding kerk en magistraat is in 1917 goed te noemen. Op het kerkelijk erf is sprake van rust. Zondag aan zondag gaan de deuren van de drie gebedshuizen open. De Bethelkerk (1851) is de grootste en het Kerkje aan de Zee (1786) de oudste. 't Cristelijke Karkien (1895) staat enigszins weggestopt in Wijk 4.

Alleen de Christelijk Gereformeerde Kerk is in 1917 vacant. Trouwe voorganger is de bekende ouderling Riekelt Hoefnagel, een alomteweerd man. De Christelijk Gereformeerden zingen zonder orgel. Dit heeft geduurd tot 1936. In de Gereformeerde Bethelkerk staat het orgel sinds 1911 en in het Kerkje aan de Zee sinds 1905.

De Nederlands Hervormde predikant ds. Cornelis Andries Snoep doet op 25 maart 1917 zijn intrede in het Kerkje aan de Zee. Hij is een onopvallende man en verricht nauwgezet zijn arbeid. Slechts twee jaar blijft hij op Urk en vertrekt in 1919 naar Giethoorn.

Meer op de voorgrond treedt ds. Taede Rispens (1866 – 1920),

In het midden de
Nederlands Her-
vormde predi-
kant ds. C.A.
Snoep

predikant van de Gereformeerde kerk. Alleen al door zijn groot postuur valt hij op. Hij lijkt enigszins dominant. Toch is hij dat niet. Het ligt beslist niet in zijn aard om zich boven een ander te verheffen. Integendeel. Klein denkt hij van zichzelf en groot van een ander. Zijn gulle lach, zijn ijver en zijn onberispelijke levenswandel dwingen groot respect af. Met achting wordt dan ook op Urk over hem gesproken. Hij is, op 19 november 1889, getrouwd met Hil-
lijge Johanna Kroeze, een vriendelijke innemende vrouw.

Tijdens de hevige typhus-epidemie, die het eiland Urk in 1918/1919 teistert, bezoekt ds. T. Rispens niet alleen zijn Gerefor-
meerde broeders en zusters, maar ook de zieke leden van de va-

cante Christelijk Gereformeerde Kerk. Ook vervangt hij zijn ziek geworden Hervormde collega in diens gemeente. Zelf krijgt hij in 1920 de hikziekte. Enkele maanden later wordt bij ds. Rispens tuberculose geconstateerd, waaraan hij in het ziekenhuis te Kampen overlijdt. Een veel betekenend en gewaardeerd man is heengegaan.

Een bijzondere kerkelijke samenkomst in 1917 mag niet onvermeld blijven. Op 31 oktober is de Bethelkerk tot de nok toe gevuld "om de zegen van de reformatie (1517) te herdenken". Ds. T. Rispens en ds. C. A. Snoep spreken een herdenkingswoord uit, terwijl de schoolkinderen, onder leiding van de onderwijzers, toepasselijke liederen zingen.

Het schoolleven

Urk telt in 1917 één school, een openbare school wel te verstaan. Op deze school zitten 241 jongens en 231 meisjes. Negen onderwijzers en drie onderwijzeressen geven aan deze 472 leerlingen

De oude school op de plek van de latere Wilhelminaschool.

les. Hoofd van de school is R. Jansma, komend van Oosterend (Texel). Ondanks het openbare karakter van de school probeert hij de jeugd vanuit Gods Woord onderwijs te geven. Ook opent en sluit hij dagelijks zijn lessen met gebed. Dit wordt hem niet door iedereen in dank afgenomen. De plaatselijke geneesheer O.W. van Geijtenbeek dient een klacht in bij de gemeenteraad over het christelijk onderwijs op de openbare school. Zijn bezwaarschrift roept een tegengestelde reactie op. De dokter wordt ongezoeten duidelijk gemaakt, dat, wanneer hij zijn bezwaarschrift handhaaft, hij beter van Urk kan vertrekken. Een ongevraagd advies, dat een jaar later door Van Geijtenbeek wordt opgevolgd.

Met de vroedvrouw A. van der Mooren kan de gemeenteraad beter opschieten. Zij mag voortaan gratis in de gemeentewoning wonen.

Christelijk onderwijs

De in 1900 naar Urk gekomen bovenmeester Ritske Jansma geniet veel waardering op Urk. Het is een zeer actief man. Elke morgen staat hij om zes uur op en doet zijn wandeling door het dorp. Meester Jansma probeert de jeugd ook voor de politiek te interesseren. Hij is mede-oprichter van de AR-kiesvereniging op Urk, waarvan hij in 1917 de voorzittershamer hanteert. Daarnaast plaatst de bekende hoofdonderwijzer trouw zijn bijdragen in de (in 1912) opgerichte Urker Courant. Tenslotte vormt hij met P. Brouwer, I. Koffeman en K. Snijder de Commissie tot Wering van Schoolverzuim. Tien jaar later, nadat hij een wandeling door het dorp heeft gemaakt, overlijdt hij onverwachts. Zijn plotseling sterven wordt in verband gebracht met de omzetting van het openbaar- in christelijk onderwijs op Urk. In zijn sterfjaar starten op Urk twee christelijke scholen: een school voor gewoon lager onderwijs, met als hoofd J. Loosman, en een school voor uitgebreid lager onderwijs, met als hoofd G. Heetebrij. De openingsplechtigheid vindt op 31 augustus 1927 plaats in een samenkomst in de Bethelkerk, waarin de beide plaatselijke predikanten en de christelijk gereformeerde predikant van Kampen voorgaan.

In het jaar 1917 wordt verder een aanzet gegeven tot de oprichting van een visserijschool op Urk, die in 1918 van start gaat.

Interneringskamp

Tussen de oude school en het Kerkje aan de Zee staat de houten barak van het interneringskamp, omgeven door prikkeldraad.

In de Eerste Wereldoorlog vluchten vele soldaten van verschillende nationaliteiten naar ons land. Ze worden niet terug gestuurd maar in interneringskampen ondergebracht. Eén van die kampen bevindt zich op Urk. De bewaking bestaat uit Urker soldaten. Om de geïnterneerden beter in het oog te kunnen houden wordt op de kerktoeren een uitkijkpost gebouwd; een houten bouwsel naast de luidklok.

Het interneringskamp met op de achtergrond de uitkijkpost.

In verband met de aanwezigheid van het interneringskamp heeft de regering voor Urk de staat van beleg afgekondigd. Hierdoor berust het hoogste gezag op het eiland bij een militair. In dit geval bij luitenant-kolonel Vreedenberg. Burgemeester A. Gravestein kan het goed met deze man van het gezag vinden. Waar nodig zijn ze elkaar tot een hand en een voet.

De aanwezigheid van het interneringskamp zorgt voor twee bijzonderheden op Urk. Allereerst wordt sinds eeuwen de mis weer, ten behoeve van Belgische officieren, bediend en in de tweede plaats krijgt Urk een simpele drinkwaterleiding. Commandant Vreedenberg laat twee boringen verrichten: één op de Berg en één in het dorp. Na behoorlijke filtratie blijkt het uitnemend drink- en waswater te zijn. Een leiding naar de barak wordt aangelegd. De Urkers mogen ook van deze waterbron gebruik maken. Het duurt echter nog acht jaar eer er een echte, zij het ook gebrekkige, waterleiding verschijnt.

Openbare voorzieningen

Riolering is er al sinds enkele jaren, ook de bestrating van de wegen. Het elektriciteitsnet verschijnt in 1918. Tot dan toe verlichten zeventig petroleumlampen op ijzeren en houten palen het dorp.

De electriciteitscentrale wordt (in 1918) gebouwd in verband met de oprichting en vestiging van de NV Vischmeelfabriek Zuiderzee op Urk. Helaas moet deze fabriek spoedig haar deuren sluiten "vanwege ongeschiktheid van het product."

Sinds 1913 bezit Urk een hulptelefoonkantoor met een telefoonverbinding met het vaste land. Dit post-, telefoon- en telegraafkantoor staat ten oosten van het gemeentehuis.

Het raadhuis is gebouwd in 1905 naar het ontwerp van rijksarchitect J.F.L. Frowein. Aan de oostzijde van het raadhuis bevindt zich de burgemeesterswoning en aan de westzijde de dokterswoning, terwijl een klokkentoren het gebouw completeert.

Wonen

Halverwege het jaar 1917 vertrekken de laatste bewoners van het

interneringskamp naar Zeist. Het kamp wordt gesloten, de staat van beleg opgeheven en de uitkijkpost op de toren afgebroken. Urk komt weer in zijn normale doen.

De barak van het interneringskamp staat leeg. Er heerst echter in 1917 in zekere mate woningnood. Door de stijgende grondprijzen is bouwgrond voor de eenvoudige burgers niet (meer) te betalen. Vandaar dat een twintigtal inwoners het gemeentebestuur vraagt de barak als woning te mogen inrichten. Dit blijkt echter niet mogelijk.

De woonomstandigheden van een groot deel van de bevolking zijn beslist niet ideaal te noemen. In de traditionele visserswoningen wordt – veelal door grote gezinnen – gewoond, netten gedroogd, gewerkt en geslapen. Uit een oogpunt van hygiëne ongewenst. Het toilet is buiten, met aangrenzend vaak een schapenstal.

In 1917 telt Urk nog 25 schapen, 63 melkkoeien, 37 kalveren, 8

Dorpsbeeld uit het jaar 1917.

varkens en 493 kippen. Het pluimvee is lange tijd een bron van discussie en ergernis geweest. Rond 1900 scharrelden de kippen her en der rond. Zij bevuilden het wasgoed dat te bleken lag en beschadigden planten in de tuintjes. In 1917 geldt echter een scharrelverbod. Deze en andere verboden worden via de dorpsomroeper J. Loosman bekend gemaakt.

Dorpsomroeper

Jelle Loosman Az is in 1913 Jochem Woord als omroeper opgevolgd. Hij verdient per roep een kwartje. Naast zijn taak als omroeper moet hij ook elke morgen het uurwerk van de klok van het raadhuis opwinden.

Ruim acht jaar heeft J. Loosman de bel door Urk laten klinken en zijn mededelingen rondgeroepen. In 1925 neemt hij echter ontslag vanwege "ligchamelijke ongesteldheid en hoogen ouderdom". Een jaar later overlijdt hij. Het scheepje in de Bethelkerk, de UK 34 – door hem aangeboden ter gelegenheid van zijn openbare geloofsbelijdenis- herinnert nog aan deze dorpsomroeper. Zijn vrouw, Wilhelmina de Boer, is in 1917 schoonmaakster van het raadhuis. Haar honorarium gaat in dat jaar van 2 gulden per week naar 125 gulden per jaar. Ook krijgt zij op 23 april 1917 een vaste aanstelling.

Zang

Op cultureel terrein is er op Urk in 1917 grote activiteit. De zangvereniging "Halleluja" roept in een advertentie aan het begin van het jaar "nieuwe jongelingen en jonge mannen boven de leeftijd van 25 jaar" op om lid te worden. Meester J.H.van Doorn schrijft in de Urker Courant een aanbeveling. "Het orgel heeft in onze godsdienstige beoefening een dienende taak. In zijn schone afwisseling van registers nodigt het de gemeente nu eens uit tot jubelende lof en dan tot ootmoedig gebed. En het is juist in deze richting dat de Zangvereniging "Halleluja" haar leden tracht te leren zingen op de juiste melodie, maar ook naar de inhoud van de verzen op de vereiste toon. Neen, het zingen in onze kerken is maar niet tot verpozing. In het psalmgezang spreekt de gemeente. Zou het dan overbodig zijn hieraan onze zorg te besteden?"

De vloot vaart uit. Aan boord wordt veel gezongen.

"Halleluja" bestaat in 1917 al twintig jaar. Eerst heette deze vereniging "Oefening kweekt kunst" (1897). In 1910 krijgt de zangvereniging de huidige naam. Dirigent van "Hallelujah" is in 1917 de bekende Gerrit de Boer, markant visser, moedig bemanningslid en later schipper van de ijsvlet.

Naast "Hallelujah" bekwaamt ook de gemengde zangvereniging "Excelsior" zich in de zangkunst. Dirigent van dit koor is in 1917 de eerdergenoemde schoolmeester J. H. van Doorn.

Muziek en lezingen

Voor een muzikale noot zorgt het Fanfarecorps Adrianus Valerius onder leiding van dirigent G. Snoek. Deze vereniging geeft in 1917 twee uitvoeringen. Burgemeester A. Gravestein prijst tijdens één van deze avonden "de moed, om ook in benarde tijden als thans, ter opwekking, de horens te doen schallen". Hij spreekt de wens uit "dat Urks fanfarecorps moge bloeien".

Toch krijgt het oorlogsgedruis ook invloed op het verenigingsleven op Urk. "De druk der tijden" wordt gevoeld. De avondverga-

Heden den zeventen Maart Negentien
honderd zeventien, is voor ons, ondergetekende, Ambtenaar van den burgerlijken stand der
gemeente Urk, verschenen
Anneke van der Slooren van beroep
Wid. v. v. oud zeven en veertig jaren,
wonende te Urk, die ons heeft
verklaard dat op den zeventen
Maart negentienhonderd zeventien
des voormiddags ten twee ure, in het huis staande
in wijk vijf nummer twee en lachtig te Urk
in hare bedravigheid is geboren
een kind van het mannelyk geslacht uit Haarmpje van Urk
van beroep zonder
wonende te Urk, echtgenoot van Hendrik de Vries, verschen, w.
nende te Urk, zijnde deze door afwezigheid verhinderde aanwezigen
welk kind zal genaamd worden Tromp
Zijnde deze inschrijving gedaan op aangifte van de vroedvrouw
Van welke verklaring wij deze akte hebben opgemaakt in tegenwoordigheid van Frederik
Hoeftmager
van beroep gemeente ambtenaar oud zes en veertig
jaren, wonende te Urk
en van Jacob Timmerman
van beroep zonder oud twee en zeventig
jaren, wonende te Urk.
En is deze akte na voorlezing door de comparant e, de getuigen en ons ondertekend.

A. van der Slooren
H. Hoeftmager
J. Timmerman

De Ambtenaar voornoemd,
W. de Vries

Geboorteakte van Tromp de Vries.

deringen worden niet meer gehouden en de vergaderschema's raken ontregeld. De reciteervereniging Dindua legt zich echter bij deze situatie niet neer en organiseert aan het eind van het jaar een viertal lezingen in gebouw "De jonge Samuel". Hoofdonderwijzer R. Jansma bijt de spits af met het onderwerp "Het calvinisme en de kunst".

Het jaar 1917 begon, maar sluit ook met een ijzige kou en vorst. Het ijsschuitenverkeer neemt weer toe. Allereerst om Urk van voedsel te voorzien. Later om andere voorraden aan te zuiveren. Petroleum wordt een schaars artikel. Hierdoor stijgt de prijs schrikbarend. Velen gebruiken alleen nog maar kaarsen als verlichtings-

bron. Turf, voor aan boord, is niet meer te krijgen. Hamsteren wil burgemeester A. Gravestein echter voorkomen. Vandaar dat hij de distributievoorschriften van toepassing verklaart en voorraden ten behoeve van "de rechtvaardige verdeling" opslaat. Gelukkig duurt de schaarste niet lang.

Het jaar 1917 is ten einde. De bevolking is vermeerderd met 118 personen en telt aan het eind van het jaar 3067 inwoners. De groei van de bevolking blijkt voornamelijk veroorzaakt door de geboorten. Naast vestiging (110), vertrek (71) en overlijden (37), worden 116 baby's geboren: 64 meisjes en 52 jongetjes. Eén van die jongetjes is Tromp de Vries, die thans (in 1997) de gezegende leeftijd van 80 jaar mag bereiken. Ik feliciteer hem en zijn vrouw daarmee. Soli Deo Gloria!

Het Kerkje aan de Zee in oude luister.

Tromp de Vries: vriend en metgezel

– Sjoerd van den Berg –

Wie niet al te zeer een vreemdeling is in het kerkelijk Jeruzalem, met name dat van Urk, weet dat de beide persoonsaanduidingen in de titel van mijn bijdrage ontleend zijn aan een psalmvers in de oude berijming van Psalm 119.

Het is vooral het mooie, oude woord "metgezel" dat mij hierin treft.

Het woordenboek zegt dat vriend en metgezel synoniemen zijn, maar dat lijkt me niet helemaal juist. Een metgezel is iemand die met je meegaat, die je begeleidt. Dat is Tromp voor mij geweest, maar natuurlijk is ook het omgekeerde het geval: ik was ook een metgezel voor Tromp.

Toen ik in 1940 als pas geslaagd onderwijzer aan de Wilhelmina-

Meester de Vries met zijn klas achter de oude Wilhelminaschool

school kwam, ontwikkelde zich al heel spoedig een hechte vriendschap tussen Tromp en mij.

Wij hadden dezelfde belangstelling voor allerlei vraagstukken op het gebied van het onderwijs, de taal, de theologie en de ontwikkeling van het kerkelijk leven. Maar bij alle gelijkheid was er ook een duidelijk verschil. Tromp wist altijd argumenten te noemen die mijn te snelle zekerheden aan het wankelen brachten. Tromp was veel bezonnener, bedachtzamer dan ik. Ik was impulsief, heel gauw met een oordeel klaar. Tromp van zijn kant bleek behoefte te hebben aan een stimulerend contact met een beweeglijker type dan hijzelf was. Zo hebben we elkaar aangevuld, gevormd als het ware.

Tromp als taalman

Vooraf op het gebied van de taal is er een gelijke maatgang in het leven van Tromp en mij. Beiden studeerden we Nederlands. Maar er is een verschil.

Tromp voelt zich vooral thuis bij de traditie; ik verdiep mij het liefst in de na-oorlogse dichtkunst, zoals die van Lucebert, Andreus en Kopland, om maar een paar te noemen. Wat Tromp een keer gedaan heeft: een tijdzang dichten in de trant van Da Costa, zou bij mij – gesteld dat ik dichten kon – ondenkbaar zijn.

Daarmee ben ik aangeland bij het dichterschap van Tromp. Hij zou zelf geneigd zijn dat woord tussen aanhalingstekens te zetten, want hij zal zich zeker nooit vergelijken met dichters als Bloem of Nijhoff. Tromp heeft geen dubbele bodems in zijn verzen. Ze bevatten geen geheimen die zich slechts na ingespannen lezen prijsgeven. Integendeel: hij streeft ernaar dat iedere regel direct aanspreekt. Het is als in het gedicht "Fanfarecorps" van Vasalis in de gedichten van Tromp:

Een onverbloemde
voor elk verstaanbare muziek
die aan het ademloos publiek
ieder gevoel met name noemde.

Ook hier zou Tromp de vergelijking met een dichteres van dit formaat afwijzen.

Maar het gaat mij ook alleen maar om de typering van de volks-

kunst die Tromp beoefent. Ik vind het knap dat Tromp de gewone ervaringen en gevoelens zo herkenbaar weet weer te geven. Zelf begeef ik mij ook wel eens op het dichterspad, zo in de eerste dagen van december. Och arme: ik sleur de onwillige regels naar de onverbiddelijke rijmwoorden, die als wachters met een vlammend zwaard de toegang tot het paradijs der geestige invallen beletten. Ik wil vooral mijn bewondering uitspreken voor de pogingen van Tromp om psalmen en gezangen in het Urker dialect tot klinken te brengen. In een dialect heb je te maken met een zeer dichtbijliggende realiteit, gebonden aan de dagelijkse leefwereld. Wijk je daarvan af, dan ontstaat er een vervreemdende situatie en moet je oppassen dat je de grenzen van het lachwekkende niet overschrijdt. De werkelijkheid die op Urk en in het Urker dialect doorleefd en bezongen kan worden, loopt van de vuurtoren over de havens naar het voormalige Top. Hoe zou je daarin prachtige teksten kunnen weergeven als: "Ik gedenk Uwer uit het land van de Jordaan en de Hermonbergen, uit het klein gebergte". Daarvoor heb je de cultuurtaal, het Nederlands nodig. Toch slaagt Tromp er telkens weer in geestelijke werkelijkheid in de omgangstaal van iedere dag weer te geven.

Tromp als vriend

Het zou een saaie opsomming worden als ik hier een overzicht zou geven van alle activiteiten die we samen delen. Laat ik één ding noemen. In het gereformeerde jeugdwerk hebben Tromp en ik onder de energieke leiding van ds. Spijker heel veel samengewerkt. De kracht van die vriendschap heb ik vooral ervaren toen ik in 1945 Urk verliet en in Heteren onderwijzer werd. In dat eenzame, verwoeste dorp voelde ik mij aanvankelijk heel ongelukkig. Ik schreef dat aan Tromp en de wijze waarop hij en zijn vrouw Will mij in mijn moedeloosheid hebben opgevangen, vervult mij nog altijd met dankbaarheid.

Tromp als publicist

Natuurlijk is het aantal hoofdjess uit te breiden bij een zo veelzijdig mens als Tromp. Een zeer belangrijk onderwerp zou zijn: Tromp als historicus.

Maar ik vermoed dat daarover elders in dit boek wel een meer deskundige bijdrage zal staan dan ik kan geven. Bij zo'n huldingenboek is het gevaar groot van herhalingen die geen nieuwe aspecten toevoegen aan eerdere beweringen. Het zal nogal wat coördinatie vereisen om een werk als dit op een bevredigende manier samen te stellen.

Dan is er ook nog Tromp als verhalenverteller. Hij moet inmiddels honderden "spökkies" hebben geschreven. In ieder geval klopt dan niet meer wat Tromp in 1981 in de inleiding van zijn bundel "Urker Spukkies" zegt: "in het Urker dialect is nog zeer weinig geschreven." Dat was in 1981 al te pessimistisch gezien. In 1870 publiceerde K. Koffeman, hulponderwijzer te Urk "De gelijkenis van den verloren zoon in den tongval van het eiland Urk". Een niet met name genoemde onderwijzer schreef omstreeks de eeuwwisseling enkele verhalen in het Urks die geplaatst werden in de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Sedert 1972 verscheen het "Urker Volksleven", dat ook nu en dan een verhaal in dialect afdruckte. Voor een zo kleine taalgemeenschap als het Urks is dat al heel wat.

Ik denk dat Urk wat dat betreft de vergelijking met andere plaatsen van gelijke grootte glansrijk kan doorstaan.

En dat is zeker het geval met wat over het Urks geschreven is. In 1875 verschijnt er al een "Woordenlijst van het Urker Taaleigen" en omstreeks dezelfde tijd een overzicht van de "Vervoeging in het Urks", beide van de reeds genoemde meester Klaas Koffeman. In 1942 publiceerde J.C. Daan in "Het Eiland Urk" een uitvoerige beschrijving van het dialect en een "Woordenlijst".

J. Benders gaf een lijst van scheeps- en visserijtermen.

In 1981 geeft de Usselakademie te Kampen "Urker Spukkies" uit, een bundel verhalen en versjes uit het Urker volksleven. Ik heb dit bundeltje meegenomen naar mijn school om mijn lessen over regionale lectuur en dialect wat meer kleur te geven. Mijn leerlingen luisterden geboeid naar wat ik uit het boekje voorlas. Ik heb geprobeerd deze impressie in rijmvorm aan Tromp over te brengen:

'k Heb anderen al de deugden van je werk
met vreugd verteld; er zelfs uit voorgelezen.
Ze vonden je verhalen "beresterk".

Door elk werd je verhaaltalent geprezen.
Een fijne les, vooral omdat ik merk
hoezeer Urk in hun achting is gerezen.

Dit rijmsel bevestigt mijn opmerking eerder in deze bijdrage, dat het geen succes is als ik mij op het dichterspad begeef. Er zitten nogal wat stoplappen in, en er is sprake van een duidelijke rijm-dwang.

Achter in de "Urker Spukies" wordt een bibliografie van Tromp gegeven: een indrukwekkende lijst van alle boeken en artikelen die hij tot 1980 geschreven heeft. Het blijkt dat Tromp niet alleen belangstelling heeft voor wat zich beweegt en leeft – en vooral bewoog en leefde – op Urk: hij heeft zich ook begeven op het terrein van de Nederlandse letterkunde. In 1975 schreef hij enkele belangwekkende artikelen over het middeleeuwse spel "Mariken van Nieumeghen".

Een brandnetel

In een vriendenboek als dit is het gevaar niet denkbeeldig dat Tromp geïdealiseerd wordt op een wijze die hem boven de gewone menselijke maat verheft. Bij jubilarissen geldt wat een oude psalmberijmer zegt: "Men spreekt van u zeer herelijke dingen". Op het veld van die veronderstelde lof heb ik dus gezocht naar een brandnetel van kritiek voor de broodnodige variatie.

Die heb ik gevonden. In de jaren vijftig kregen wij beiden telefoon. Dat maakte een einde aan een levendige briefwisseling. Tromp schreef niet meer, hij belde. Ik heb het zelf nog een tijdlang volgehouden met brievenschrijven, want ik heb een hekel aan telefoneren, en Tromp weet dat. Maar op den duur moest ook ik het opgeven, want overmits in alle correspondentie twee delen begrepen zijn, moet het contact wederzijds worden onderhouden, wil het in stand blijven. Jammer, want je kunt wel een stijlvolle brief schrijven, maar niet stijlvol telefoneren. Ik houd van een goed gesprek, maar dat is niet mogelijk tegen een stuk eboniet of plastic. Zoiets dient te gebeuren van aangezicht tot aangezicht, en als dat door de afstand niet mogelijk is, schrijf je elkaar een brief. Maar Tromp schrijft geen brieven meer: hij belt.

En als die man nou niet schrijven kon....

Tot slot

Tromp heeft het oude Urk nog gekend, waar je binnen een uur om heen kon lopen. Hij weet nog van de situatie in het oude dorp, waar het verkeer in hoofdzaak bestond uit de "karre" en de tankwagen, beide getrokken door een paard. Hij weet nog hoe de kinderen gewoon op straat konden spelen: hoepelen, tolleren, kringspelletjes. Dat is allemaal verleden tijd. Kinderen spelen niet meer; de straten zijn verstikt door de auto's. Het lijkt wel of de volwassen Urkers niet meer kunnen lopen. Voor het afleggen van een afstand van vijf minuten blikken ze zich al in. Als ik op Urk kom, ben ik blij als ik veilig de overkant van een straat kan bereiken.

Tromp leeft in twee werelden: een onaantrekkelijk heden met veel lawaai, en een menselijk verleden waarover hij zoveel geschreven heeft en schrijft.

In die beide werelden heb ik Tromp ervaren en ervaar hem nog steeds als een vriend en een metgezel. Hij moge dat samen met Will. nog tot in lengte van jaren blijven. In Psalm 119 vers 32 (berijmd) staat de diepste grond voor die vriendschap. Ik weet dat Tromp en Will. daaruit leven, vooral nu er bij het ouder worden zo veel familieleden, vrienden en kennissen om hen heen wegvallen. Ik hoop dat ik nog lang getuige mag zijn van hun gelukkig samenzijn.

De Urker Lagere School

– Tromp Korf –

Tromp de Vries tachtig jaar. Nu is hij met nog meer recht l' éminence-grise van de Stichting Urker Uitgaven. Veel is er al geschreven door hemzelf of, op zijn instigatie, door anderen. Maar dit "vrienden-album" komt tot stand buiten hem om. Wij wensen hem met zijn vrouw nog vele goede jaren toe in een goede gezondheid.

Bij het overdenken van het ons aangereikte onderwerp, de school, kwam ik steeds maar terug op de Urker lagere school in de vorige eeuw en het begin van deze eeuw.

1. Evenwijdige lijnen in de geschiedenis

Het trof me dat er in die periode van de geschiedenis parallellen zijn te trekken. Immers naast de bekende schoolstrijd, waarvan men wel zegt dat die buiten Urk is omgegaan, was er bijna tegelijkertijd een strijd gaande in de kerk, te weten de Afscheiding. Voor Urk viel deze eerste "kerkscheuring" in 1836, terwijl het begin van de schoolstrijd veelal rond het jaar 1840 wordt gesteld om te eindigen in 1920, zijnde het jaar waarin het openbaar- en het bijzonder onderwijs werden gelijk gesteld en in de Grondwet vastgelegd.

Een periode van tachtig jaar. Van parallellen gesproken, er is in onze vaderlandse geschiedenis nog zo'n lange periode geweest, ook een strijd om een stuk vrijheid: De oorlog tegen Spanje van 1568 – 1648. Die periode wordt wel genoemd een strijd om godsdienstvrijheid, terwijl het in de schoolstrijd ging om de vrijheid van onderwijs. En bij het onderwijs gaat het toch ook mede om vrijheid van godsdienst. Vrijheid om de eigen kinderen al jong te onderwijzen en te doen onderwijzen in datgene dat wel wordt aangegeven als het enige nodige in het leven.

Als het waar is dat de schoolstrijd buiten Urk is omgegaan, dan is er nog een parallel te trekken, want er ging nog een andere landelijke beweging, namelijk de Doleantie van 1886, geheel aan Urk voorbij. Misschien kwam dat wel omdat de uittocht uit de Hervormde Kerk van Urk in 1836 zo groot is geweest dat er vijftig jaar later in het kleine Hervormde kerkje weinig meer over was om uit te treden. Overigens, 1886, het tweede rampjaar na 1868! Voor een kleine gemeenschap als Urk waren de verliezen aan mensenslevens – bij elk van beide rampen verdronken er zesentwintig bemanningsleden – twee zeer zware slagen.

Men moest wel verdoofd zijn van ellende en verdriet en daarbij nog de zorg voor het dagelijks bestaan door het wegvallen van een kostwinner.

Onze voorouders hadden toen, in 1886, wel andere zorgen aan hun hoofd dan kerkelijke onenigheden. Onverschilligheid of onkunde zullen in elk geval niet de reden zijn geweest dat de Doleantie op Urk geen weerklank vond.

Daarmee was wel de afgescheiden kerk van Urk uitsluitend een kerk uit de Afscheiding. En dat gegeven is wel zeer bepalend geweest voor de latere geschiedenis van de Urker kerken tot op de huidige dag. Overigens dient bedacht te worden dat ook de Hervormden die niet met de Afscheiding van 1836 waren overgegaan naar de Christelijke Afgescheiden Gemeente, voorstanders waren van een bevindelijk getinte orthodoxe prediking. Wat "leggege" betreft was er ondanks de getrokken scheur in de kerk van Urk, weinig verschil.

Zo gezien was er, althans op Urk, geen aanwijsbare aanleiding voor een afscheiding. Landelijk lag dat wat anders.

2. Kerk en school

Tussen kerk en school was er een nauwe verwantschap. De redenen die tot de schoolstrijd hebben geleid, zijn naar mijn mening niet te vatten wanneer niet eerst de tegenstellingen in de kerk van die dagen gezien worden.

Er is een verslag bewaard gebleven van de hand van een schoolopziener uit omstreeks 1840 van een inspectiebezoek aan de Urker openbare school.

De rapporteur was mr. H. Wijnbeek. Over de toestand op Urk rapporteerde hij: "Van de Bijbelsche geschiedenis werd eenig werk gemaakt. De onderwijzer schikt zich eenigszins naar de hier heerschende vooroordelen. In 1836 heeft de afgezette predikant De Cock van Ulrum, dit eiland bezocht, den fanatieken geest die er reeds heerschte verder aangeblazen en er een Vrieschen oefenaar overgebracht. Het is voor iemand die verlicht denkt, niet te houden en zoodanig is de predikant ! Deze man zucht en kwijnt onder het verdriet van zich miskend en verlaten te zien door het grootste gedeelte zijner gemeente. Het geheel gemeentebestuur is fanatiek. Er is hier aan verbetering van het schoolonderwijs niet te denken."

(Overgenomen uit Memorietafel van het Christelijk Onderwijs – Drs. T.M.Gilhuis – Cahiers voor het Chr. onderwijs – Kok, Kampen 1975).

De schoolinspecteur beschrijft hier de toestand op de Urker lagere school, zoals hij dat als verlichte geest meende te moeten zien. "De onderwijzer" zal geweest zijn Lammert Vis (1818 – 1856). Kort nadien (1848) kreeg de heer Vis er een ondermeester bij. Dat werd Johannes Gerssen. De heer Vis was Hervormd gebleven.

De "Vriesche oefenaar" was de eerste afgescheiden predikant, te weten Pier Schaap. Hij ligt begraven op het oude kerkhof. De man die zucht en kwijnt is de Nederlands Hervormde predikant, dominee ter Plegt. Uit deze rapportage proef je hoe modern denkende mensen tegen Urk aankeken. Het maakt in ieder geval wel duidelijk dat de Urker school en het Urker gemeentebestuur niet bepaald in de pas liepen met de toenmaals heersende opvattingen.

Volgens de bovengenoemde bron was mr. Wijnbeek in die tijd geen uitzonderingsgeval. Hij wordt zelfs gerekend tot de ruimdenkenden. Er blijkt weinig van die ruimdenkendheid, tenminste waar het de Urker samenleving betreft.

Tenslotte maken we er uit op dat de schoolmeester er nog het gunstigste af kwam, kennelijk omdat die niet uit de Hervormde kerk gestapt was.

De Afgescheidenen met hun "oefenaar" en het gemeentebestuur worden heel wat minder beoordeeld. Opmerkelijk is ook dat de

Het graf van
Pier Schaap,
de eerste af-
gescheiden
predikant.

heer Wijnbeek nergens het woord afgescheidenen gebruikt, maar wel de aanduiding "fanatiek" en "den fanatieken geest".

Met kerk en school namen velen het in die dagen zeer nauw. Men hechtte aan een zuivere gereformeerde prediking. Die vond men bij de Hervormde dominee ter Plegt niet. Ook hij was als kind van zijn tijd aangepast aan de in de toenmalige kerk gangbare richting. Dat was de richting waartegen dominee de Cock zich al in 1834 had gekeerd, de richting van de zogenoemde Groninger School.

Zo kon het gebeuren dat de kerk van de Afscheiding in de vorige eeuw op Urk groter en groter werd en dat de Nederlands Hervormde kerk haast verdwijnend klein werd.

3. De "leggege" van onze voorvaderen

Volgens de in het archief van de Theologische Universiteit Kampen bewaarde rede van ds. Willem Doorenbos, uit 1936, uitgesproken ter herdenking van de Afscheiding van 1836, was de predikant van de toenmalige Nederlands Hervormde kerk op Urk, de in die tijd in ons land overheersende evangelische richting toegegaan. Deze richting kende niet het Evangelie als blijde boodschap van de verlossing voor een verloren en doemwaardig menschengeslacht... Verlossing door de zoenverdienste van Christus en de wedergeboorte door de Heilige Geest achtte zij niet nodig... Het Evangelie was dan ook niet anders dan een middel dat God gebruikte om het menschdom te vormen.

Hier lag dus een diepe kloof tusschen de waarheid die de ware geloovigen begeerden te hooren prediken, en de zoetsappige leer die hun van de kansel af geboden werd. Zo werd ook ontkend dat er een duivel en een hel zouden bestaan.

Men predikte dat eens alle dingen zouden worden hersteld. Alle kracht en ernst werd zo aan de prediking ontnomen. Geen zondaar werd zoo met de aankondiging van het dreigend verderf wakker geschud. En ook geen kind van God werd getroost, doordat hem de verlossende kracht van Gods genade, die doode zondaren het leven geeft en om Christus' wil zalig maakt, werd voorgehouden.

Degenen die het bij deze zoetsappige prediking niet konden uithouden, zochten elkander op en trachtten elkaar op te bouwen in het allerheiligst geloof in gezelschappen; zooals dat ook elders in ons vaderland geschiedde. Op Urk bleef het gezelschapsleven duren tot aan de jaren tachtig van de vorige eeuw.

De broeders en zusters zochten elkaar op om met elkaar geloofservaringen uit te wisselen. Het veelvuldig verkeren van de ouders in gezelschappen bracht ook wel mee, dat het toezicht op het eigen gezin werd verwaarloosd. En voorts werkte het spreken op de gezelschappen ook de geestelijke hoogmoed wel in de hand. Bij de bevinding kwam bij sommigen ook valsche mystiek voor. Het le-

ven bij dromen, gezichten, ingevingen en voorzeggingen, het zogenaamde "krijgen" van teksten en andere subjectieve zaken kwamen vrij algemeen voor.

Niettemin was er toch wel sprake van een gezond geloofsleven. Volgens dominee Doorenbos was het uit overlevering van zijn voorgangers bekend dat er in de vorige eeuw sprake was van een grote Bijbelkennis. De Bijbel was trouwens in vele gezinnen het enige leesboek.

Wat het verenigingsleven betrof was er aan het eind van de vorige eeuw sprake van een Jongelingsvereniging genaamd "Samuël". Dit zou de eerst opgerichte vereniging zijn geweest. Er waren binnen de kring der gemeente mannen van statuur, eikebomen der gerechtigheid, gelovigen waar een ieder hoog tegen op zag. Bevestigde christenen die anderen leiding in het geestelijke leven konden geven. Aan de andere kant ging hun bemoeienis soms ook zoo ver, dat zij jeugdige personen, die toch reeds belijdenis des geloofs hadden afgelegd en die daarna ook ten avondmaal gingen, wel vroegen wie hen het recht had gegeven ten avondmaal te komen. Als bewijs van stipte vroomheid achtten sommigen het juist om des zondags op onopgemaakte bedden te gaan slapen en rond te lopen met ongekamde haren.

Toch waren dergelijke gedragingen uitzonderingen. Wat ook voorkwam was een teder en ingetogen leven. Vaak was er sprake van ruime sterfbedden.

Tot zover enkele citaten uit de rede van dominee W. Doorenbos, uitgesproken in 1936.

4. Toch een openbare school

Als men het nu met de prediking zo nauw nam, waarom zijn er dan in de vorige eeuw en het begin van deze, geen tekenen onder de bevolking te bespeuren, zoals die er in de rest van christelijk Nederland wel waren?

Je kan ook de vraag stellen waarom de schoolstrijd gewoon niet op Urk speelde. Kennelijk was men bij ons wel tevreden met de bestaande Openbare school. Het was immers in feite een "Christelijke Openbare school". De Bijbel was er het enige richtsnoer en de onderwijzers waren kerkelijke mensen die door het gemeente-

bestuur werden uitgekozen. De ouders voelden geen enkele behoefte aan een bijzondere school. En die behoefte zal er zeker niet geweest zijn in de eerste jaren van de schoolstrijd, toen elders in ons land Christelijke scholen werden gesticht die volledig door bijdragen van de ouders in stand werden gehouden, ook in gemeenten waar een liberaal gemeentebestuur de toegang tot de Openbare school geheel voor rekening van de gemeente liet komen. In zo'n geval was het voor christen ouders wel zeer verleidelijk om de kinderen naar de gratis Openbare school te laten gaan. Op Urk kenden de ouders dergelijke keuzes niet. Het niet heffen van schoolgelden had geen ander doel dan de stichting van bijzondere scholen te bemoeilijken. (Uit: "Lager onderwijs in de spiegel der geschiedenis, 1801 – 1976", Staatsuitgeverij 's Gravenhage, 1976).

Toen in 1920 de schoolstrijd ten einde was, duurde het nog zeven jaar voor er op Urk een bijzondere school kwam. Hoe die school er kwam zullen we hier niet verhalen. Voor hen die daar meer over willen weten verwijzen wij naar andere publicaties daarover.

5. Schoolgebouwen op Urk

Het allereerste gebouw dat alleen voor de lagere school werd gebruikt, was een houten loods. Daarvoor werden de kinderen onderwezen in de kerk en was de meester ook vaak belast met kerkelijke en andere functies.

Voor de Reformatie zal het de pastoor geweest zijn die onderwijs gaf, tenminste als er al een pastoor was en als die pastoor al lezen en schrijven onderwees. Er zijn wel berichten die het ergste doen vrezen.

Voor het goede overzicht zetten we de schoolgebouwen die er op Urk geweest zijn, op een rijtje.

Voor 1780 werd er school gehouden in de kerk.

Van 1789 tot 1820 had de school de beschikking over de vroegere noodkerk, zijnde een houten loods, met dakpansgewijs aangebrachte ruwe planken. Van het overblijfsel zijn nog wel foto's in omloop.

De eerste gemetselde school, het gebouw met de vier ramen op de achtergrond.

Daarna kwam, van 1829 tot 1863 in hetzelfde gebouw de eerste gemetselde school. Tussen deze nieuwe school en de houten loods werd ook nog een onderwijzerswoning gebouwd. Een foto uit de eerste jaren van deze eeuw is bij dit artikel geplaatst. Het gebouw recht op de achtergrond zal de vroegere gemetselde school zijn geweest, tenminste het linker gedeelte daarvan, met pannendak en schoorsteen. Het rechter deel met zadeldak zal het voormalige gemeentehuis geweest zijn. Wij vermoeden dat het gehele bouwwerk ten tijde van het nemen van de foto al in eigendom was overgegaan van Hoekstra, de vader van de latere professor Hoekstra. Timmerlieden zijn bezig het dak te repareren.

Van 1863 tot 1896 was er de derde school, nu op een andere plaats, daar waar in 1905 het raadhuis (thans Urker museum) werd gebouwd. Dit was een vierklassige school, waar ook nog wel foto's van moeten zijn. In het archief van gemeentewerken vonden we nog wel een geschreven bestek, helaas zonder teke-

ningen. Misschien dat een bouwkundige nog wel in staat is via dit geschreven bestek een schets te vervaardigen. De vierklassige school bleek na verloop van tijd toch al weer te klein. Toen kwam er een grote twaalfklassige school bij de vuurtoren.

Van dit grote gebouw (1896 tot 1931) zijn nog wel wat foto's waarop een gedeelte van die school voorkomt.

Inmiddels was de "skoel" van Openbaar, Bijzonder geworden. Op de fundamenteën van de oude school werd het nieuwe schoolgebouw neergezet (1931 tot 1988).

Volgens een accountantsrapport over de financiële positie van Urk uit 1934 werd dit gebouw genoemd "een veel te luxe uitgevoerd gebouw, gezien de draagkracht van de gemeente Urk". Hoe dan ook, het stond er en het bleef er tot 1988. Toen waren de reparatiekosten zo hoog, vooral van het dak, dat afbraak en nieuwbouw elders voordeliger was. Het ging velen wel aan het hart dat dit geweldige gebouw weg moest. Een gebouw dat in de loop van de jaren een warme plaats had gekregen in veler hart en waar naast het geven van onderwijs zoveel andere dingen waren geschied.

De verbouwde Wilhelminaschool.

Mijn dorp

Mijn kleine eiland van weleer,
Ik ben niet op jouw grond geboren,
Maar sinds ik hier mijn woonplaats vond
Weet ik dat ik toch erbij mag horen.
Toen ik voor 't eerst jouw grond betrad
Was om je heen nog alles water
Een eiland, rustig, klein en knus
Je groeide uit, maar dat kwam later.
Waar eens de zee haar golfzang zong
Is vruchtbaar polderland gekomen
Mijn oude eiland werd een dorp
Toch zit ik dikwijls nog te dromen.
Over hoe 't was, die eerste keer
't Was er zo vredig en zo veilig
De kerkgang onder 't klokgelui
De zondagsrust, die dag zo heilig.
De mensen in hun oude dracht
Het kleine huis in 't nauwe straatje
De gastvrijheid, het warm onthaal
Tijd voor een groet, tijd voor een praatje.
Ik zie 't misschien te ideaal
Maar 'k vond er zoveel goede dingen
Ik hoor ze nog bij orgelspel
De mooie oude psalmen zingen.
Ik voelde door een hechte band
Mij aan dit plekje grond gebonden
'k Ben er na jaren weergekeerd
En heb mijn woonplaats er gevonden.
'k Weet dat er veel veranderd is
De tijd heeft hier niet stil gestaan
Er is gebouwd, er is gesloopt,
Veel van het oude is heengegaan.
Mijn dorp is nu geen eiland meer
't Isolement is opgeheven
Dat deed zijn invloed gelden, maar

Veel is er toch ook nog gebleven.
De kleine huisjes van weleer
Zijn door veel grotere vervangen.
Maar in de kamers klinken nog
Heel vaak de oude lofgezangen.
De oude klederdracht verdwijnt
Maar onder 't pakje of de jurk
't Colbertje of de slobbertrui
Klopt nog hetzelfde hart van Urk.
Ook in het nieuwe Urkerhard
Wordt je gul en gastvrij ontvangen.
Hun koren gaan de wereld door
Maar zingen wel hun oude zangen.
Door harde arbeid, noeste vlijt
Zagen ze hun bezit vermeren
Ze zijn een stoer, een fier geslacht
Ze buigen slechts voor God de Here.
Twee soorten mensen kennen zij
Het zijn de vreemden en de eigen
Maar als je als vreemde bij hen woont
Zul je al dra je plaatsje krijgen.
Hun vriendschap is dan hecht en sterk
Want 't Urkerhart is groot en trouw.
Ik weet geen plek op 't wereldrond
Waar ik liever wonen zou!

Bep Kramer-van Dijk (Tante Bep)
September 1996

Het voortgezet onderwijs op Urk

– J.W. van der Sloot –

Het voortgezet onderwijs op Urk is nog jong.

Dat heeft alles te maken met de bijzondere omstandigheden waarin Urk lange tijd heeft verkeerd. Urk was een klein eiland met een bevolking, die hoofdzakelijk leefde van de visserij. Daar kwam in vroegere tijden niet veel onderwijs aan te pas.

Je leerde het vak in de praktijk.

Wie wilde studeren moest naar de vaste wal. Die gang werd niet vaak gemaakt, want dat kostte veel geld. Dat geld was er niet.

De oudste generatie Urkers, de huidige groep tachtigers, kan er over meepraten. Als je op twaalfjarige leeftijd van school kwam moest je gaan verdienen. De gezinnen waren groot en er was veel armoede. Als er op Urk geen werk was, ging je naar de wal, niet om te studeren, maar om te werken. De jongens gingen naar de logger en de meisjes werden dienstbode in een grote stad. Het geld dat ze verdienden konden vader en moeder thuis goed gebruiken.

Uit deze situatie de conclusie trekken, dat Urk dus een dorp was met een onderontwikkelde bevolking, is onjuist. Heel veel mensen buiten Urk verkeerden in een vergelijkbare situatie.

Voortgezet onderwijs volgen was in veel gevallen alleen weggelegd voor kinderen van welgestelde ouders. Ook al was er een school voor voortgezet onderwijs in de buurt, dan had je daar niets aan, want er was geen geld om te studeren.

Er werden op Urk, voornamelijk in de wintermaanden, avondcursussen georganiseerd. Men had daarbij ook een vooruitziende blik. Er werd ook landbouwonderwijs gegeven.

De ouderen van nu verbazen zich er vaak over, en dat is zeer terecht, dat de hedendaagse jeugd te weinig gebruik maakt van de kansen, die hen worden geboden om te studeren.

Als zij die kansen vroeger eens hadden gehad !

In het kader van de Zuiderzeesteunwet, de visserij zou na de in-

poldering te weinig werkgelegenheid bieden, opende de regering voor jeugdige Urkers, die wilden studeren, de mogelijkheid aan de wal naar school te gaan. Dat heeft een aantal onderwijzers opgeleverd, die later ook het Urker onderwijs hebben gediend. In dit artikel noemen we geen namen. Er zijn namelijk veel mensen geweest, die op het terrein van het onderwijs goed werk hebben gedaan. Je kunt nog enkele van die namen tegen komen op de gevels van Urker scholen. Als je namen gaat noemen kun je gemakkelijk, en dat is heel pijnlijk, een belangrijke naam vergeten.

Toch maak ik een uitzondering. Een van die Urker onderwijzers heet(te) Tromp de Vries. Hij neemt onder al die mensen, die in het onderwijs hebben gewerkt een bijzondere plaats in.

Hij heeft les gegeven op de basisscholen, hij is leraar geweest aan de huishoudschool en hij heeft zijn leraarstaak afgesloten aan de opleidingsschool voor kleuterleidsters in Zwolle als Neerlandicus.

Hij heeft zich diepgaand bezig gehouden met de Urker historie, cultuur en taal. Hij heeft veel gepubliceerd. De Urker gemeenschap is hem daarvoor veel dank verschuldigd.

De Vries is in zijn werk degelijk, fijnzinnig en bescheiden.

Als we het over het bezoeken van een school voor voortgezet onderwijs op Urk willen hebben, komen we terecht bij de bevolkingsgroep, die nu inmiddels de pensioensgerechtigde leeftijd heeft bereikt, de groep die in en direct na de tweede wereldoorlog is opgegroeid.

We kregen op Urk na de oorlog drie scholen voor voortgezet onderwijs: de visserijschool voor de jongens, de landbouwhuishoudschool voor de meisjes en een school voor uitgebreid lager onderwijs voor meisjes en jongens.

Er ontstond in dit onderwijswereldje een situatie, die in die tijd heel normaal was, maar die we nu heel vreemd vinden.

Deze drie scholen leidden een volstrekt geïsoleerd bestaan.

Iedere school ontwikkelde zijn eigen onderwijscultuur. Dat was geen goede zaak. De scholen hadden meer invloed kunnen uitoefenen in de Urker samenleving als er een gemeenschappelijke visie op onderwijs was geweest.

Buiten Urk werd dezelfde toestand aangetroffen.

De visserijschool, later de school voor de zeevisvaart genoemd, was zondermeer een eis van de tijd. De bemanning van een vis-

sersschip moet over bepaalde diploma's beschikken om het zeegat uit te kunnen gaan. Naar school gaan was dus nodig om te kunnen blijven vissen.

De landbouwhuishoudschool voor meisjes voorzag eveneens in een behoefte. Zeker, de meisjes kunnen thuis, in de praktijk, veel leren, maar een bredere opleiding met de nodige theorie is toch zeer welkom.

De stichting van de ULO-school was binnen dit kader de meest revolutionaire gebeurtenis. Die sloot het minst aan bij de traditionele gang van zaken.

Urkers zijn zeer praktisch ingesteld. Het zijn over het algemeen hardwerkende mensen. Zo gauw mogelijk aan het werk en geld verdienen, dat was het devies.

Wat moest je nou met zo'n MULO-diploma? Betrof het hier een school voor kinderen, die niet van hard werken hielden? In de eerste jaren van de ULO-school is het voorgekomen, dat de jongens geen schooltas wilden gebruiken. Je kon worden uitgelachen als je met zo'n tas over de straat ging. De boeken gingen onder de trui, dan zag niemand wat je ging doen.

De gedachte, dat het verstandig is je schoolopleiding zo te kiezen, dat je later meerdere mogelijkheden hebt om je brood te verdienen, dat je nog alle kanten op kunt, was beslist geen gemeen goed. De meeste jongelui zetten alles op een kaart: de visserij.

Als je verkondigde, dat het voor een jongen, die visserman wil worden, goed is eerst een MULO-diploma te halen en daarna een vakopleiding te volgen, dan werd je dat niet door iedereen in dank afgenomen. Het werd gezien als visserijonvriendelijke voorlichting. De jongens, die echter eerst naar de ULO zijn gegaan om daarna pas te gaan vissen, hebben daar nooit spijt van gehad. Hun theoretische ondergrond stelde hen later in staat allerlei diploma's te halen.

De meisjes kwamen er, als het om het volgen van voortgezet onderwijs ging, vaak bekaaid af. De huishoudschool kon er nog op door, maar verder schoolgaan was niet nodig. Ze gingen immers toch trouwen? Je vraagt je af hoe men dat zo zeker wist. Er zijn door alle eeuwen heen toch ongetrouwde vrouwen geweest? In

de huishouding heb je geen diploma's nodig ! Dat was een veel gehoorde visie.

Jaren lang is het aantal jongens op de ULO-school veel groter geweest dan het aantal meisjes. Gelukkig was er toch een groep met een wat ruimere blik. Die groep is steeds groter geworden.

Tegenwoordig ziet men steeds meer in, dat het voor een meisje van het allergrootste belang is een goede schoolopleiding te ontvangen. Als je kinderen moet opvoeden is het prettig enige notie te hebben van wat er in het onderwijs allemaal van je kinderen gevraagd wordt. Een huisvrouw kan ook in de situatie komen te verkeren een gezin te moeten onderhouden.

En waarom zou een meisje geen beroep mogen kiezen ? Moeten de vrouwen altijd een ondergeschikte positie blijven innemen in de maatschappij ? Doen de mannen het zo goed, dat de vrouwen wel gemist kunnen worden in het arbeidsproces ?

De leerplichtwet heeft op Urk een zeer grote rol gespeeld.

Na twee jaar voortgezet onderwijs te hebben gevolgd gingen veel kinderen van school. Dat hield verband met de leerplicht, want die ging tot veertien jaar. Enige ULO-leerlingen gingen dan zonder diploma de school verlaten. Dat was heel erg jammer en velen hebben er later spijt van gekregen de school niet te hebben afgemaakt. De verlenging van de leerplicht tot zestien jaar bracht een grote vooruitgang. Het aantal schoolgaande kinderen nam toe en de scholen konden groeien.

We zijn dan ook al gauw aangeland bij de invoering van de nieuwe Wet op het Voortgezet Onderwijs van minister Cals in 1968, de z.g. mammoetwet. Deze wet pretendeerde een sluitend geheel van onderwijsvoorzieningen te brengen. Voor ieder kind een passende school en mogelijkheden om door te stromen naar een vervolgschool.

Sindsdien zijn er door de Urker kinderen op scholen op Urk en op scholen buiten Urk veel diploma's behaald.

Als een kind de basisschool verlaat moet er een keuze worden gemaakt. Welke school moet het nu worden ?

Sinds de invoering van de Wet op het Voortgezet Onderwijs bestaat er een goed begeleidingssysteem bestaande uit voorlichtingsavonden, adviezen en testen. De schoolkeuze kan dus goed

gefundeerd geschieden. Toch bestaan er grote verschillen in de wijze waarop in de gezinnen met deze zaak wordt omgegaan. Als het goed is, en dat is meestal wel het geval, doen de ouders weloverwogen, nadat in het gezin de zaak goed is doorgesproken, de keuze.

Het komt echter ook voor, dat het kind de beslissing neemt.

Die beslissing is meestal niet gebaseerd op het toekomstperspectief, dat door de schoolkeuze wordt geboden. Vader en moeder hebben niets in te brengen. En zo komt de verantwoordelijkheid voor een buitengewoon belangrijke beslissing te rusten op de schouders van het kind. Het kind kan die verantwoordelijkheid niet dragen.

In het verleden zijn veel kinderen door een dergelijke gang van zaken niet op de plaats gekomen, die voor hen de beste was. Gelukkig kan er nu, in de brugklas van de huidige brede scholengemeenschap, nog heel veel worden bijgestuurd.

In het begin van deze bijdrage hebben we gezegd, dat het vanwege de vroegere armoede voor velen niet mogelijk was voortgezet onderwijs te ontvangen.

Onderwijs ontvangen heeft heel veel met welvaart te maken.

In de laatste vijftig jaar is er door onze regering veel gedaan om kinderen van onbemiddelde ouders de gelegenheid te bieden om toch te kunnen studeren. Dat is een goede zaak!

Het is zeer schrijnend te moeten opmerken, dat een groeiende welvaart ook averechts kan werken. Dat wil zeggen, dat de welvaart een verhindering kan zijn om naar school te gaan.

Rond de jaren zestig hebben we op Urk steeds meer welvaart gekregen. Er werd erg veel geld verdiend in de visserij. Ook door jongens die net de school achter zich hadden gelaten.

Er waren er, die zo geboeid werden door het geld verdienen, dat ze voortijdig de school verlieten om maar te kunnen gaan vissen. En dan deed zich de situatie voor, dat jongens, die b.v. ijverig een MULO-diploma hadden gehaald veel minder verdienden dan de jongens, die voortijdig de school hadden verlaten. Een hoogst ongezonde situatie!

De meisjes onderscheidden zich niet van de jongens. Ze werkten hard en lang in de visverwerkingsbedrijven. Dat leverde veel geld op.

Als de trouwdag aanbreekt mag er aan de inrichting van het huis niets ontbreken !

Het zou denkbaar zijn geweest, dat deze meisjes in de tijd voorafgaand aan hun huwelijk, veel aandacht hadden geschonken aan de vergroting van hun geestelijke bagage. Kinderen opvoeden, hun toekomstige taak, is in deze tijd geen sinecure.

Het is een verdrietige zaak te moeten vaststellen, dat voor veel mensen geld verdienen het allerbelangrijkste is in het leven. Alle andere dingen, die voor de vorming en de toekomst van de jeugd belangrijk zijn, worden er voor op zij gezet.

En zo worden dan christendom en materialisme aan elkaar gekoppeld.

De visserswereld maakt weer een moeilijke tijd door. De vissers hebben van de overheid te verstaan gekregen, dat het ideaal van een vrije zee een illusie is. De regering heeft a.h.w. de vissers in een tang en die tang wordt steeds verder dichtgeknepen.

Urk zal echter altijd een vissersplaats blijven. Toen iedereen tijdens de inpoldering van de Zuiderzee dacht, dat Urk een dood dorp zou worden, bleven de Urkers vissen. Het past niet bij hun volkskarakter het hoofd in de schoot te leggen.

Zo lang er gevist wordt is er ook vakonderwijs nodig.

Mijn vraag is nu of we, wat dit onderwijs betreft, onze blik niet moeten verruimen.

Ik stap even over naar de wereld van de boeren.

Vissers en boeren hebben niet veel met elkaar te maken, maar ze hebben wel dezelfde minister.

De boeren hebben hun zaakjes goed voor elkaar. Ze zijn groot in aantal, ze zijn goed georganiseerd, ze hebben goede scholen, ze hebben hun eigen banken, ze hebben zelfs een eigen universiteit. De boeren hebben altijd veel invloed in het parlement en de regering gehad. Ze beschikken over veel wetenschappelijk gevormde mensen, die in bestuursorganen en politieke partijen, vooral in het CDA, invloed uitoefenen. Je kunt een hele rij namen noemen van ministers uit de laatste halve eeuw, die nauw verwant waren aan de boeren. Ze kwamen uit een boerengeslacht en ze spraken de taal van de boeren.

Toen, bij de formatie van het huidige paarse kabinet, een ambtenaar tot minister van landbouw en visserij werd verheven, gaf dat

een schok in de boerenwereld. Het zal je toch maar gebeuren, dat er een landbouwminister komt, die nooit heeft leren melken !

De vraag, of een nieuw te benoemen minister van landbouw en visserij ook deskundigheid bezit op het terrein van de visserij, is bij een kabinetsformatie vermoedelijk nooit gesteld.

De vissers zullen meer voor hun eigen positie moeten gaan vechten. Het gaat daarbij om de plaats die hun bedrijfstak inneemt in het totale politieke en economische bestel.

Dat is een taak van de vissers zelf. Anderen doen dat niet voor hen. Daar heb je mensen voor nodig, die wat hun wetenschappelijke vorming betreft, zich kunnen meten met b.v. de boeren.

We hebben in Nederland op regeeringsniveau mensen nodig, die de taal van de vissers verstaan en zelf ook kunnen spreken. De vissers zullen zelf deze mensen moeten voortbrengen. Daarom moet de blik verruimd worden. Het moet bij het onderwijs aan vissers om meer gaan dan het opleiden van goede vakmensen.

Er is op het Nederlandse onderwijsfront (dat is een goede typering) geen moment rust. Er is en er wordt (al meer dan twintig jaar) door de overheid op het onderwijs bezuinigd. Dat bezuinigen is al kort na de invoering van de mammoetwet in 1968 begonnen. Hierbij werd geen gebruik gemaakt van de kaasschaaf maar van de bijl.

Het onderwijs vroeg in het verleden 22 % van de rijksbegroting en dat is inmiddels teruggebracht naar 12 %.

Het gaat bij de bezuinigingen dus om gigantische bedragen.

Ze hebben dan ook heel wat teweeg gebracht.

De categorale scholen, d.w.z. zelfstandige scholen waaraan een bepaald type onderwijs wordt gegeven b.v. mavo, zijn bij honderden weggevaagd. Ze zijn opgeheven of opgenomen in een brede scholengemeenschap.

Het is voor de minister van onderwijs altijd moeilijk geweest om de onderwijsuitgaven in de hand te houden. Meestal bleek achteraf, dat de werkelijke uitgaven hoger waren dan het bedrag, dat op de begroting stond. Dat moest veranderen. De regering heeft dat probleem afgewenteld op de schoolbesturen.

Die krijgen nu een zak vol geld en daar moet men mee zien rond te komen en alle uitgaven doen, die nodig zijn voor het functioneren van de school. Met een mooi woord heet dat, dat de school-

besturen nu een eigen beleid mogen voeren.

Het besturen van een school is veel moeilijker geworden.

Welke gevolgen heeft het regeringsbeleid gehad voor het christelijk voortgezet onderwijs in onze regio ?

Onze regio wordt gevormd door de polder en de randgemeenten Urk, Lemmer en Vollenhove.

In Emmeloord, het centrum van dit gebied, scholengemeenschap voor MAVO, HAVO, VWO en MEAO. De afdeling MEAO is overgegaan naar een nieuwe scholengemeenschap voor middelbaar beroepsonderwijs. Daarna is de CSG gefuseerd met de LTS en de huishoudschool, zodat er nu een zeer brede scholengemeenschap is ontstaan, het Emelwerda College.

In Lemmer heeft men een noodsprong gemaakt. De chr. MAVO-school is daar gefuseerd met het openbaar onderwijs.

In Vollenhove zijn alle scholen voor voortgezet onderwijs verdwenen.

Op Urk heeft het regeringsbeleid geleid tot een fusie tussen de landbouwhuishoudschool en de school voor de zeevisvaart en vervolgens tot een fusie van de nieuwe scholengemeenschap met de bestaande categorale mavo-school.

En zo hebben we nu op Urk een scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs, het Berechja College, dat nu meer leerlingen telt dan de drie voormalige scholen met elkaar.

In eerste instantie is Urk, vergeleken met Lemmer en Vollenhove, er nog goed afgekomen.

Hoe moet het nu verder met het voortgezet onderwijs op Urk ?

Is er geen vuiltje meer aan de lucht ?

Het leerlingental beweegt zich in de richting van de achthonderd. Dat vinden we erg veel. Vergis u niet. In Den Haag wil men scholen met duizenden leerlingen.

We kunnen er dus niet gerust op zijn, dat een school van deze omvang zich in de toekomst als zelfstandige school zal kunnen handhaven.

Daar komt nog bij, dat de afdeling Zeevisvaart erg klein is.

Een zorg apart.

Daar komt nog iets bij.

Het onderwijsaanbod is beperkt. Voor het behalen van een diplo-

ma HAVO of VWO en veel diploma's in het beroepsonderwijs is de Urker jeugd aangewezen op scholen buiten Urk.

Wat staat de Urker bevolking nu te doen ?

1. Heel erg zuinig zijn op onze eigen school. Het is een rijk bezit ! Een stijgend aantal leerlingen vergroot de kans, dat deze school zijn zelfstandigheid zal kunnen bewaren.
De Urker ouders bewijzen zichzelf en de Urker gemeenschap een dienst als ze hun kind, voorzover het aangeboden onderwijs bij hun kind past, op de Urker school aanmelden.
2. Het is van groot belang, dat het Berechja College een goede relatie blijft onderhouden met het Emelwerda College in Emmeloord (de Urker mavo'school zit al bijna dertig jaar in een gemeenschap van scholen met de chr. scholengemeenschap in Emmeloord. Er zijn afspraken gemaakt over het doorstromen van leerlingen). Het Emelwerda College heeft (op geringe afstand van Urk) veel te bieden, dat op Urk niet verkrijgbaar is.
3. We moeten op Urk heel goed geïnformeerd blijven over de plannen die in Den Haag worden uitbroeid.

Chr. School voor MAVO "Heyme van Wijk".

De Urker Ijsvlet

– Auke Weerstand –

Op de lagere school moest ik van één van de onderwijzers een lied leren waarin de volgende regel voorkwam: "Het stoere werkers hart zit midden in".

Nu dat stoere werkers hart is de meeste Urkers eigen. Hard werken is voor velen geen onbekende zaak en dat harde werken is eeuwenlang de kracht geweest van de bewoners van het eiland Urk.

Inderdaad, vroeger was Urk een eiland, maar door bedijking is het nu reeds jaren lang verbonden met de vaste wal en eiland af.

Toch leeft bij velen nog de herinnering aan het eiland en door vele ouderen wordt er nog gesproken over de tijd van weleer.

Bij de dorpsingang van onze plaats staat een monument dat aan die tijd herinnert. Het beeldt een aantal stoere vissers uit die in hun midden een vlet meeslepen, gevuld met levensbehoeften voor de bevolking van het eiland Urk in zijn eenzaamheid en afgezonderd zijn van de vaste wal.

Normaal was het eiland te bereiken met de boot of met een vissersschip, maar dat veranderde als het winter werd. Bij min of meer zware ijsgang werden de boottdiensten gestaakt en de vissersschepen lagen stil in de haven of vertoefden elders. Dan was het eiland geheel geïsoleerd en lag het als een ver vooruit geschoven bult in de Zuiderzee. Dan brak de tijd aan van schaarste en armoede en was men geheel afhankelijk van wat men thuis en in de winkeltjes had opgeslagen aan levensbenodigdheden.

Urk lag geheel verlaten in barre omstandigheden.

Verlaten ?

De ijsvlet

Ondanks de boven omschreven omstandigheden was er toch nog één schip dat wél dienst deed in die barre tijd en dat was de ijs-

vlet. Hoe lang is het geleden dat deze vlet voor het eerst werd gebruikt ? Dat weten we niet precies, maar hij moet reeds in vorige eeuwen gebruikt zijn.

De ijsvlet was oorspronkelijk een houten vlet, overnaads gebouwd, net als bij de bouw van de Vikingschepen. Eerst voorzien van één bodem, later van twee bodems, omdat hij dan beter bestand was tegen barre omstandigheden. Later kwam er een ijzeren vlet die lichter was in het gebruik.

De vlet was het eigendom van de Urker IJslopers Vereniging "Hulp en Steun", die een eigen onderkomen had op de Urker haven.

De vlet werd bemand met Urker vissers die niet voor moeite en hard zwoegen opzij gingen. De vlet werd gebruikt om uit te trekken over de bevroren zee als er schepen waren vastgevroren en bij reddingen als schepen nabij Urk in nood verkeerden.

Ook werd de vlet gebruikt als er voedselschaarste op Urk ontstond in de winter. Op verzoek van de burgemeester kwam de vlet in actie om levensmiddelen te halen.

De Urker boot in het ijs, 2 januari 1939.

De bemanning stond onder leiding van een schipper, die volledig verantwoordelijk was tijdens zo'n tocht. De vlet was echt niet zo groot en werd door de bemanning in trekzelen voortgetrokken over de ijsvlakten van de Zuiderzee.

Bij open water werd er geroeid. Het ergste dat men kon tegenkomen was het zogenaamde "kis", los ijs, dat sterk leek, maar vermengd was met water. Dan was het moeilijk om vooruit te komen.

De tocht met de ijsvlet voerde meestal naar het ook eenzaam gelegen en bijna verlaten eiland Schokland.

Daar overnachtte men meestal in een onderkomen of bij de bewoners en kon men weer op krachten komen om de reis naar Urk terug te ondernemen met de vracht, die vanuit Kampen, ook met een ijsvlet, naar Schokland was gebracht.

Er ging meestal niet veel mee op reis naar Schokland: post, en ook wel eens een zieke die naar Kampen moest. Op Schokland was ook een berging voor de ijsvlet. Die staat er nog en de glij-ijzers zijn nog zichtbaar.

Hoe lang zo'n tocht duurde lag meestal aan de omstandigheden. Bij fraai winterweer kon men in een dag heen en weer, maar er zijn tochten bekend van enkele dagen onder omstandigheden die zeer bar waren. Meermalen gebeurde het dat men onder een klein zeiltje overnachten moest op het ijs van de Zuiderzee.

In zo'n geval sprak men van "bloedreizen".

Het waren de stoere, harde werkers van Urk, die voor een paar gulden zo'n reis deden en zo wat verdienden voor hun gezin. De leden van de bemanning konden op elkaar aan en waren ingesteld op de omstandigheden die men trotseren moest.

Vaak waren het jarenlang dezelfde mannen, soms ook ging het gewoon over van vader op zoon.

Zo hebben stoere Urkers gezwogen en gestreden tegen de elementen der natuur in barre winters op de Zuiderzee. De Urker bevolking is aan deze mannen veel dank verschuldigd. In het jaar 1917 kregen zij uit handen van Prins Hendrik persoonlijk een hoge onderscheiding opgespeld als eerbetoon voor hun moed en dapperheid.

De ijsvlet doet nu al jaren geen dienst meer. Hij wordt zorgvuldig bewaard in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen als een herinnering aan de vroegere strijd tegen de elementen. Daar mag hij uitrusten en aan onze generaties tonen hoe de mens in vroeger jaren worstelde om zijn levensbehoud.

Om hier een beeld van te schetsen laten we het volgende verslag van zo'n bloedreis volgen.

31 januari 1914 "Op de Zuiderzee"

Nadat sedert 23 januari alle post gemeenschap met het eiland Urk verbroken was, vertrok gisteren des morgens om zes uur de ijsvlet met een vijfdaagse post aan boord, van hier naar Schokland.

Men vertrok per as naar de Ketelmond en arriveerde te half één op Schokland.

Diezelfde ochtend op hetzelfde uur was de ijsvlet van Urk af gegaan naar Schokland, een afstand van drie uur gaans. Na een zware reis arriveerde deze vlet des avonds om kwart voor negen aan de Middelbuurt.

Hoge ijsduinen vormden bij Schokland grote hinderpalen, terwijl het ijs verderop in zee te zwaar was om er door te zeilen of te roeien en te los om de ijsvlet te dragen. Voet voor voet moest een geul gemaakt worden.

Bijna vijftien uur waren de onverschrokken Urkers onderweg.

Het gaf grote ongerustheid, toen te ongeveer zes uur van de vuurtoren op Schokland bericht werd, dat men er in geslaagd was met kijkers de vlet te ontdekken. Hoewel tegen acht uur het roepen op Schokland gehoord kon worden, duurde het nog tot kwart voor negen eer een voet aan wal gezet kon worden.

Eerst tegen half twaalf konden de vermoeide Urkers zich ter ruste begeven.

Jammer dat in de kerk op Schokland, waar ijzeren kribben aanwezig zijn en waar gelegenheid bestaat tot verwarming (er is midden in de kerk een grote schouw aangebracht waarin aan vier kanten gestookt kan worden) geen beddegoed aanwezig is om bij zulke gelegenheid en bij schipbreuk gebruikt te kunnen worden. Ook nu moesten de zes Urkers en de vier Kampers bij de bewoners van Schokland onderdak zoeken, die daarop natuurlijk niet zijn ingericht.

Gelukkig dat dit onderdak altijd weder gastvrij werd verleend.
De Kamper vlet vertrok heden morgen half tien weer van Schokland, terwijl de Urker bemanning met het oog op de zware mist heden niet durfde afreizen en is vanmiddag drie uur van Schokland teruggekeerd.

Zo kon kapitein De Groot bevestigen dat een reis als gisteren de Urkers volbrachten, bij mensen heugenis nog niet door hen is gedaan. Hoe lang zal het nog duren voor de Zuiderzee droog is en boven vermelde boottochten tot het verleden zullen behoren ?

DE IJSVLET

Oude, trouwe Urker ijsvlet!
Bitter stevig vastgesnoerd,
Werd jij, boven op een auto
Naar de Geuzenstad gevoerd.

Over Zwolle, Utrecht, Mokum
Ging je! Voor je laatste reis!
Zal het wéér een "bloedreis" worden,
Net als vroeger, over 't ijs?

Menig barre Noordpool-winter
Heb je goede dienst gedaan:
En je voerde post en kranten,
Ja, ook levensmidd'len aan.

Op je allerlaatste "ijsreis"
Zat een stoomboot in de knel
Tussen huizenhoge schotsen
In 't Zuid-West, zeg, weet je wel?

Hier van Urk af nauw'lijks zichtbaar
Seinde men, uit bitt're nood,
Vrouwen en zelfs kind'ren waren
In gevaar op deze boot.

Dapp're mannen waagden 't leven,
Grepen spaak en roer en touw,
Gingen onverschrokken voorwaarts,
Ondanks vorst en felle kou.

Piepend' knarsten j'oude ijzers
Krakend' ging 't gebinte mee.....
Wieg'lend, schuivend, zeilend, glijdend,
Zeulde de bemanning mee.

God beloonde 't ernstig streven:
Vrouw en kind werd rijk gered:
En in menig Urker woning
Steeg een vurig dankgebed.

In het Zuiderzeemuseum,
Treft men vele dingen aan.....
Doch ik smeeek U, laat de ijsvlet
Op een éreplaatsje staan!

Mariap van Urk
'Urker ambachten en bedrijven'

Niettegenstaande was er sprake van genoeg

De geschiedenis van de Urker reciteervereniging
Ende despereert niet (1943-1947)

– Freek Pereboom –

"Als laatste spreker hoorden we S. Bakker met een boekbespreking, in plaats van een voordracht. [...] Bakker was meer dan een uur te laat, daar hij zich verhuurt¹ had aan meester De Vries om aan de deur te staan. Als je nou weet dat je die avond een werkzaamheid hebt, hoe kun je het dan in je kersepit halen om aan een deur te gaan staan! Er zijn toch jongens genoeg, en De Vries kan dat toch zelf ook wel doen? Je bent lid van een reciteervereniging of je bent het niet."

Aldus gaf Riekelt Brouwer lucht aan zijn ergernis, toen hij de notulen schreef van de vergadering van donderdagavond 10 januari 1946 van de reciteervereniging Ende despereert niet. Ik neem zonder meer aan dat Tromp de Vries er niet van op de hoogte was, dat de plicht zijn hulpvaardige dorpelwachter eigenlijk naar het gereformeerde verenigingsgebouwtje Samuël riep. Had hij dat geweten, dan zou hij zoals een goed schoolmeester betaamt de jeugdige Sijmen Bakker zeker hebben voorgehouden dat ... Maar dan zou het verslag van die avond wel een stuk saaier zijn geworden.

Overigens, de reden waarom hij daar stond, is uit de herinnering van de hoofdpersoon weggeleden. Maar volgens mensen die het weten kunnen, zou het in verband staan met het werk van het comité dat pakjes en brieven naar de Urker dienstplichtigen in Indië stuurde, waarvan Will. de Vries-Metz een spil was.

¹ De in de citaten voorkomende taalfoutjes zijn cursief aangegeven. Omwille van de authenticiteit heb ik ze laten staan.

Het gereformeerde verenigingsgebouwtje Samuël. Het stond aan de Prins Hendrikstraat, op de plek waar nu modecentrum G. Oost is. De sloop van het gebouw is net begonnen (foto Albert van Urk).

Urk heeft in de loop van deze eeuw een zestal reciteerverenigingen gekend, waarvan alleen Dindua en Kleine Kracht een lang leven beschoren waren. De overige vier sukkelden na een kortstondige bloei in een slaap waaruit zij niet meer ontwaakten. In de tijd dat voortgezette opleidingen en scholing voor de bevolking van Urk niet binnen handbereik lagen, hebben deze reciteerverenigingen – net als de kerkelijke jongelingsverenigingen – ertoe bijgedragen dat enkele generaties jongemannen zich toch geestelijk konden ontwikkelen.

Van één van die vier kleintjes is het notulenboek bewaard gebleven, en wel van Ende despereert niet. Het is alleszins de moeite waard haar geschiedenis voor de vergetelheid te behoeden, al was het maar omdat de leden in de donkere dagen van verdrukking de bevolking een hart onder de riem staken door het geven van een uitvoering, waarin openlijk anti-Duitse gevoelens werden getoond. Bovendien hadden zij een flink aandeel in de organisa-

tie van de bevrijdingsfeesten; reden genoeg om van het nageslacht een blij van erkentelijkheid te ontvangen.

Hoe het begon

Op maandag 22 februari 1943 kwamen elf jongens en een volwassen man om acht uur 's avonds bijeen in de bestuurskamer van de Rehobothschool, met het doel een reciteervereniging op te richten. De leeftijd van de jongeren liep uiteen van zestien tot achttien jaar; de man was Douwe Gnodde, die de komende maanden leiding aan de vereniging zou geven.

De komst van de nieuwe vereniging had toch nog lang op zich laten wachten; immers, al in de maand juli van het jaar daarvoor waren de eerste levenstekenen zichtbaar. Meindert Visser heugt zich hoe het gegaan is:

"We waren inmiddels van school af. Niet iedereen kon terecht in de visserij en ander werk was er bijna niet. We grepen daarom alles aan om iets om handen te hebben. Met een groep vrienden wilden we in de zomer van 1942 een zangkoor en eventueel een toneelclubje oprichten. We kenden elkaar al vanaf de schoolbanken – de meesten van ons hadden bij meester De Vries in de klas gezeten –, waren samen op de knapenvereniging geweest en gingen bij dezelfde predikant op catechisatie. Ons koor heeft enkele keren onder leiding van Jan van Dalfsen in Patrimonium geoeft. Ik herinner me dat we een lied hebben ingestudeerd, dat Omgeven door groene landouwen heette. Waarom we niet met zingen zijn doorgegaan, zou ik niet kunnen zeggen; in elk geval besloten we in februari 1943 een reciteervereniging te beginnen." Vermoedelijk is het Gerrit Wakker geweest die voorstelde Douwe Gnodde als voorzitter te vragen. Hij kende hem van de knapenvereniging, waarvan hijzelf secretaris en Gnodde voorzitter was. Deze had een winkel in scheepsbenodigdheden, onderaan de hoogte die van de volksmond de naam van één van de aanwonenden had gekregen: Jan Spekkien. Later zou Gnodde verhuizen naar de Oosthaven. Hij stond bekend om zijn bedrevenheid in het voordragen.

Nadat op die eerste avond een bestuur was gekozen, legde de kersverse voorzitter aan zijn jonge verenigingsgenoten uit wat een

reciteervereniging inhield. Daarna ging Willem Pasterkamp aan het hoofd van de tafel staan, om de eerste voordracht te geven. Hoewel het rijmwerk niet over de gehate bezetter ging, was de titel veelzeggend genoeg: De mof!

In de rondvraag kwam Gerrit Wakker met het voorstel een naam voor de vereniging te kiezen. Waarschijnlijk was hij het ook die enkele namen opperde. Wakker herinnert zich er dit van:

"Ik werkte bij m'n moeder in de winkel, bekend als De magneet. Wij verkochten kartonnen bordjes waarop slagzinnen stonden, die uit de geschiedenis waren overgeleverd en die door de mensen als bemoedigend werden ervaren. Deze bordjes waren aan de rand bedrukt met een houtnerf, zodat ze er aantrekkelijk uitzagen. De mensen kochten ze grif, om ze thuis op te hangen. De spreuken konden immers worden uitgelegd als een uiting van anti-Duitse gezindheid van de eigenaar. Mij heugt nog de zegswijze van Paul Kruger, president van Zuid-Afrika ten tijde van de Boerenoorlog: Alles zal reg kom! Een andere was Ende despereert niet, de lijfspreuk van de veroveraar van Indië, Jan Pieterszoon Coen. Die laatste leek ons het meest passend: ondanks de oorlogsomstandigheden wilden we niet wanhopen." De toon van de vereniging was gezet.

Het bestuur en de vergaderruimten

Zoals gezegd was Douwe Gnodde voorzitter. De overige leden van het bestuur waren: secretaris Gerrit Wakker, penningmeester Joop Guldemeester en algemeen-adjunct Jan van Slooten. Aan het begin van het seizoen 1943-44 liet Gnodde weten geen tijd meer voor de vereniging te hebben; Despereert moest dus uitzien naar een nieuwe voorzitter. Die werd al gauw gevonden in de persoon van Jannes Romkes, kruidenier en textielhandelaar aan de Torenstraat. Hij werd in de bijeenkomst van 24 november 1943 verwelkomd. Ook Romkes stond aangeschreven als een goede voordrager en als iemand die zich met ijver toegaf op de theologiëstudie. Hij zou de vereniging tot aan het eind van het jaar 1946 leiden.

Inmiddels was Gerrit Wakker in de zomer naar Friesland vertrokken, waar hij bij een oom in Kubaart in de kost was en in Franeker bij de bekende boekhandel Wever ging werken. Hij werd opge-

volgd door een jongmens met een voor Urker oren nogal buitennissig klinkende naam: Ambrosius van Buijten. In de familiekring en door zijn vrienden werd hij kortweg Broos genoemd. Hij was een neef van Joop Guldemeester en was vanuit Nieuw-Vennep naar Urk gekomen, om bij zijn oom en tante onder te duiken. Vader Guldemeester werkte bij de Zuiderzeewerken.

Op 8 maart 1944 nam Ide van Urk het secretariaat over, terwijl Van Buijten algemeen-adjunct werd.

Na de bevrijding traden nogmaals een nieuwe secretaris en penningmeester aan: Riekelt Brouwer en Evert van Urk. Het bestuur hield geen afzonderlijke vergaderingen. Als er iets geregeld moest worden, ging men bij elkaar langs. Aanvankelijk was de verenigingsavond op maandag, maar vanaf november 1943 werd dat de woensdag. In het seizoen 1944-1945 werd niet vergaderd, omdat de toestand voor jongemannen te gevaarlijk was geworden.

We zagen al, dat Despereert werd opgericht in de bestuurskamer van de Rehobothschool. In het verslag van de avond van 16 februari 1944 wordt er voor het eerst melding van gemaakt, dat werd vergaderd in Samuël. Dat bleef zo, totdat men in de late herfst van 1946 terechtkwam in de leeszaal van het gereformeerde jeugdgebouw. Deze verhuizing was overigens niet vrijwillig; Despereert kon niet meer in Samuël terecht, omdat zij achterstand had bij de betaling van de huur.

Aangezien de school en het gebouwtje Samuël inmiddels geschiedenis zijn geworden en 't jeugd een andere bestemming heeft gekregen, is het aardig dat Gerrit Wakker zich iets van de sfeer van deze vergaderruimten te binnen kan brengen:

"De bestuurskamer in de Rehobothschool bevond zich aan de kant van de Laantjes, waar ook de ingang was. De kamer lag links van de toegangsdeur. We zaten aan een lange tafel; het bestuur aan het hoofd. Wanneer iemand moest spreken, dan ging hij aan de kop van de tafel staan. Het deed ons wel iets om in deze kamer te vergaderen, een ruimte waar we als leerlingen alleen kwamen wanneer we wat op ons geweten hadden. Luut Kamper stak de verwarming aan en van hem kregen we de sleutel.

Evenals het hervormde verenigingsgebouwtje Obadja, was ook Samuël klein en van nederig aanzien. Als je de deur aan de Prins Hendrikstraat binnenstapte, kwam je eerst in een portaal. De deur tegenover de ingang leidde naar het zaaltje, waarvan de achter-

kant niet gebruikt werd. Bij de oostelijke muur stonden twee tafels, in T-vorm. Hieraan kon een man of vijftien, twintig zitten; voor ons ruim voldoende. Langs de noord- en zuidwand stonden stoelen. Op de tafel was voor de spreker een lessenaar beschikbaar, maar er was ook een kathedertje. Als iemand moest optreden, noemden wij dat voor het bordje komen. Aan de wanden hingen enkele portretten van mannen die hun sporen hadden verdiend in het bestuur van de kerk. De verlichting bestond uit een stuk of zes tolvormige, melkglazen lampen met een goudkleurig randje eromheen. Het zaaltje werd verwarmd door een kolenkachel die bij de zuidmuur stond.

Aan het eind van 1946 kwamen we in de leeszaal van het jeugdgebouw samen. Deze was boven en hier zaten we aan tafeltjes. De hoeken van het dak waren afgeschoten door gordijntjes, waarachter boeken stonden."

Het verloop van de verenigingsavond

De wekelijkse bijeenkomsten hadden het volgende verloop. Begonnen werd met het zingen van een psalmvers. Daarna las de voorzitter een stukje uit de bijbel, en ging voor in gebed. Achtereenvolgens waren tot aan de pauze een memorisatie en een voordracht te horen. Tijdens de pauze werd de contributie geïnd en schreven enkele leden een aantal onderwerpen op een papiertje, waaruit de improvisator een keuze deed. Dan kwam weer een voordracht van een gedicht en daarna de improvisatie. Na de memorisatie, voordrachten en improvisatie bestond de mogelijkheid tot het maken van opmerkingen en het geven van kritiek. Hierna volgde de rondvraag, ook wel varia genoemd. De avond werd besloten met het zingen van een psalmvers, het uitspreken van een dankgebed en het opmaken van het werkrooster voor de komende weken. Meestal noteerde de secretaris ook nog hoeveel contributie en wat er aan giften – de zogenoemde vrije kas – was binnengekomen. De samenkomst duurde ongeveer twee uur.

De memorisatie was wat men bij een jongelingsvereniging het vrije onderwerp noemde. Het was de bedoeling dat het thuis voorbereide werkstuk aan de hand van aantekeningen naar voren werd gebracht. In werkelijkheid echter lazen veel Despereerders

hun opstel voor. De improvisatie gebeurde voor de vuist weg. De memorisatie was niet aan een strakke tijdgrens gebonden, de improvisatie moest ten minste enkele minuten duren.

De onderwerpen werden vaak aan de naaste omgeving ontleend: de zee, visserij, scheepvaart, de drooglegging van de Noordoostpolder. Ook de neringdoenden mochten zich in een onmiskenbare belangstelling verheugen: de bakkerij, limonadefabriek, boekhandel en de boerderij. In de oorlog waren ook onderwerpen over de gevolgen van de bezetting in trek, zoals de zwarte handel en zeep. Na de bevrijding hadden de ervaringen uit de voorgaande jaren een nagalm in veel memorisaties en improvisaties. Ik kom daar nog op terug.

Enkele thema's kwamen meerdere keren aan bod, en wel de boerderij en bakkerij. Ook de winter was een onderwerp dat zich goed voor herhaling leende. In de eerste seizoenen was de geschiedenis nog wel eens een bronnetje van inspiratie; na de bevrijding zetten de politieke ontwikkelingen een aantal Despereers aan tot spreken.

De voordrachten waren sterk uiteenlopend van gehalte en karakter. We zagen al dat er wekelijks twee gedichten werden voorgedragen. Het ene moest luimig, het andere ernstig zijn. De Despereers hadden een voorkeur voor hedendaagse dichters: Jacqueline van der Waals, Willem de Mérode, Henk van Randwijk en Anton van Duinkerken. Vooral Leo Lens, met zijn goed in het gehoor liggend rijmwerk, was populair. Maar de klassieken ontbraken niet. Zo kregen de vrienden poëzie te horen van onder anderen Bilderdijk, Ter Haar en Laurillard. En het kon bijna niet anders of Hélène Swarths Een lied van de zee – bij de jongelingsvereniging Obadja op de avond van 6 december 1931 voorgedragen – werd ook in Despereert ten beste gegeven.

Over memoriseren, improviseren en voordragen

Het was belangrijk dat de memorisators en improvisators hun onderwerpen indeelden. Voor de hand liggende maatstaven waren: nut en onnut; het werk van; verleden, heden en toekomst. Zo improviseerde Jan van Slooten in de samenkomst van 29 maart 1943 over de bakkerij. Hij verdeelde zijn onderwerp in twee punten: "1 werk in de bakkerij, 2 nut van de bakkerij." Volgens de critici was

het referaat geslaagd: "Er was niet tekort gesproken en het onderwerp was nog leerzaam. We moesten echter wel opmerken dat spreker wel aan het gooien was in die bakkerij; bijvoorbeeld als dan de blikken ingevet waren, gooiden we het klaargemaakte deeg daar in!"

In de eerste tijd werden voor de improvisator wel eens onderwerpen opgegeven, met het doel om het hem op z'n zachtst gezegd lastig te maken. Zo moest Fokke Gnodde in de vergadering van 5 april 1943 kiezen tussen: de tafel en de handkar. Hij koos voor de laatste en deelde zijn onderwerp in naar het nut en onnut van dit hulpmiddel. Gnodde wist er zowaar een komisch voorstellinkje van te maken, wat door de voorzitter zo werd gewaardeerd dat hij werd vrijgesteld van kritiek.

Te gemakkelijk daarentegen maakte Jelle Brouwer er zich op de avond van 17 oktober 1945 van af, toen hij zijn improvisatie over de bioscoop beperkte tot de mededeling, dat dominee Spijker en hijzelf ertegen waren! De vrienden, die bepaald niet geacht werden warme voorstanders van het verschijnsel bioscoop te zijn, keurden deze manier van doen af. Riektelt Brouwer nam daarom het onderwerp van hem over en Jelle moest een nieuw thema kiezen. Dat werd de bakkerij en als bakkerszoon ging hem dit beter af.

Bij het leveren van kritiek diende op een flink aantal dingen te worden gelet: gebaren, houding, intonatie, en verstaanbaarheid. Het heette al gauw dat er onvoldoende studie was gemaakt. Zo kreeg Willem van den Berg op zijn voordracht van het gedicht Een aardig misverstand het volgende commentaar: "De keus was niet te roemen, de gesticulatie was niet rijkelijk, op de houding was ook veel aan te merken en de studie kon [beter]. Niettegenstaande was er sprake van genoeg." Hoewel Tromp Hakvoort zijn voordracht Hoen of snoek voor de vergadering van 7 november 1945 goed had ingestudeerd, ging het toch helemaal mis. "Ik geloof als er cijfers gegeven waren, dat Hakvoort niet meer als een 2 behaald had", zo luidde het strenge oordeel van de secretaris. Het voordragen zou Tromp trouwens nooit op het lijf geschreven raken, zoals we straks nog zullen zien.

Maar ook ervaren voordragers als Meindert Visser en Gerrit Wakker ontkwamen niet aan de pijlen van kritiek. Volgens de "criticusen" was Visser "zeer heftig", toen hij in de samenkomst van 19

december 1945 het luimige vers Een misverstand ten beste gaf. Bovendien hadden ze niet kunnen vaststellen, waar nu eigenlijk het luimige inzat! En het rijm De sleurgang van Leo Lens werd in de vergadering van 17 oktober 1945 door Wakker zó beroerd voorgedragen, dat het volgens de kritische toehoorders maar goed was "dat de schrijver deze voordracht niet gehoord heeft; want hij zou ongetwijfeld gedacht hebben: hoe waagt het die jongen die voordracht hier zo voor te dragen!"

De uitvoeringen

Zoals het een zichzelf respecterende reciteervereniging betaamde, heeft ook Ende despereert niet enkele grote uitvoeringen gegeven. Vooral de grote avond van 2 maart 1944 – herhaald op 3 maart – in de gymnastiekzaal van de school is lang in de herinnering gebleven. Ide van Urk gaf er een levendig verslag van, dat in het notulenboek werd opgenomen.

Om kwart voor zeven opende Johannes Romkes de avond door samen met de bijna tweehonderd bezoekers te zingen van psalm 66 de verzen 4 en 8. Na een kort gebed las hij vervolgens een gedeelte van hoofdstuk 3 uit de brief van Jacobus.

In zijn openingswoord moest Romkes al meteen z'n verontschuldiging aanbieden voor een kleine nalatigheid: het bestuur had vergeten de zustervereniging Dindua een uitnodiging te sturen. Hierna gaf de secretaris een kort overzicht van de jonge geschiedenis van Ende despereert niet en bracht de penningmeester verslag uit over de staat van de financiën.

Meindert Visser beet het spits af van de optredens. Hij droeg een gedicht van Leo Lens voor, getiteld De paraplu. Dat begon zo: "Drie heren zaten op de soos gezellig bij elkaar. Zij waren aan de kale kant; op hersens groeit geen haar."

Na de eerste pauze voerden Riekelt Brouwer, Jan van Slooten en Ide van Urk de samenspraak De nachtwacht op, die – aldus het verslag – "goed slaagde en waarom het publiek nog eens kon lachen". Tot aan de volgende pauze werden achtereenvolgens drie voordrachten, twee improvisaties en twee memorisaties ten beste gegeven. Zo improviseerde Gijs te Loo over het ongetwijfeld aansprekende onderwerp capitulatie en hield Lub Korf Lzn een memorisatie over de tijden des levens. Op zijn verzoek "zongen wij

het lied Uren, dagen, maanden, jaren vliegen als een schaduw heen". Ook in de pauze werd nog een lied ten gehore gebracht: Er ruist langs de wolken.

Hierna kwamen een voordracht, de samenspraak Een fijne truc, een voordracht, een memorisatie en twee improvisaties: Jan Hakvoort over de keuken en Ide van Urk over de vuurtoren. Als laatste onderdeel vóór de derde pauze werd onder leiding van Jan van Slooten en Joop Guldemeester een spelletje hersengymnastiek gedaan: tien vragen uit de geschiedenis. De deelnemers moesten de antwoorden op een papiertje schrijven. De eerste prijswinnaar R. Kramer ging met maar liefst tien eieren naar huis! Tromp Hakvoort (Tromp van Meindert van Flerik) had deze op de kop weten te tikken.

In de pauze werd het Wilhelmus gezongen en werden de prijzen uitgereikt. Hierna droeg Riekelt Brouwer het gedicht Het mobilisatiekruis voor: "Welke buitengewoon succes had, om reden de inhoud van het stuk". De samenspraak Boomen en bonen, die Jan van Slooten en Ide van Urk daarna opvoerden, gaf weer stof tot lachen.

Aan het eind van de avond volgden de dankzeggingen. Namens Dindua nam Johannes Kramer de verontschuldiging aan. De uitvoering was hem de toegangsprijs van een kwartje meer dan waard geweest. Dominee Spijker had ook genoten van de avond. Ouderling Van Eerde richtte zich in het bijzonder tot de jeugd. Nadat Jan van Slooten nog Gij hoort het gebed had voorgedragen, zongen de aanwezigen het bekende gezang 'k Wil U, o God, mijn dank betalen. Dominee Spijker sloot met dankgebed. Al met al had de uitvoering meer dan drie uur geduurd.

Na de bevrijding zou Despereert nog twee keer een grote avond geven: nu in Patrimonium. De eerste vond plaats op donderdag 29 november 1945. Zij was bestemd voor de jeugd van zestien jaar en ouder. Hoe deze avond is verlopen, is niet te zeggen. De notulen van Despereert vertellen er namelijk niets over en het Urkerland van die week ontbreekt in de overigens goed bewaarde collectie van de krant.

Over de uitvoering die in het begin van maart 1946 werd gehouden weten we gelukkig meer. In het Urkerland van 8 maart staat het volgende te lezen:

"Een schitterend geslaagde uitvoering gaf Ende despereert niet in Patrimonium. Hetgeen naar voren werd gebracht stond zoowel naar inhoud en declamatie op hoog peil. Vooral het stuk van dezelfde naam, dat oorlogsleed uitbeeldde, sloeg in. Zij die op de eerste avond aanwezig waren, waren vol lof." Meindert Visser heeft nog herinneringen aan het stuk dat werd opgevoerd: "Het ging over een gezin waarvan de zoon een zender had, waarmee berichten aan de geallieerden werden doorgegeven. Op een kwaad ogenblik wordt deze verzetsman door de Duitsers gearresteerd. De twee Duitse soldaten werden gespeeld door Tromp Hakvoort en Lub Korf Jzn. Ik was regisseur. De herinnering aan de tijd toen het uitgebeelde tafereel werkelijkheid was, lag nog vers in het geheugen van de toeschouwers en het stuk maakte dan ook diepe indruk. Als ik het wel heb, is toen ook het mooie gedicht van Jan Campert De 18 doden voorgedragen." Het zou overigens het laatste optreden van Despereert worden.

Eén keer hebben leden van Despereert meegedaan aan een avond die door een zustervereniging was georganiseerd. Zo hield Kleine Kracht op woensdag 6 februari 1946 een voordrachtswedstrijd in Patrimonium. Een van de deelnemers was Meindert Visser, die daarbij een teleurstellende ervaring opdeed:

"De voor te dragen stukken moesten aan de Gereformeerde Jeugdcentrale ter goedkeuring worden voorgelegd. Ik had een gedicht uitgezocht waarvan ik de maker en titel niet meer weet, maar dat de volgende zinsnede bevatte: De dertig jaar van Christus' lijdzaamheid vinden geen uur praktijk nog in uw tijd; wie het zwaard draagt, zal door het zwaard vergaan. Op een gegeven ogenblik komt er een diaken naar me toe en zegt: 'Weet je wel dat dat gedicht een anti-militaristische voordracht is? De strekking is tegen onze opvattingen.' Ik was stomverbaasd, maar ik ontkwam er niet aan iets anders te zoeken. Dat werd een gedicht van Rie van Rossem, dat Bevrijding heette. Met 123 punten werd ik voorlaatste; poëzie over de oorlog was niet meer in trek."

Tracteren en potverteren

Het was niet gebruikelijk dat er tijdens de vergaderingen werd gedronken of gesnoept. Alleen wanneer de avonden een bijzonder karakter hadden, werd door deze of gene wel eens een lekkernij

meegenomen. Zo stond de samenkomst van 2 februari 1944 voel in het teken van de grote avond begin maart. Nadat twee samspraken waren gerepeteerd was er zowaar punch. "Nou ja, de notulist zegt het wel mooi" – weet Meindert Visser te vertellen-, "maar wat een verwarmde alcoholische drank met siroop en citroensap had moeten zijn, was in de winter van 1944 niet meer dan een zoete kleurstof, aangelengd met water. Ik denk dat Rie-kelt Brouwer een fles surrogaatsiroop had meegebracht uit het bedrijfje van zijn moeder, bekend als De Wabu.

We waren in die dagen overigens met alles blij. Zo was de koek die de voorzitter de week daarop ronddeelde van een soort, waarvan werd verteld dat het een hoog gehalte beendermeel bevatte: een kasien dat veel weghad van scheepskaak. Jelle Brouwer kon zoiets nog wel eens meekrijgen uit de bakkerij van z'n vader."

Na de inspanning die de uitvoeringen van 2 en 3 maart hadden gevraagd, was het tijd voor ontspanning. In de vergadering van 8 maart werd een commissie ingesteld, die zou proberen de hand te leggen op versnaperingen voor de potverteringsavond die op 22 maart gehouden zou worden. De secretaris was kennelijk al zo in de ban van de begeerlijkheden die hem op het heerlijk avondje te wachten stonden, dat hij in het verslag van de bijeenkomst van 16 maart een bij zijn gemoedstoestand passende beeldspraak gebruikte. Sijmen Bakker hield een memorisatie over de schilder Marinus Richter: "Spreker sprak vlot en de woorden vloeiden hem over de lippen als zoete koek."

Ide van Urk leidde zijn notulen van de potverteringsavond op jolige manier in: ze werden "na een reeks van aanmerkingen" niet goedgekeurd. Er waren niet minder dan vier pauzes ingelast, voornamelijk besteed aan het innemen van lekkers. Zo kreeg iedereen in de eerste pauze twee roombolletjes en een kop chocolademelk; tijdens de tweede onderbreking ging de schenker nog eens rond en werd koek uitgedeeld. Van de derde pauze wordt alleen gezegd, dat zij goed slaagde "wat tractatie betreft." Nadat het gewone programma was afgewerkt, volgden enkele lichtvoetige voordrachten en niet minder dan zeven improvisaties.

Er gebeurde op deze avond nog iets uitzonderlijks. Nadat dank was gebracht aan de tractatiecommissie voor de goede zorgen, werd gestemd over het verzoek van Wessel Eijkman, die lid wilde worden. Hij had de vorige verenigingsavond als bezoeker bijge-

woond. Zijn verzoek werd met negen tegen zes stemmen afgewezen. Het is de enige keer dat zoiets gebeurd is. Gerrit Wakker was uit Franeker overgekomen en had – zoals de notulen met nadruk vermelden – “alles zich goed doen smaken.” Hem staat de stemming nog helder voor de geest: “Wessel Eijkman werkte bij de Zuidoostzeewerken. Hij was bij de familie Mink in de kost en had verkeer met een dochter van meester Loosman. Dat hij werd afgewezen, kwam omdat hij een aantal jaren ouder was dan wij.” Ook in april 1946 werd een potverteringsavond gehouden, maar daarover zwijgen de notulen in alle talen.

Als de zenuwen de baas zijn

Het gebeurde wel eens dat een spreker door de zenuwen niet meer goed uit z'n woorden kwam, of dat er een stilte viel. Dit laatste overkwam Sijmen Bakker. Hij koos op de avond van 22 maart 1943 voor zijn improvisatie het onderwerp de zee. De heren critici oordeelden dat, toen hij “geen woorden meer kon vinden hij beter had kunnen zeggen: ik dank u, als dan dat hij als met een mond met tanden ons zwijgend aan bleef staren.”

Een optreden dat “sprak van zenuwen” was Lub Korf beschoren. De vereniging telde overigens twee Lubbertussen Korf. De hier genoemde was Lub Korf Jzn, die in de meester Jansmastraat woonde, in de buurt van de school. Zijn optreden vond plaats in de vergadering van 24 oktober 1945. De notulist gaf hem in zijn verslag de welgemeende raad in het vervolg eerst wat Hofmandruppels in te nemen. Korfs voordracht heette De operatie, een luimig vers van Leo Lens. De voordrager kwam op als een “steigerend paard”, aldus de notulen, en het leek wel alsof het een wedstrijd gold. Meindert Visser had een tegengestelde indruk van het optreden en hij zal wel de enkeling zijn geweest, die volgens de notulist een woord van lof uitte: “Korf gaf een nabootsing van een man die het benauwd had en volgens mij deed hij dat heel aardig. Ik weet nog hoe het vers begon en waar het over ging:

Met een schok wordt Geurtsen wakker; angstig kijkt hij in het rond en steekt meteen z'n vingers tot zijn keel toe in z'n mond.

De man denkt dat hij zijn kunstgebit heeft ingeslikt. De dokter

wordt gewaarschuwd en Geurtsen belandt in het ziekenhuis. Terwijl voorbereidingen worden getroffen om de patiënt te opereren, wordt een telegram gebracht met de tekst: Tanden Geurtsen gevonden onder bed."

Naar aanleiding van wat Lub Korf Lzn tijdens de samenkomst van 10 oktober 1945 beleefde, werd besloten de improvisators een middel te geven waarmee de zenuwen enigszins in bedwang gehouden zouden kunnen worden. Dat zat zo. Korf koos voor zijn improvisatie uit de opgegeven onderwerpen De drooglegging der Zuiderzee. "Spreker sprak direct de eerste regels vlot weg, die hij in zijn boekje in de pauze had opgeschreven en uit het hoofd geleerd had; maar was daarna spoedig uitverteld", zo merkte secretaris Riekelt Brouwer op. De kritiek was niet mals, te meer omdat Korf al zo lang lid was. Hij had niet best gesproken en dat nog wel over een onderwerp "waar al wel honderd keer op de vereniging over is geïmproviseerd."

In de rondvraag kwam iemand op de zaak terug. Het zwakke optreden van Korf werd kennelijk in verband gebracht met zenuwachtigheid als gevolg van een flink aantal bezoekers. Tenminste hij sprak er zijn bezorgdheid over uit dat ieder lid zomaar "vrienden uitnodigt om eens een avond op de vergadering te komen." Met algemene stemmen werd besloten, dat degene die iemand mee wilde nemen eerst toestemming aan de improvisator diende te vragen.

Fokke Gnodde paste een wel heel probaat middel toe om zijn zenuwen kwijt te raken. Toen hij bij ontstentenis van de voorzitter als algemeen-adjunct de vergadering van 3 oktober 1945 moest leiden, zegde hij de vergaderruimte eenvoudigweg af, zonder zijn verenigingsvrienden over zijn stap in te lichten. Op de gebruikelijke tijd kwamen de Despereerders dan ook voor een dichte deur van Samuël te staan. De koster had het gebouw inmiddels verzekerd aan de middenstandsvereniging. Daarop trok een deputaatschap van de wachtenden naar Tjimen Buter, met de vraag of de middenstanders ergens anders zouden willen vergaderen. Nu, dat kon wel, zo liet de goedmoedige kruidenier aan de Oudestraat weten. En de vergadering van Despereert kon alsnog doorgaan. "We hopen dat dit niet meer voor komt", schreef de notulist vermanend in zijn verslag.

Nalatigheid en laksheid

Wie zijn taak niet serieus nam, kon rekenen op de strenge afkeuring van de vrienden; en anders wel van de secretaris. Vooral de memorisators en voordragers die hun optreden niet naar behoren hadden voorbereid werd hun laksheid stevig onder de neus gewreven.

Dit ondervond Albert Korf, nadat hij in de vergadering van 29 maart 1943 het gedicht Nieuwste model had voorgedragen. De critici waren van mening, dat hij niet erg z'n best had gedaan om er wat van te maken. Eén van hen vermoedde zelfs – en het zou mij niet verbazen dat het secretaris Gerrit Wakker zelf was –, "dat het om half acht wel geweest zal zijn: o ja, ik heb om acht uur een voordracht te doen, gauw even één uitzoeken; en dan bovendien nogal wat woorden ertussen in Urker dialect!"

Een dergelijke manier van doen wreef notulist Riekelt Brouwer drie jaar later Fokke Gnodde aan. Deze stond op de agenda van de avond van 27 maart 1946 met een voordracht. Nu hij had er één, die ik ben geen NSB-er heette. Hij droeg het stuk evenwel niet voor zoals men van hem gewend was, en dat kwam volgens de maker van het verslag omdat hij de moeite niet had genomen om de werklíjst in te zien. "Toen hem 's woensdagsavonds werd gezegd dat hij voordragen moest, heeft hij in de haast gauw een voordracht uit huis gehaald", zo wist Riekelt Brouwer met stelligheid. En toch al niet wars van het geven van een stevige vermaning voegde hij er nog aan toe: "De heren leden moeten hun werkzaamheden serieuser opvatten; anders kunnen we beter thuis blijven!"

Het kwam inderdaad meer dan eens voor dat er bij het opmaken van het werkrooster niet goed werd opgelet, waardoor het niet tot iemand doordrong dat zijn naam werd opgenoemd. Bovendien nam niet iedereen de moeite voor de zekerheid het rooster in te zien. Zo was Lub Korf Jzn op de bijeenkomst van 7 november 1945 aan de beurt voor een memorisatie, maar deze wist van niets. Hij gaf secretaris Riekelt Brouwer botweg te kennen "dat ik in het vervolg wat harder moest schreeuwen met het oplezen van de agenda's!" Zijn naamgenoot kon deze keer overigens de memorisatiebeurt overnemen.

Korf Jzn verviel twee maanden later in dezelfde fout. Voor de

avond van 10 januari 1946 stond hij op het rooster met een luimvoordracht. Hij keek echter vreemd op toen hij zijn naam hoorde noemen, want – zo stelde de notulist vast – hij had natuurlijk de lijst niet ingekeken. Toevallig had hij een gedicht bij zich, getiteld Een aardige vergissing. Zoals gewoonlijk was hij bij het voordragen erg gejaagd, en omdat hij het stuk niet had bestudeerd ging het niet goed. "Ofdat het kwam doordat hij zijn overjas aanhad; dat was het tweede punt wat snert was", zo reageerde de secretaris lichtelijk gegerd.

Welke uitbrander Sijmen Bakker ten deel viel voor een uur te laat komen, heb ik al verteld. Sommige vrienden maakten het nog bonter. Evert van Urk stond voor de vergadering van 12 december 1945 op de agenda voor een ernstige voordracht. Zonder kennisgeving was hij echter op reis gegaan. Dit leverde hem de volgende terechtwijzing van Riekelt Brouwer op: "Hij had best even kunnen zeggen: draag die voordr[acht] een ander op, want ik ben weg."

Van de beoordelaars werd eveneens verwacht dat zij hun werk naar eer en geweten deden. Gebeurde dat niet, dan kregen ook zij een vermanend woord toegeroepen. Zo maakte in de rondvraag van de samenkomst van 5 april 1943 Gerrit Wakker van zijn hart geen moordkuil: "Ik zag n.l. zojuist dat enige heren critici geen papier en potlood bij zich hadden, zodat het aanbeveling verdient dit in 't vervolg mee te nemen. En voor 't geval er heren zijn die het nog niet weten, kan ik even zeggen dat in De Magneet nog kladbloc's en potloden verkrijgbaar zijn tegen billijke prijzen." Het zaken doen zat er bij Wakker al vroeg in.

Op de vreugdegolf van de herwonnen vrijheid

Op donderdag 24 mei 1945 kwamen de leden van Despereert voor het eerst na de bevrijding weer samen. Drie van hen waren bij de razzia van 18 november van het afgelopen jaar opgepakt: Klaas Romkes, Riekelt Brouwer en voorzitter Johannes Romkes. Alleen Riekelt Brouwer was intussen thuis gekomen. Hij werd dan ook hartelijk welkom geheten.

Gelukkig is de voorzitter op de avond van 13 juni weer in het midden van de Despereerders. Algemeen-adjunct Lub Korf Lzn spreekt hem in bewogen woorden toe. Na de zwarte dag in herinnering

te hebben gebracht, toen alle Urker mannen van boven de achttien zich in de school moesten melden en er een grote groep voor dwangarbeid naar Duitsland was afgevoerd, gaat hij verder: "Het oude is voorbij en het nieuwe staat voor ons. Laten wij God danken voor alles wat Hij gedaan heeft in de jaren van benauwdheid en achtervolging. En laten we Hem bidden om gezondheid, kracht en vrijmoedigheid om dit nieuwe leven aan te vangen. Laten wij onze vereniging opbouwen in het nieuwe leven van vrijheid, waarheid en recht. Geve God ons kracht en wijsheid om verder te gaan. Ja vrienden, als we het van Hem alleen verwachten zullen wij nooit beschaamt uitkomen." Ongetwijfeld gaf Johannes Romkes een passend antwoord.

Tijdens de bijeenkomst op 24 mei was weliswaar van gedachten gewisseld over het eventueel meedoen aan de door de Oranjevereniging eind juni te organiseren bevrijdingsfeesten, maar een beslissing was toen niet genomen. Uit het verslag van 13 juni blijkt, dat inmiddels hard werd gewerkt om als onderdeel van de festiviteiten op vrijdag 29 juni de landing van prins Willem op het

De landing van prins Willem in november 1813 op het strand van Scheveningen, opgevoerd tijdens het bevrijdingsfeest op vrijdag 29 juni 1945. Meindert Visser torst de prins (Lub Korf Lzn) op zijn schouders. Op de wagen staat Tromp Hakvoort. Het paard kijkt schichtig. (foto Gerrit Wakker).

De prins wordt omhelsd door een Scheveningse vrouw (Martha Pasterkamp). (foto Gerrit Wakker).

strand bij Scheveningen in 1813 na te bootsen. Zo gebeurde het ook. Het Urkerland van 6 juli doet uitgebreid verslag van de twee dagen. Er waren optochten, spelen, tractaties voor de kinderen, een plechtige samenkomst in de Bethelkerk, een zeilwedstrijd, een danspartij rondom een vreugdevuur, een filmvertoning en vuurwerk. Het was zoveel, dat aan de landing van prins Willem maar enkele regels konden worden gewijd. Meindert Visser staat deze opwindende gebeurtenis nog helder voor de geest:

"We hadden het bolletje van Klaas de Vries (Klaas van Jawek Wouter) geleend, waarmee we prins Willem – in de persoon van Lub Korf Lzn – de haven uitbrachten tot vlakbij het strandje. Tromp Hakvoort en ik speelden de rol van de Scheveningse vissers, die Zijne Hoogheid naar het strand zouden brengen. De kostuums van de spelers waren door Gerrit Wakker bij Peerdeman in Enkhui-

zen gehuurd. Tromp z'n vader had een paard en wagen, waarmee Zijne Majesteit vervolgens door het dorp gereden zou worden.

Nu stond er die dag nogal wat wind. Bovendien geviel het dat de roeiboot, die de prins vanaf het bolletje naar ons toe zou brengen, was bemand met landrotten. Van roeien hadden zij geen kaas gegeten, en het gevolg was dat de boot bij het overstappen dwars op de golven kwam te liggen en water maakte. De soldaten en de vorst in spe waren genoodzaakt uit te stappen. Ik liep het water in om de prins op m'n schouders te nemen en aan land te brengen. Maar omdat zijn kleren door het water zwaar waren geworden, was het een hele toer om hem omhoog te krijgen. Ik verloor zowat m'n evenwicht en we zouden waarachtig nog kopje onder gaan! Afijn, het lukte dan toch om hem heelhuids op de kar te krijgen. Maar toen ging het bijna nog erger mis. Op het ogenblik dat de vorstelijke hoogheid opstapte, begon Valerius te spelen. Daar schrok het paard zó van, dat het ging steigeren en er vandoor wilde. Prins Willem moest zich met alle kracht aan de kar vastgrijpen, om er niet van af te vallen. Met hulp van de omstanders lukte het het dier te kalmeren en door het gat in de dam, dat opzichter Leijnsen van Zuiderzeewerken voor deze gelegenheid had laten maken, naar de havenkade te leiden. De optocht kon beginnen. Je begrijpt, dat de talloze toeschouwers volop genoten!" Hoe dicht vreugde en verdriet bij elkaar kunnen liggen, ondervonden de leden van Despereert drie dagen later. Op 2 juli overleed op twintigjarige leeftijd na een korte ziekte Klaas Korf. Hij woonde in wat genoemd werd de cementenstraat. Vermoedelijk bezweek hij aan de tyfus, die in die dagen op Urk voorkwam. Meindert Visser was nauw bij de begrafenis betrokken: "Klaas zou ten grave worden gedragen door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten, waarvan hij deel uitmaakte. Maar ook wij wilden graag onze vriend een waardige laatste eer bewijzen. We kwamen overeen, dat beide partijen elk de helft van de dragers zou leveren. Ik was één van hen. Dat viel niet mee, want het was bepaald niet makkelijk een draagbaar op je schouders langs de ongelijke Urker straten te vervoeren."

Aan de viering van Koninginnedag op vrijdag 31 augustus deed Despereert ook mee. Op het terrein bij de Wilhelminaschool werd onder grote publieke belangstelling opgevoerd Het steekspel der edelen. Het kleine groepje ruiters werd aangevoerd door Tromp

Hakvoort; alle paarden van Urk waren ingezet. De overige Despeereiders speelden voor voetvolk, bijgestaan door enkele jonkvrouwen. De deelnemers waren schitterend uitgedost in middeleeuwse kledij en wapenrusting. Het Urkerland van 7 september maakte melding van "schutters die probeerden den gaai met hun pijlen te treffen". Echt goed ging dit de reciteerders overigens niet af. "Desondanks hielden zij echter vast aan hun leuze: dispereert niet!", zo nam de verslaggever waar.

Zich vol overgave mee laten drijven op de vreugdegolf van de herwonnen vrijheid deed ook Gerrit Wakker, toen hij toonde dat voor hem Oranje boven Despereert ging. Hij stond op het rooster voor een memorisatie voor de eerste vergadering in het nieuwe seizoen, woensdag 5 september 1945. Maar hij was afwezig, zo noteerde de secretaris spijtig, "om reden H.K.H. prinses Juliana in Zwolle zou komen en vriend Wakker als een echte Oranjeklant daarheen was gereisd om haar en haar gevolg te zien." Gerrit herinnert zich het uitstapje:

"Op die dag voer een boot van Urk naar Zwolle. De belangstelling was zo groot, dat één van de grotere schepen moest worden ingezet: de Geusau of de Insula. We meerden in Zwolle af achter de spoorbrug over de Willemsvaart. Het was prachtig weer. Prinses Juliana logeerde in hotel Wientjes en in die richting trokken we dan ook in grote massa op. Ik voelde me diep ontroerd toen ik de prinses op het balkon zag staan."

De nagalm van de bezettingstijd

In het eerste seizoen na de bevrijding weerklonk luid de echo van de bezettingstijd. Deze was al meteen op de openingsavond van 5 september te horen, toen Evert van Urk voor zijn improvisatie het onderwerp de oorlog 1940-1945 koos. De vrienden vonden dat hij "nogal plaatselijk was gebleven", terwijl in binnen- en buitenland toch belangrijkere dingen waren gebeurd dan de paar razzia's op Urk!

In de volgende bijeenkomst, op 19 september, droeg Tromp Hakvoort het bekende gedicht van Jan Campert voor: Het lied der 18 doden. Het was niet bepaald naar de zin van de toehoorders: "De voordrager ging voor het bordje staan en bleef op één dreun zingen, somber en koud; en daarentegen zat er toch nog wel wat

leven in deze voordracht." Ter verdediging voerde Hakvoort aan dat hij het gedicht had ingestudeerd, maar dat hij nu zijn tekst helemaal was vergeten. De week daarop deed Fokke Gnodde de voordracht opnieuw en deze keer ging het blijkbaar een stuk beter. De enige aanmerking was dat de spreker nogal luid had gesproken. Kennelijk bleven voordrachten over de oorlog Tromp Hakvoort boeien, althans in de vergadering van 30 januari 1946 kwam hij met het stuk De vijf jaren van Maarten Hoeting. En ook deze keer hadden de vrienden veel aan te merken: "De keuze was wel goed, maar zoals gestes, mimiek en intonatie en articulatie, daar deugde niet veel van." Wat nog erger was: de voordrager had het gebulder van de kanonnen en de explosies van de bommen op dezelfde manier nagedaan als het kreunen van de gewonden en stervenden!

Diepe indruk maakte de memorisatie die Klaas Romkes op de avond van 3 oktober hield. Hij had met voorzitter Johannes Romkes gewed, dat hij langer dan een half uur zou spreken over zijn ballingschap in Duitsland. Hoewel de bijeenkomst later begon – de reden heb ik al verteld – verhinderde dit de jonge Romkes niet ruim een half uur op aangrijpende wijze zijn toehoorders te boeien.

Op de adem van een frisse wind

Het leek wel alsof de leden van Despereert de schade van het laatste oorlogsjaar wilden inhalen. Zij begonnen het nieuwe seizoen op 5 september 1945 en al na een maand werd het voorstel gedaan om eind november een avond voor de jeugd van zestien jaar en ouder te geven. Een vriend die op zijn eigen wijze leven in de brouwerij wilde brengen was Gerrit Wakker:

"Ik had in dat ene jaar Franeker veel geleerd. Zo deed ik daar m'n liefde voor boeken op. Dit was ook de reden waarom ik in de vergadering van 26 september 1945 voorstelde de mogelijkheid te geven in plaats van een memorisatie een boekbespreking te houden. Omdat ik ook vond dat de memorisaties levendiger zouden kunnen, voerde ik tijdens de bijeenkomst van 31 oktober 1945 een toneelstukje op: een journalist die bij een oude vrouw van 93 komt om een artikelje voor zijn krant te maken. Ik was in die tijd net correspondent voor Trouw geworden en had mijn eerste schreden op het pad van de journalistiek gezet.

In deze dagen deed ik ook veel om de sportbeoefening op Urk te bevorderen. Zo was ik betrokken bij het samengaan van de voetbalverenigingen U.S.V. en S.G.O., en volgde een cursus voor scheidsrechter. Ik vond het belangrijk genoeg om ook daar iets van door te geven aan mijn vrienden van Despereert. Toen ik op de avond van 23 januari 1946 een memorisatie moest houden, greep ik de gelegenheid aan om een gymnastische demonstratie te doen. Daartoe ging ik op een stoel staan en gaf enkele oefeningen ten beste. Zo liet ik zien hoe je je op verschillende manieren kon uit- en aankleden. Met mijn toneelstukje en sportieve oefeningen verliet ik het vertrouwde pad en zij vielen bij mijn gehoor en toeschouwers dan ook niet in goede aarde." Inderdaad, tenminste Riekelt Brouwer schreef in zijn verslag: "Men kon het niet betitelen met een memorisatie."

Tot het zuchtje van de frisse wind mogen we ook rekenen wat Evert van Urk in de vergadering van 26 september 1945 in de rondvraag te berde bracht. Hij stelde voor om vrouwelijke leden toe te laten. Uiteraard kwam zijn vraag hem op een milde spotlach te staan. "Ja, want je moet weten dat vriend Van Urk wat ouder wordt, en dat hij ook wel eens aangekeken wil worden!", zo notuleerde de secretaris. Het zal geen verwondering wekken dat dit voorstel werd afgewezen. De aanleiding voor zijn verzoek was de omstandigheid, dat kortgeleden vriendinnen van de Despereerders hadden meegedaan aan opvoeringen, en Van Urk vond het dan ook alleszins redelijk dat zij lid zouden kunnen worden.

Van wrijvinkjes en spanningen

Zo nu en dan maken de notulen gewag van een kleine onenigheid en een enkele keer zelfs van een fikse botsing tussen de Despereerders. De opmerking "of vriend Korf [Jzn] een paar borrels ophad zullen we maar in 't midden laten" – opgetekend in het verslag van de vergadering van 3 oktober 1945 –, was nog als grapje bedoeld. Hij had zich het ongenoegen van zijn kritisch gehoor op de hals gehaald doordat hij weliswaar met veel bombarie een gedicht had voorgedragen, maar klaarblijkelijk te weinig zorg had besteed aan de voorbereiding.

Van een onmiskenbare wrijving met zijn naamgenoot Lub Korf Lzn – deze woonde in het aardige huis naast de boerderij van Bo-

de, tegenover de oostelijke ingang van de Oudestraat – getuigt daarentegen wat er tijdens de samenkomst van 12 december van hetzelfde jaar gebeurt. Alle aanwezigen zullen om de beurt een improvisatie houden. Willem van den Berg doet dat over het onderwerp de distributie. Al pratend laat hij zich ontvallen, dat degenen die op Urk voor de distributie verantwoordelijk zijn niet altijd eerlijk te werk gaan. Na Van den Berg is genoemde Lub Korf aan de beurt. Hij weigert echter op te treden, omdat de opmerking van de vorige spreker ook zijn schoonvader in een kwaad daglicht stelt. Dit was de bekende bakker Jurie Brouwer. Overigens werkte Willem op het distributiekantoor.

Een jaar later ontstond een openlijke botsing tussen deze Lub Korf en enkele verenigingsgenoten. Op de avond van maandag 9 december 1946 – Despereert vergaderde nu in de leeszaal van 't juugd – hield Willem van den Berg een memorisatie over de ambtenaar. Hij had zo weinig werk van zijn voorbereiding gemaakt, dat de notulist zijn optreden zonder meer afdeed als "snert". Tot de critici hoorde Lub Korf Lzn. Van den Berg werd niet eens in de gelegenheid gesteld zich te verdedigen. Na hem droeg Meindert Snijder een gedicht van Bilderdijk voor. Toen hij klaar was, was het weer Lub Korf die aanmerkingen maakte. Zo hield hij Snijder voor dat deze nauwelijks gebaren had gemaakt. Deze verweerde zich door te zeggen dat hij een stijve arm had! Nu kon Willem van den Berg zich niet langer inhouden en viel op zijn beurt Korf aan. Hij verweet hem "dat hij wat netelig was en dat hij in zekere mate politiek speelde tegenover de vereniging". En in een adem door vroeg Van den Berg of hij zich alsnog tegen de kritiek mocht verdedigen, wat hem werd toegestaan. Dit liep evenwel uit op een debat tussen hem en Korf. Volgens Van den Berg was Korf al ver gevorderd in zijn ontwikkeling en kon hij zich beter bij een andere reciteervereniging aansluiten. Hierna vielen er woorden, aldus de secretaris, die niet in de notulen konden worden opgenomen. Voorzitter Romkes greep in en wees de kemphanen op hun verantwoordelijkheid.

De nadagen van "Despereert"

Toch was het niet ruzie of spanning die het einde van de vereniging inluidde. Dat was veeleer een gevolg van de verandering

van levensloop van met name de groep oprichters. Na de bevrijding kon en moest weer gewerkt worden, en voor een aantal Despereerders was er bovendien de mogelijkheid verder te leren. Tot de laatsten hoorden Ide van Urk, Joop Guldemeester en Gijs te Loo. In het najaar van 1946 werd maar liefst een zestal leden opgeroepen voor het vervullen van hun militaire dienstplicht. Van hen werd in de vergadering van 5 november afscheid genomen. Voorzitter Romkes wees hen erop, dat zij naast "hun natuurlijk zwaard" ook een geestelijk zwaard hadden te dragen.

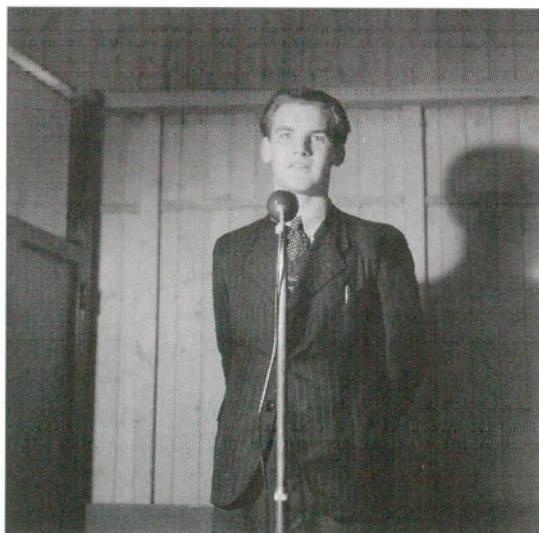
Op diezelfde avond gaf hij eveneens te kennen met ingang van 1 januari 1947 het voorzitterschap neer te zullen leggen: "vanwege de geringe tijd die hem ter beschikking stond". Romkes raadde de overgebleven leden aan zich bij een andere reciteervereniging aan te sluiten en niet met Despereert verder te gaan. Tegen dit voorstel kwam heftig verzet, zowel van de blijvers als van de op-

Joop Guldemeester als tiener, staande vóór zijn ouderlijk huis in tuindorp (wijk 8 nr 19). (foto mevrouw Guldemeester).

geroepen dienstplichtigen. Zij besloten dan ook eendrachtig de vereniging "staande te houden", een andere voorzitter te zoeken, het bestuur aan te vullen, en te proberen nieuwe leden te werven. Gerrit Wakker, "als altijd idialist", had voor dat laatste al meteen een voorstel bij de hand: om elke week een stukje over Despereert in het Urkerland te zetten. Dit plan werd afgewezen, "om reden de leden geen behoefte voelen hun werk naar buiten uit te dragen". Maar de vraag hoe leden te werven liet Wakker niet los en in de volgende vergadering – op 11 november ten huize van Lub Korf Lzn in de cementenstraat – ontvouwde hij een ander idee. De mensen zouden in de gelegenheid moeten worden gesteld door middel van de kerktelefoon in de huiskamer een bijeenkomst van Despereert te beluisteren. Ook dit voorstel leed schipbreuk. Hoewel op 5 november een nieuwe secretaris en een penningmeester waren gekozen – Willem van den Berg en Meindert Snijder –, horen we niet of de zoektocht naar een voorzitter iemand opleverde.

Ook uit andere tekenen blijkt dat de fut er bij Despereert uit begon te raken. Zo was het voorzitter Romkes die een groot deel van de avond van 11 november moest vullen, omdat er geen me-

Gerrit Wakker werkt mee aan het opnemen van grammofoonplaten, waarop familieleden groeten inspreken voor hun in Nederlands Indië verblijvende dierbaren. Deze opnamen vonden plaats in de houten noodkerk Patrimonium, eind 1948 of begin 1949. (foto Gerrit Wakker).

morisator was. Hij deed dit door het houden van een boekbespreking. Bijna een uur lang weidde hij uit over Mozes de indiaan, van de hand van J. Keuning. Vergoelijkend schreef de notulist in zijn verslag, dat de toehoorders lange vertogen van de voorzitter wel gewend waren. Tekenend is ook dat meer dan eens het aantal bezoekers dat van de aanwezige leden overtrof.

In de laatste twee maanden van haar bestaan moet er in de vereniging iets van een tegenstelling zijn gevoeld tussen de oude garde met haar bedrevenheid en de jongste leden met hun onervarenheid. Daarop duidt de hiervoor verhaalde wrijving tussen Willem van den Berg en Lub Korf. Dit kan ook de ergernis verklaren die secretaris Van den Berg in zijn notulen van de samenkomst van 18 november aan het papier toevertrouwde. Hij vond het maar niks dat er nauwelijks kritiek was gekomen op de door hem niet sterk geachte memorisatie van Meindert Snijder, over het onderwerp de coöperatie. Drie toehoorders hadden iets in het midden gebracht, terwijl "de anderen zeker niet zo erg hun mond durfden los te breken; maar op de hoek van de straat zijn dit vaak de grootste schreeuwers!"

Op 6 januari 1947 kwamen de leden van Ende despereert niet vermoedelijk voor het laatst bijeen. Het enige wat we van die samenkomst weten is, dat de notulen van de avond van 18 december werden voorgelezen. Daarna treedt de stilte in. En dat valt te begrijpen ook; immers, er viel in het begin van 1947 niet meer zoveel te wanhopen.

Bronnen

- Het notulenboek van Ende despereert niet (in het bezit van Albert van Urk);
- Gesprekken met: Gerrit Wakker (5 november 1996) en Meindert Visser (8 november 1996);
- telefonische mededelingen van Lub Korf Jzn (Emmeloord), Gijs te Loo (Leeuwarden), mevrouw Hilda Guldemeester-Bremer (Maastricht), en Broos van Buijten (Nieuw-Vennep);
- Het Urkerland van: 6 juli 1945, 7 september 1945, 8 februari 1946 en 8 maart 1946.

Urker skoenen an de kroos

– Trijntje van Eerde-Snoek –

"Oor jelui nou er's effies ier, dink jelui dat wij dat leuk venen om altoos in de kast te stoon ? Jazieker, wij kunen toekieken oe die nij-erwesse mismedellen et gres vor oenze voeten wegmaaïen. Dink jelui nou gerust dat et oens niks dut om gien loopien maar over d'aven te doen of een roendjen om de toren ?

As de minsen van de 'Urkerdag' et initiatief niet eneumen adden, dan adden wij nooit gien beutenlocht maar ezien.

We eawen wat of-esjouwd, oenze bienen eut oenze gat eawen we eloepen. Suundes kriegien we ielegaor gien leilaand.

Indrik in Garrit, twie bruurs, mozzen samed mit oens doen. We struunden overal op an mit 'rlui. Oenze tonge ong wel d'rs op oenze skoenen.

Indrik, d' oudste, was zeunig op oens, maar Garrit... Minsen, die karde overal duur ene. Wij eawen oftig onger de stroelie ezeten, dan krieg ie mit de meul van z'n mimme.

Nee, Garrit sting niet zo stievig in oens, wij akten bij 'm eut.

lene van oens et duur um in d' aven elegen. Mit een piekaak kon ie gelukkig op-evist worren. 't Et gien naodielige gevolgen ad oor, want wij binnen van een best stukkien 'chroom' van een klean geitjen emaaht. Zo zaft as zeede binnen we. Eut twie zedelflappen in een vuurflappe binnen we esnien. We bleven glad, 'blikkerig' worren we niet. Moet je tugenswoordig die arde vetleren skeuten zien minsen. Gien kunst an ! 't Binnen zo Volendammer kwakken, bried in groot. Je kunen er warimpel wel een klean keend in leggen. Dan wij ih, mit oenze mooie rooie leren bekleding van binnen in de zwarte zïen strikkies.

Indrik z'n taote et nog Urker skoenen mit zulveren gespen edroegen. U droeg ok nooit een karrepoes. 'n Roende oed add' ie op z'n oofd. Indrik dragt een karrepoes. 't Velletjen is van een ongebeuren lammetjen. De karrepoes et ok zwarte zïen strikkies.

De Urker dracht is zo mooi. Diep zwart in rood. Die Urkers binnen groos...

Indrik liet een steuver 'kraak' in oens leggen op de nijerdom.

Twie leppies leer worden over 'nkanger ene elegd in oenze zeul. Oe jonges, we kraakten in knierpten vooral in een stille kark. Wij ullen oens een bietjen doe, want as je tevuul kraakten zenen de minsen dat we nog niet betaold wazzen.

Ouwe skoenen kriegien anders ok wier een nijt krakien. Begreep je wel, dan liek et of ze nijt wazzen. Indrik in Garrit 'rluiers mimme mos daor niks van eawen. 'Dat is een mins op 't dwaolspoor bringen', zeen ze.

Wij binnen anders beste jonges vor een skoonmoer. We preumen niet in we lopen oenze skoenen niet skeaf, we lusten de kost in we slapen 's nachts. We lopen gien mullepies om ouwe skoenen. We lopen oenzelf niet vorbij in we lotten oens niet weggooien vordat Indrik in Garrit nijen eawen. We lopen niet naost oenze skoenen omdat we 'Urker skoenen' binnen. Een touwtjen om oenze bien eawen we niet nodig, want we zullen van de groosigeid niet in d' aven lopen. Och minsen, wat een teed was dat. 't Is allegaor vorbij.

Oens plekkien was onger de kesse. In de week voeren de jonges. Wij oorden alles vanzelf wat er in een eusouwen loos is.

Drie kiengeren wazzen nog in eus. Grietjen, een lief maotjen van iene, Keessien van niegene in nog een naokoemertjen, kleane Luppjen, maar die adde de bienen nog niet onger 't gat. Jansien in Lummetjen dienden an de walle. Jansien adde daor ok verkerige op-edoon. Lummetjen ad' skarrelige mit Pieter van Klaos van Pieter, maar dat was gank of. Een paor weken et 't vast an ewest.

De vuurletters stingen een blaauwe maandag in de meulen. De skoemaker kon aost gelijk die kleane kuuperen trippetaosies er wier eut aolen. 'n Consternatie was dat man ! Lummetjen over d'r toeren. Gien voet mag ie maar over de drumpel zetten. Ze liet niet maar over d'r lopen. Om de pomp kon ie lopen, die minneling.

't Spreekwoord was ok niet waor dat je beter een Urker mit een ouwe klomp konnen niemen dan een vreemde mit een nije skoe.

Jansien 'r vrijer poeste de groend waor of ze liep. Die liep as een oendjen after d'r an. Die liep niet in zuven sloten tegelik.

Een skeave skaos ad' ie ok nog nooit ezien. Een week was zie vort in ij ging mit Marretjen van Jaawkien an de rol. Dat was dan een Urker !

Van alles eawen we mie-emaakt. Op een keer kwam Jansien mit een doze mit ouwe skoenen eut 'r diensien anzetten. Wat eawen

we een lol ad om die ouwe truppen. 'Skietskeuteveren' zeen 'r mimme, 'alleluja-orrels' skaoterde 'r bessien, 'boutinissen mit punt-tuten', alle benamingen kriegen ze. Grietjen is mit een paor bord-pepieren reeglaarzen naor skoel ewest. 't Keend et 't ewieten, kretend kwam z' in eus. 'Skoenen, waar moet jelui mit dat maotjen ene !' adden ze eroepen. Ze strompelde over d'r eagen bienen. Dat ging mit klap op maot zestig, klap neer maot zestig.

't Lieken net kiepepoten. Al die ouwe ruzzen et Indrik z'n taote op de stroentbult ebrocht. De moed zou je skoenen zakken, zeen ie, 'mit zokke skuinsmarcheerders'. In 'oenze Lumme, as ze daor nou niks angers weg te gieven eawen, kunen ze 't zelf wel ouwen oor, zeg dat maar.'

Ja, dat zullen we nog effien vertellen, in dan et et wel wier welle-tjes ewest.

Van Keessien ! Op een middeg kwam Keessien zo tugen de vakansieteed beuten aosem eut skoel op eus an vliegen. Ij kon al nooit arg eut z'n woorden koemen, ij stamerde. Maar as ie 'm drok maakte, ging 't 'm ielemaol niet glad of. Z'n bessien paste op 't keend, die op z'n kleane treep-petoffeltjes duur de kamer skuuf. 'Je mimme is opperdan keend, op merode. Ze et effien de meulen eutwaarts', zeen ze. 'Kom-komt ze-ze gank terogge be-bes', vroeg Keessien an z'n bessien. Ik-ik moe-moet een kwar-kwartjen eawen vo-vor. 't skoe-skoelressien be-bessien. Ik-ik mag-mag toch we-wel mie ih bes ? Et m'n mim-mimme we-wel ge-geld ?'

Miewaorig kiek bessien Keessien an. We zien 't nog zo vor oens, dat vragende jongessnuutjen. Vol verwachting, in 't nee-skudden van bessies' oofd. 'Och zuun' zeen ze, 'je mimme et aans nog een dubbeltjen van mij eliend. 'r kan gien kwartjen of zuun. Dat is niet vor oens soort minsen weg-elegd.' 'r Kinne trilde, ze sloeg 'r narm om Keessien ene. 'De vis zwimt diep zuun van de zoemer.

In de jonges eawen nog gien verdeat verdiend. Nee oenze Kees, ik dink niet dat je mimme geld vor j' et.' Keessien kiek zo versloegen. Ij plofte in de ouwe rieten luunstoel. Kleane Luppjen kruup op 'm an in wat ie angers nooit ding, ij stootte 't keend van 'm of. Grote tronen liepen over z'n wangen. Bezurgd zat z'n bessien naor 'm te kieken. Die measter ad' wat teweege ebrocht. De elft van de kiengeren zou niet mie kunen. D'r ogen dwaolden over Keessien ene naor beuten. 'r Gezicht sprak boekdielen. Zuutjes striek ze over 't donkere krullekuppen.

'Ik-ik wi-wil zo graag mie-mie bes. Jan gat mie in Klao-Klaos, in ik-ke-ikke niet'. Keessien snokte et eut. Z'n bessien gezicht sting ok naor kwinken. Ze voelde diep mit 'm mie. 'Och, uust maar je bessien et lekkere spekzwoerdjes vór je mie-eneumen'. Ze aolde een peperussien eut 'r diezek. 'Ier, ou nou op mit kreten, daor kan je bessien niet tugen.' 'r Kinne trilde wier. 'Wacht er's effien', d'r gezicht begon te straolen.

'Leuster Kees, pas jie op 't keend ? Je bessien gat om een kwartjen te lien vor joe. Jie zullen je leven lank wieten dat jie een bessien ad eawen'. Op 'r vierden stuuf ze, zo arde as 'r ouwe bienen 'r dragen konnen, op de 'Tuussies' an. Triomfantelik kwam ze mit een kwartjen terogge. Keessien poeste 'r ulle skeaf ! 'Zie je nou zuun', zeen ze, 'dat een arm mins ok nog wel d'rs een gelukkien et ?'

d' Angere dag liet Keessien z'n kwartjen an alle kiengeren zien. Op 't skoelplein was 't vule drokker as anders. Verdrietige gezichies naost blede gezichten stingen laoter in de rij te wachten. 'Ik mag niet mie meester !' klonk 't maar al te vaak.

'Ik-ik ma-mag mie meester', zeen Keessien. Groos gaf ie de measter z'n kwartjen. De measter kiek 'm van top tot tien an, ongerzoekend in verbaosd dat Keessien cinten adde. U adde niet edocht dat ie mie kon op 't skoelressien. In toe vroeg ie mit een barse stim an Keessien: 'Heb jij wel schoenen om mee te gaan, Kees ?' De skrik sloeg Keessien om z'n arte. Oe mos ij an schoenen koemen ? De woorden bliieven in z'n keel steken. Z'n oofd zakte op z'n dorde knoopsgat. 'Nee', skuddede ie langzaam, mit z'n oofd nog naor de leagte. U prebierde te praoten. 'Ik-ik kan-kan ze niet ko-kopen meester. M'n mim-mimme is bluut.' Zonger aorzelen gaf de measter Keessien z'n kwartjen terogge. 'Spijtig', zeen-ie allien, 'zonder schoenen gaan de kinderen niet op schoolreis.'

De klap kwam ard' an. Oe ie die ochted duur-ekeumen is wiet Keessien niet maar. Eut skoel gat ie naor z'n bessien. Tronen biggelen over z'n wangen as ie 't kwartjen terogge gift. Mit z'n snuutjen in 'r boezel krit ie al z'n illinde eut.

We zullen maar niet zeggen wat z'n bessien allegaor ezegd et over de measter. Inkelt dat ie op een klomp in een skoe op Urk ekeumen is. De rest lotten we rusten. Keessien et mie ewest mit 't skoelressien, want Keessien wiet nog dat ie een bessien ad et die

'r niet liet kisten. Ze zeen 't krek zoas wij 't ier zeggen. De ouwe lakskoenen eut Jansien 'r diensien et Keessien an ad. Dubbele et stukkies van d' akken of aold. Ze wazzen nog wel wat oger as angere akken, maar ze konnen er mie duur. Een bult skoenepees ul et die dag wel eut, zeen z'n bes. 'Jie gonen je dord'alfvamen ene zuun. Lot de measter ze maar zien, in dan moet je tugen 'm zeggen: 'Binnen dit skoenen meester of binnen dit gien skoenen meester ?'

't Duurde wat langer toe Keessien dit tugen de measter zeen.

Groos et ie op z'n skoenen ewiezen. Maar ij mog mie ! Dat ad' ie an z'n bessien te danken, of niet ?

In nou binnen we eut-ekroost.... "

't Arme keend

— Alie Scheffer-Hakvoort —

De torenklokke lot elf slagen oren.

"Oe minsen, is 't al zo laot ?" zegt Hinderkien tugen d'r man, "dan wort 't oenze teed, we kreupen aanstoens in de bestee, de mieste buren slapen al."

't Was beuten aardedonker in de stilte van de nacht ong al tussen d' euzen van de Ceminten straot. Opiens was daor et geklos van klepperende klompen.

"Wat nou, zouwen we zo laot nog volk kregen ?" zegt Hinderkien. Ze skrikt toch wel een bietjen. Maar nee, de klompen klepperen vorbij in an et eande van 't stegien oren ze effen laoter een duur dicht klappen. "Ochei", zegt Hinderkien, "et is Jelle van Tiemen, die arme jonge, daor zit ie nou alliendes in z'n ouwelijk eus. Waor zou ie nou zo laot vandeene ekeumen wezen.

As ie maar niet op verkeerde koeweiden ezeten et."

D'r man trekt z'n koesen eut, dut de besteeduurtjes eupen in klaauwt in bedde.

"Minsen, wat wort ie ok steef in stoetelig", dinkt ze, "ij wort ok vuus te dikke." Zie zelf is mager in oe nog zo lienig. Ze verzet elke dag nog een bult wark.

De slaap wil maar niet koemen.

Hinderkien legt maar te staoren in et donker in te piekeren over die arme Jelle, die zo plotseling allien op de warreld kwam te stoon. Een paor weken terogge is z'n mimme esturven, zo eut et leven egriepen, in z'n taote is drie jaor gelien verdrongen in de moend van de Umuier aven. In nou woent ie moederziel allien in dat grote ouwe eus. U et gien bruurs of zusters in ij lopt al tugen de dartig in nog altees vrijgezel.

Hinderkien vouwt 'r anen samen in biddet: "Och Here, wat binnen Je wegen soms muuilik in deuster".

De angere ochtend, 't is nog vroeg, zien we Jelle op z'n klompen wier nor boord goon. U vaort samen mit z'n none Garrit op 't bottertjen van z'n taote. As Jelle effen laoter op d' aven komt, zigt ie daor een maotjen op 'r knies leggen, een leeg immertjen naost 'r in allegaor skarretjes in et slik, die ze an et opzoeken is.

"Zal ik je effen elpen ?" zegt Jelle. "Nou graag", zegt ze, "ik add' een paor skarretjes bij m'n taote van boord aold, in toe knapte 't ingssel van m'n immertjen."

Ze moeten d'r allebeie omme lachen, zoas ze daor op 'rluiers knies in 't slik leggen in ze kieken 'nkanger an. Jelle dinkt: "wat et ze een knap snuutjen."

U kint 'r wel, 't is Inte van Jaawk, ze woenen in de ongerbuurt in ij zit bij 'r op de lare. Maar vandage zigt ij 'r mit angere ogen. U zegt: "goon jie vanavend ok nog nor de lare ?" "Ja", zegt ze. "Mag ik je dan nao ofloop nor eus toe bringen ?" "Nou goed, dat is dan of-espruiken" zegt ze, in ze nimt 't immertjen onger d'r narm.

't Is een alf jaor laoter as Jelle in Inte as een gelokkig, pas getrouwd stel d'rluiers intrek niemen in et grote ouwe eus. Ze kunen d'rluiers gelok niet op as ze een teedjen laoter vader in moeder open te worren.

Op een kille naojaorsnacht moet Jelle om de vroedvrouw.

Wat is ie zienewachtig in wat duurt et lange.

Laoter, uren laoter, zien we Jelle zitten naost de bestee mit een flinke zuun in z'n narmen.

Maar ij et gien vrouwe maar. Ze is in 't kraambedde esturven in ij wil niet etroost worren.

't Is viertien dagen laoter op een moondagochtend vroeg as Jelle nor boord gat mit z'n none Garrit. None draagt een maande mit kostgerei in Jelle draagt een wiegetjen onger z'n narm mit een grun klieid er over.

"Zou je dat nou wel doen jonge ? Ik bedoel, doe je daor nou wel verstaendig an om dat arme wûrm mie te niemen an boord ?" Jelle stuft op: "U kon bij gien iene anders as bij m'n nichte Jaauw-kien, nou in dat vertrouw ik niet, want die et daor zelf zes snot-neuzen lopen. Nou, dan kan ik et zelf beter."

In zo gebeurd' et dat de kleane Tiemen in z'n wiegetjen onger de plecht kwam te stoon van z'n taote's bottertjen.

Zes weken eawen ze 't vol ouwen, maar 't kon eagenlik niet langer.

Toe Jelle op een vrijdag teus kwam mit 't wiegetjen onger z'n narm sting buurvrouw Hinderkien 'm op te wachten.

"Jelle" zeen ze, "koem er's effen bij oens erin zuun, we moeten mit je praoten."

Effen laoter zitten ze an een bekkien koffie in nao wat ien in wier gepraot komt Hinderkien mit 'r vuurstel: "Vertrouw jie je kleane Tiemen maar an oens toe zuun. Want al binnen, m'n man in ik, al een daggien ouwer, we willen mit alle liefde vor 'm zurgen."

Ze kiekt mit 'r trouwe ogen Jelle liefdevol an in die voelt dat z'n kleane Tiemen een goeie aven in ezeald is.

In zo et Hinderkien de Knipster dat kleane wûrm as 'r eagen keend op-evoedet.

Tromp de Vries..... kerkelijk leven

– Ds. J.L. Posthumus –

Aan mij dus de eer, om iets te vertellen over Tromp de Vries met betrekking tot het kerkelijk leven.

Dat kerkelijke leven, waarover ik iets ga schrijven, is dus het leven van de Gereformeerde Kerk, waarvan Tromp en Wil de Vries-Metz belijdende leden zijn.

Op 22 april 1917 heeft Tromp in de Bethelkerk het sacrament van de Doop ontvangen en op 5 mei 1940 heeft hij in diezelfde kerk openbare geloofsbelijdenis afgelegd. En als we dan bedenken dat op 2 september 1942 eveneens in de Bethelkerk het huwelijk van Tromp en Wil kerkelijk bevestigd is, volgt daaruit de conclusie, dat de Bethelkerk van niet geringe betekenis is geweest in zijn leven. Trouwens nog steeds hebben hij en zijn vrouw hun vaste plaats in de Urker "cathedraal".

Toen ik op 14 oktober 1979 bevestigd werd als predikant van de Gereformeerde Kerk te Urk en ik, wat betreft het pastoraat, sectie west (het oude dorp) kreeg toegewezen als opvolger van ds. K.Kramer, werd ik daardoor de wijkpredikant van Tromp de Vries. Blijkens de administratie, die ik bijhoud met betrekking tot gebrachte bezoeken, heb ik Tromp voor het eerst bezocht op 12 september 1980.

De aantekening bij dit gebrachte bezoek luidt: "Hij weet veel over Urk te vertellen".

Vanwege dit gegeven heb ik in de beginperiode van mijn verblijf op Urk regelmatig bezoeken gebracht op Wijk 1-16, om zo iets te weten te komen over het reilen en zeilen van Urk in het algemeen en van het kerkelijk leven in het bijzonder.

Er was vanaf het eerste contact trouwens iets wat ons meteen verbond en dat was en is onze gemeenschappelijke belangstelling voor het verleden.

Op boeiende wijze wist hij daarover te vertellen en aangezien heden en verleden vooral wat het kerkelijk leven betreft veel met elkaar te maken hebben, heeft Tromp mij door deze gesprekken geholpen om mijn weg op Urk te vinden. Een weg, die nu ook al weer ruim zeventien jaar geleden is begonnen.

Wat er allemaal in de daarvoor liggende periode is gebeurd weet ik niet, althans niet op grond van eigen waarneming.

Wat ik wel weet is, dat hij in die voorliggende periode ouderling van de Gereformeerde Kerk is geweest en belast was met het scribaat.

Kort na mijn komst op Urk werd Tromp opnieuw door de kerkeraad kandidaat gesteld voor het ambt van ouderling en vervolgens door de gemeente verkozen.

Omdat er toen ook een nieuwe scriba moest komen lag het voor de hand om Tromp daarvoor te vragen, aan welk verzoek hij gehoor gaf, zodat opnieuw vele bladzijden van het notulenboek gesierd werden met zijn prachtige handschrift..

Ik weet nog goed, dat er aanvankelijk aarzeling bij hem bestond om opnieuw de roeping tot het ambt van ouderling te aanvaarden, omdat zijn herinnering aan een eerdere periode niet al te best was. In die tijd begon het namelijk al te "rommelen" binnen de kerkeraad, vanwege de moeite die er binnen de kerkeraad bestond ten aanzien van de ontwikkelingen in de Gereformeerde Kerken in Nederland. De vraag rees of het wel verantwoord was om als plaatselijke Gereformeerde Kerk binnen een kerkverband te blijven, dat meer en meer ruimte gaf aan vrijzinnige geluiden. De Kerk begon namelijk te lijden aan "kuit- en leverziekte", zo zeiden, waarmee men de opvattingen bedoelde van de hoogleraren Kuitert en Lever.

Dit "gerommel" leidde ertoe, dat in de jaren 1975 en 1976 tot tweemaal toe een groep gereformeerden de kerk verliet, in totaal 2000 personen.

Deze gebeurtenissen hebben Tromp diep aangegrepen. Te moeten aanzien hoezeer de kerk, die hem lief was, geteisterd werd door scheuringen, bezorgde hem en zijn vrouw veel verdriet. Hij vertelde mij eens hoe hij en zijn vrouw de tranen in de ogen kre-

gen tijdens de kerkdienst in de Bethelkerk op de eerste zondag na de scheuring in 1976 bij het zien van al die lege plaatsen.

Toen de kerkeraad en de gemeente begin jaren tachtig opnieuw een beroep op hem deden om zich beschikbaar te stellen voor het ambt van ouderling, was zijn eerste reactie: niet weer! Bang als hij was om opnieuw te moeten doormaken, wat hij eerder had beleefd. Het tekent zijn nauwe verbondenheid aan Jezus Christus en zijn liefde voor wat toch in alle gebrekkigheid Zijn Lichaam (de gemeente) genoemd mag worden, dat hij toch weer opnieuw de roeping aanvaardde. Ook toen zijn termijn van vijf ambtsjaren voorbij was, bleef hij toch nog een aantal jaren ouderling op verzoek van de kerkeraad en bezocht in grote trouw het "bejaarden-wijkje" dat hem was toebedeeld.

Als we het hier hebben over Tromp de Vries en het kerkelijk leven moeten we ook spreken over het kerkblad van de Gereformeerde Kerk. Toen ik begin jaren tachtig het eindredacteurschap van ds. J. Wieringa mocht overnemen, verkeerde ik meteen in de gelukkige omstandigheden in Tromp een toegewijd en vooral "vruchtbare" medewerker naast mij te mogen hebben.

Geïnteresseerd als hij was in de geschiedenis van de Gereformeerde Kerk heeft hij bijna vijftien jaargangen lang ons aan de hand van kerkeraadsnutulen inzicht proberen te verschaffen in het wel en wee van onze gemeente.

"De Kerk van Urk in de 19e en 20ste eeuw" was jaren lang een niet weg te denken rubriek. Ook de lange serie "Bijbelgedeelten op bekende wijzen" was jaren lang een vaste rubriek op bladzijde 2. Neerlandicus als hij was en tevens begiftigd met een dichterlijke geest, was hij in staat ons te brengen tot het zingen van vele Bijbelgedeelten.

En dan was daar ook vele jaren de vaste rubriek "Kijk op de Kerk", waarin hij op milde wijze kritiek oefende op alles, wat volgens hem beter en anders kon.

Bovendien wist hij ons als "Kerkganger" op de laatste pagina te vermaken met alles wat de kerkganger aan bijzondere dingen meemaakte tijdens de kerkdiensten met de daarbij behorende gesprekken tijdens het koffiedrinken na de kerkdienst.

Begin dit jaar besloot Tromp, gezien zijn leeftijd, om het redacteurschap van het kerkblad neer te leggen, wat niet betekent, dat er helemaal niets meer van zijn hand in ons blad te vinden is. Nog steeds krijg ik copij aangeleverd in de vorm van gedichten, waarin hij ons deelgenoot maakt van zijn overpeinzingen.

Als voorbeeld geef ik hier het volgende gedicht door, dat verscheen in het novembern timer getiteld "Herfst", waarin hij ons ook een blik gunt in zijn innerlijk, nu gezien zijn leeftijd het ook voor hem en zijn vrouw herfst is geworden.

Herfst

De naam verwijst naar vallend blad
en 't lengen van de nachten,
't gemis van 't geen de zomer had
en 't op de winter wachten.

De warme dagen zijn voorbij,
weg zijn ook muggen, spinnen;
de koeien gaan weer uit de wei,
en wij zijn ook meer binnen.

't Is ook de tijd van goede vrucht,
als na het hoopvol zaaien,
en voor zoveel gevaar beducht,
de dag kwam van het maaien.

De herfst biedt tijd om stil te zijn
en aan wat komt te denken,
als na de lichte zonneschijn
de donk're wolken wenken.

De herfst kan zeker niet gemist
in 't rijtje der getijden;
zij geeft, bij alle kilte en mist,
ook vreugdevol verbeiden.

De herfst in 't mensenleven duidt
op kou die valt te duchten,
maar tilt er ons ook bovenuit
bij 't smaken van de vruchten.

En houdt de herfst al dreiging in
als leven gaat verloren,
er zit ook groot verblijden in:
nieuw leven wordt geboren.

Zo heeft elk jaargetij z'n zin
om ons te onderwijzen:
Gods wijze liefde blinkt er in
en vraagt ons Hem te prijzen.

Zij zó de herfst voor mij en u
een goede tijd van leven,
en moge Hij ons allen nu
daarin zijn zegen geven!

Nu de herfstbladeren ook vallen in het leven van de tachtigjarige
Tromp de Vries, moge hij zich gedragen weten door wat we lezen
aan het slot van Psalm 92:

"De rechtvaardige zal groeien als een palmboom,
opschieten als een ceder van de Libanon;
geplant in het huis des HEREN
groeien zij in de voorhoven van onze God;
zij zullen in den ouderdom nog vrucht dragen,
fris en groen zullen zij zijn;
om te verkondigen, dat de HERE waarachtig is,
mijn rots, in wien geen onrecht is."

Tromp de Vries, van harte gefeliciteerd met je tachtigste verjaardag
en bedankt voor alles, wat ik in ruim zeventien jaren mocht
ontvangen.

TeVreen

De jaorige buug em wat vuurover in pakte een flinke sigaar verpakt in een flusien. Mit aandacht begon ie de bolknak eut te pakken. Rolde de sigaar daornao effies tussen z'n vingers, slikte vast effen an de achterkaant om toe mit alf dichtgeknepen ogies et vlammetjen van de lucifar tugen de punt an te zeugen. Iernao nam ie de torpedo wier eut z'n moend in tussen z'n vingers om een mooie rookwolk eut te blaozen. U snuuf vergenoegd: "Wat eawen we et goed domenij."

De domenij, die zelf een flink slag peep in z'n moend adde, knikte vriendelijk: "Er zijn veel mensen gekomen, broeder, om u geluk te wensen."

"Zeg dat wel, domenij, ik geloof gerust dat ik erin leg." De jubilaris kiek erbij of ie min of maar an z'n eagen woorden twefelde.

"U bent ook een man met vele gaven en die hebt u toch altijd geprobeerd ten dienste van de gemeente en de gemeenschap te stellen. U kunt met voldoening terugkijken."

"Och voldoening, tevreen is ok een goed woord, dink ik. Kiek gaven kreeg je dus daar moet je dankbaar vor wezen. Mar dat ik ok in staot estelt worde om ze te gebruiken, dat ik ze niet in een zwietdoekien oefde te bewaoren, dat stelt m'n tevreen."

As een goeie griffemaarde ouderling voegde ie er mitien an toe:

"Al blijft alles wat we doen toch gebruiken wark vanzelf."

"Natuurlijk", beaamde de domenij vlotjes.

"Hoe lang bent u al niet in het ambt, broeder? U was toentertijd scriba toen ik hier beroepen werd. U hebt deze gemeente al vele jaren gediend."

"Ja, dat is waar. Ik wiet nog goed dat de domenij met de toenmalige scriba, et kwammen zeggen. De domenij was een grote vrolijke man, bijna altoos goedsmoeds. In de scriba was een magere man mit een klean brilletjen mit roende glaozen. Die liek wat string. In ik ad een groot ontzag vor em. Toe ze erin kwammen in an de tafel zatten, zenen ze dat ik op tal zou koemen te stoon. In dat ze oopen dat ik ekeuzen zou worren. Dat was m'n nog 'rs wat. Kiek ik bin mar een ienvoudig mins mit inkelt klompeskoeltjen. Mar toe ik an de walle kwam nao et ongelok in niet mar vissen kon, bin ik goon lezen. Alles wat los in vast zat, domenij. Alle geschriften van

Kuyper kinde ik. Mar dat ze toe kwammen, wie was ik eagelijk?

De vrouwe zeen laoter nog tugen de domenij: "Je eawen die ouwe van mij wat an edoon. U kwam niet van et vat of."

Ja zo is Map, ze zegt et zo as et vor d'r moend komt. Mar zonger eur ad ik et niet iensen anedurfd.

Ze zeggen wel d'rs dat je een alf mins binnen zonger je vrouwe. Ik geloof dat ik gieensen een kwart bin."

"U hebt veel meegemaakt in de kerk, broeder. Ruzie, scheuringen...Toch altijd op uw post gebleven."

"Ja dat is waor, voral skeuringen eaw ik altoos zo arg evoenden. Wiet je, domenij, een skeuring lopt nooit recht. Er goon minsen vort, die je zo graag ouwen adden."

"En er bleven mensen, die je liever kwijt was geweest?" De domenij zeen et wat sarcastisch.

"Och nee. Mar ik bin altoos een man van et midden ewest. Et gelijk legt zo zelden bij iene kaant. Ik voen bij alles wel een gedielte van de waoreid. In dat worde m'n nog wel d'rs vor de bienen egooid. Je maken gien keuze, zenen ze dan. In sommigen voenen zelfs dat ik glad gien principes adde. Mulijk, domenij, iel mulijk!"

"Was dat het moeilijkste voor u, broeder, in al die jaren?"

Tot verrassing van de domenij skeut de jaorige in de lach. "Oe nee, domenij, kiek ik zeen al – gaven kreeg je in die ku'je gebrukken. Et mulikste is datgene wat je moeten laren. In dat was niederigeid."

De domenij kiek wat verbaosd op. "Nederigheid? Nou ik kan u toch niet betichten van hoogmoed, broeder. Zo ken ik u niet."

"Dat komt, domenij, daor bin ik in ien keer of e-ullepen. Duur ien geval in duur daor mar an te dinken kon ik de grosigeid altoos de baos."

De jaorige aorzelde effen of ie niet wist of ie de domenij dielge-noot zou maken van et vuurval, mar besluit toe om et toch maar te doen. U ging varder.

"Ik worde dus ekeuzen in bevestigd as ouderling. In aarlijk, domenij, ik moet bekinnen, ik voen et mulik mar mooi wark. Kiek er wassen wel minder mooie dingen waor je mie in aanraking kwammen, zieker. Mar et gaf je toch ok, vooral toe, een zieker gezag in aanzien. In daor was ik, zoas miskien elk mins, wel een bietjen gevoelig vor. Mar goed, ik worde ouderling in zoas ik al zeen, ik las alles wat los in vast zat. Want ik wou wat wieten ok in kinnis op doen. Ik worde secretaris van de manneverienege, ik worde

vuurzitter van de manneverienege. In toe op een goeie dag worde ik scriba. Nou dat was wat domenij. Ik voen dat een iele grote aar, dat ze mij daorvor wouen niemen. Ik, die inkelt mar klompenkoeltjen adde. Nietwaor?"

Zonger antwoord of te wachten ging ie varder. "Map zeen toe al wel tugen m'n dat ik mit m'n beie bienen op de groend mos bleven stoon. Want ze kint m'n beter as dat ik m'nzef kin oor. In toe kwam ik over et mat mit een skreefbureau."

.....
"Wat et ie allemaol te vertellen domenij? Ik geloof dat ie aordig stof et." Map, die effen de zaol ineloepen was, kwam wier terogge nor eur plekke achter de tafel in skuuf wier an. De domenij kiek nor Map in zeen: "Uw man heeft het net over het schrijfbureau."

Map skuddede mit 'r oofd in aolde toe 'r skoers op: "Lot mij dat veraol mar ers effies doen. Dat kwam zo. Et was op een moondag. Nou wazzen moondagen al nooit zo arg leuk. Mar in 't bie-zonger as 't naojaor was. In nattig in kil. Et vor gien meter wou drogen, de duvel niet wou trekken in de kiengeren lastig wassen. In je ok nog zo an de kost mossen beginnen. Mar eerst nammen we een bekkien opgefiedelde koffie. Iene vor m'nzef in iene vor de buurvrouw die trouw 's moondag tugen bekkiesteed mie ulp klagen over dit soort dagen. Aansen zou 't iele kamertjen wier vol angen mit natte lakens, imden, boezels in blauwe tussenbroeken. In m'n man zou lopen te mopperen dat ie zo niet warken kon....

Ij skarrelde wat op de zealmakerije in ij ulp de skoemaker wat mit z'n ripperaoties. Zo skarrelden we die teed duur toe ie niet mar kon vissen.

Makkelijk was anders, mar klagen dingen we niet. We adden elke dag nog oenze buk vol dus wat mos je nog maar ?

Ij maar lezen. Armen vol boeken las ie eut. In et kon aost niet eut-bleven. M'n man kwam op tal in in de karkeraod. Ouderling. In ij was mit liefde miedearbeider in de wijngaard, domenij. Ij zou, as ie dat bien niet ad adde, letterlijk et vuur eut z'n sloffen eloepen eawen, niem dat maar van mij an. In zo kon et gebeuren dat ie scriba worde. In toe ging 'r wat mis. Niet dat ij nou groos worde, dat zal ik niet zeggen. Mar 'n bietjen verkeafd was ie wel. Toe ie dan scriba worde ad ie nogal wat skreefwark vor de kark. In zo krieg ik op ziekere dag een klepkast in m'n kamer. 'n Pracht, voen m'n man. Je konnen de vuurkleppe lotten zakken in dan ad je zo

'n skreeftafel. Achter de kleppe zatten nog wat kleane laotjes. Vor 'n putjen inkt in een kroontjespinne. Je konnen er een stok vloei-papier kweet mit wat papier.

Ik was er minder verkeafd mie. Dat ding nam m'n alleve kamer in beslag. In zo reum woenden we niet. In je kunen an de tafel toch ok skreven ? M'n man skuddede z'n oofd: "Nee mins, dat got niet as je scriba binnen." U betwefelde zelf aost of je wel scriba konnen wezen zonger skreefbureau. Dat et mos maar. Allien voen ik dat m'n man wel arg blede was mit z'n skreefmubel in daor kon ik niet arg tugen. Dat was narges vor nodig voen ik. Vor de rest kon et m'n eagelijk niet vuul skielen. Al ad ik mit strikken last van die stoonindeweg.

Mar ij liep er wel een bietjen mie te koop oor in dat was ik niet van 'm gewind. Ik wou wel dat ie wier gewoen mit z'n beie bienen op de groend terechte kwam in gien voet te oge wortelde. In dat gebeurde onverwachts, domenij.

.....
"Bah !" meldde m'n jongste in trok an m'n rok, "bah!"

"Ochei", zeen de buurvrouw, "die lekkere, wiet ze dat al ?"

"Gelokkig wel", zeen ik, "want dat skielt aordig luiers." Ik kwam overeande in effies laoter zat oenze jongste prinseerlijk op de pot mit een grote rimpel boven d'r neusien eur euterste best te doen om de pot vol te drokken.

Toe ik d'r koentjen euteveegd adde, zette ik 'r wier op de bienen in skarrelde ze duur de kamer.

"Drink eerst je bekkien op, mooijen", zeen de buurvrouw, "angers is et koud."

Ik skuuf de pot zolange onger een stoel tugen et skot in ging wier zitten.

In ik zou net een slok niemen toe de buurvrouw opiens riep: "Michtig, Map, ik geloof gerust dat je man daor ankomt mit de domenij."

"Je liegen et", zeen ik "oe krigt ie dat nou in z'n kreun om smoon-dags'ochtes mit de domenij an te koemen zetten ?" Ik skeut overeande in griep ier in daor wat weg om eut et zicht te aolen. Dat lokte. In toe m'n man in de domenij binnen kwammen skufelen voenen ze oens as twie dames, die rustig koffie zatten te drinken an de tafel.

"Let mar niet op de rotzooi, domenij", zeen ik.

"Tja", zeen de domenij, die was zelf ok wat verlegen mit de situao-

tie, "dat komt broeder heeft mij dringend uitgenodigd om even mee te komen om z'n nieuwe aanwinst te komen bekijken."

"Z'n nije aanwinst?" Ik kiek eerst verwonderd, wat bedoeld'ie? Tot et tot m'n duurdrong.

Die minne vint van m'n wou z'n skreeftafel lotten zien. Op moondagochtend. As alles in rep in roer was. Vor de ziekereid vroeg ik nog: "Et bureau?"

De domenij knikte. In iero, de baos, sting te glorieren naost z'n erder in laraor.

"Nou ier stot et mar de koffie is al op", zeen ik in bietjen bot. In de buurvrouw kwam er ok gank tussen: "Map, ik moet vort de arre-pels stoon op."

"Bleef effen zitten", bloes ik.

M'n man begriep er niks van. Die docht: Et likt wel of ze de domenij zo gank mugelijk de duur wier eut wil drokken, de domenij! Trouwens de buurvrouw liek ok eut 'r doen...."

.....
"Ja" zeen de jaorige, die et veraol wier over nam. Ik voen, tot m'n skaande oor, dat ik mos lotten gelden wie 'r de baos in eus was. Ik ding een stap nor vuren in zeen mit gezag in m'n stim: "Vrouwe opzede, ik wil de domenij lotten zien dat ik de zaken goed vor eenkanger eaw as zijnde scribal!" In mit dezelfde vaort liet ik de kleppe van et bureau nor benien zakken in ik versteeftde. Daor sting in al z'n glorie de gevulde pot!"

Oenze domenij maakte 'n raor benauwd geluid, draaide em mit z'n aand vor z'n gezicht omme in zeen in de duur: "Ja, ik zie het, broeder, je hebt de zaken goed voor elkaar, als ik mij zo mag eh uitdrukken...!"

Ik eaw et et nooit maar over z'n bureau ad. In ok nooit ongevrogen de domenij mie eneumen nor eus. Ik ad m'n lessien in nederigeid elaad, domenij, vor altoos."

De be-erder van de fiestzaol kwam zwierig anlopen nor de tafel: "Winsen julie nog wat te gebruiken? Domenij?"

"Ja domenij, toe niem nog wat."

De domenij besluit nog zo'n glaosien te niemen: "Op uw beider gezondheid en nog goede jaren samen toegewenst!"

De jaorige skudde mit z'n oofd. "Nee, ik eaw genoeg ad. De maot is kostelijk. Ik bin tevreen, et is goed zo!"

Klaas J. Romkes – Urk, november 1996

Een 'vreemde snuut' en de Stichting Urker Uitgaven

– Marian G. Cense-Pleysier –

Ik begin met te citeren uit 'Stuurboord' van 18 november 1981, het verslag van de eerste presentatie van het Fonds Urker Uitgaven:

Goed initiatief: Fonds Urker Uitgaven

Presentatie " Urk is zo mooi".

Wij kennen allen meester T. de Vries, de man die zich een grote deskundigheid inzake de geschiedenis van onze keileembult heeft verworven en daar regelmatig door middel van publikaties blijk van geeft. Deze ex-leraar Nederlands heeft het initiatief genomen tot de stichting van een "fonds Urker uitgaven".

Behalve door de heer de Vries wordt dit fonds beheerd door A. van Urk (ook deskundig, gelet op zijn werk voor ons Urker museum) en de echtgenote van dokter Cense.

Nee, niet meteen vragen, hoe mevr. Cense in dit gezelschap terecht komt, dat wordt u straks wel duidelijk.

Doel van het fonds is: publiceren over Urk en zijn geschiedenis, folklore, klederdracht, visserij, enz.

De boekjes van het fonds zullen steeds in hetzelfde formaat verschijnen.

Eerste uitgave

Jongstleden vrijdagmiddag 13 november werd in "De Ark" de eerste publikatie van het jonge fonds wereldkundig gemaakt door de presentatie van het eerste exemplaar van de bundel: "Urk is zo mooi".

Deze bundel bevat een keuze uit het nagelaten werk van onze bekende dorpsdichteres Mariap van Urk, die in 1966 overleed. Deze doodgewone Urker vissersvrouw met haar blijmoedige karakter

Presentatie "Urk is zo mooi", de allereerste uitgave van de Stichting Urker Uitgaven, 1981.

vond naast haar drukke beslommingen als moeder van 7 kinderen de tijd, om datgene wat haar hart beroerde, om te zetten in dichtvorm. Niet zelden werden daarvoor in haar kleine woning in de Prins Hendrikstraat de nachtelijke uurtjes gebruikt. In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog werkte zij mee aan het plaatselijke blaadje "De Oprechte Urker", dat indertijd werd gerund door de veelzijdige en kleurrijke schilder, raadslid, brandweercommandant en journalist Klaas Koffeman.

In "De Oprechte Urker" publiceerde Mariap regelmatig haar pennevruchten: gedichtjes over het wel en wee van onze Urker samenleving, vaak ook persoonlijk getint, als het een tragisch sterfgeval of een bepaald jubileum betrof.

Haar beste werk ontleent echter zijn inspiratie aan de oude Zuiderzee en zijn, in haar ogen, roemloos einde. In 1949 werden deze gedichten verzameld in de bundel: "Vaarwel mijn Zuiderzee".

In 1955 verscheen de bundel "Urker Ambachten en bedrijven", waarin zij de uitstervende beroepen beschrijft, die veel te maken hebben met de typische eiland-folklore.

Hierna kreeg de gelijknamige dochter van de dichteres, Mariap

van Urk, de gelegenheid om het in de bundel voorkomende gedicht "Arrejoontjen en Abbekloentjen" voor te dragen. Mariap was gekleed in de Urker dracht.

Het viel ons niet moeilijk, onze gedachten te verplaatsen naar de tijd, waarin dit gedicht geboren werd.

Titel

Het was de heer de Vries, die een verklaring gaf van de titel van de bundel. Urk is zo mooi, luidt deze titel. En dat is waar.

Maar tegelijkertijd kunnen we minder mooie dingen over Urk zeggen, die ook waar zijn. Wat dat betreft, had er dus evengoed een andere titel gekozen kunnen worden. Onze dichteres heeft echter door de inhoud van haar gedichten de hoop en de liefde voorrang gegeven. Zij was begiftigd met gevoel voor humor en wist de sfeer te vinden van een lach en een traan. Vanuit haar woning in de dorpskom leefde zij met ieder mee.

De kleine koster

In de bundel komt ook voor het verhaal van de kleine koster. Dat verhaal werd op meeslepende wijze voorgedragen door de heer Joh. Gerssen. Kostelijk, te horen hoe "ome Bertus" twee halfwasdiefjes waarschuwde door middel van het lezen van de Wet!

Pauze

Het programma was goed opgezet. Dus was er ook tijd voor een pauze uitgetrokken. Alle aanwezigen werden toen getrakteerd op koffie en Afrikaans gebak hetgeen zeer in de smaak viel. Het gebak was voor deze gelegenheid speciaal gemaakt door een jonge Urker inwoonster, die in Zuid-Afrika bijzondere konnekties heeft.

Fonds Urker Uitgaven

En toen kreeg mevr. Cense het woord, die het "Fonds Urker Uitgaven" bij de aanwezigen introduceerde. Wij hebben haar sympathieke toespraak in haar geheel op deze bladzijde opgenomen en raden u aan, deze aandachtig te lezen.

Hier laten we de toespraak volgen, die mevr. Cense hield ter gelegenheid van de introductie van het "Fonds Urker Uitgaven".

U zult misschien verbaasd zijn om bij een zo bij uitstek Urker aan gelegenheid, een "vreemde snuut" het woord te zien voeren.

Een "vreemde snuut" wier naam U al zag op de uitnodiging die U voor deze bijeenkomst ontving.

Een naam ook die U wellicht niet geheel onbekend voorkwam. Maar toch vraagt U zich als rechtgeaarde Urker wellicht af: Wat heeft zo'n "vreemde snuut" nou met ons Urker leven te maken? Wat interesseert haar dat nou en misschien ook: waar bemoeit ze zich mee....?

Toch sta ik hier zonder schroom.

In de afgelopen 10 jaren die ik met man en kinderen op dit oude eiland woon, leef en werk, is mij één ding wel heel duidelijk geworden.

Namelijk dat je zonder een Urker te zijn of een Urker te worden, veel van dit oeroude stukje grond, deze keileembult, en van het nijvere en zeer eingegeaarde volkje dat deze bult bewoont, kunt gaan houden...

Het is geen houden van, ontstaan uit een hevige verliefdheid, het is een houden van, ontstaan uit nieuwsgierigheid....

Plotsklaps kom je te wonen op een stukje Nederland dat je nauwelijks kent. Een toeristisch bezoekje als kind met mijn ouders, dat was al.... Dan ga je denken: Waar ben ik toch terecht gekomen? Wat is dit voor een dorp? Wat zijn dit voor mensen, die al eeuwen lang dit stukje grond bewonen? Hoe reilt en zeilt hier alles, zowel vroeger als nu....

Zo kom je natuurlijk bij de geschiedschrijving terecht. Immers uit de geschiedenis leer je hoe de mensen leefden, hoe ze zich aan de omstandigheden aanpasten, hoe ze gewoonten en tradities opbouwden, hoe zij zich vormden tot de bevolking zoals zij nu bestaat.

Met boeken alleen kom je er natuurlijk niet. Je moet praten met de mensen....

En dan ben je op Urk niet aan een slecht adres. Wat ik in een oud boekje las: "de Urker bevolking is vriendelijk van aard en bejegent

de vreemde met de meeste welwillendheid" werd geheel bewaardheid. Bovendien zit een Urker niet gauw om een woord verlegen. Hij kan kostelijk vertellen met veel grapjes en ook met een relativerend vermogen.

Vele uurtjes heb ik in die beginjaren bij Sijtje van de Magneet doorgebracht....

Tussen haar poppen in klederdracht, haar Urker oudheden en de logboeken en kompassen van haar vader.

Veel heeft zij mij verteld. Vooral over het recente verleden. Hoe de meisjes in Amsterdam dienden, hoe met de Pinkster de "verkering" tot stand kwam, hoeveel gezelligheid er was maar ook hoeveel moeite en verdriet. Hoe menig weduwe zich er met een winkeltje of naaiwerk doorheen moest slaan.

Af en toe kwam bij deze bezoeken Sijtjes vriendin Jante Baarsen binnen die de verhalen aanvulde met haar unieke ervaringen.

En wie kon in die jaren om wijlen de oude Reyer Post heen? Altijd was hij bezig om een willig oor te vinden voor zijn verhalen.

Hoe hij als 12-jarig jongetje bij zijn vader op de botter voer, zijn angst bij storm en zijn blijdschap als hij "de Bult" weer aan de horizon op zag doemen....

Steeds meer mensen leerde ik kennen, ik kan ze niet allemaal noemen, die mij hun verhalen vertelden en allengs groeide niet alleen mijn belangstelling en mijn kennis, maar vooral ook mijn liefde voor dit unieke voormalige eilandje en haar unieke bewoners.

Zo komt het dat ik zonder schroom als "vreemde" het voorstel van de heer de Vries om zitting te nemen in het "Fonds Urker Uitgaven" heb geaccepteerd, en bij deze ook dit fonds aan U presenteer!

Wat is nu de bedoeling van dit fonds dat in het najaar van 1980 opgericht werd?

Zoals reeds in het "Urker Volksleven" nr. 50 staat vermeld, is publiceren van bijdragen over, voor en van Urk een moeilijke financiële zaak, voor een particulier is het vrijwel ondoenlijk. Het afzetgebied is gewoon te klein.

Er is echter zoveel materiaal voorhanden, dat de moeite van dit publiceren waard is!

Tromp de Vries als
voorzitter van de
Stichting Urker Uitga-
ven.

Kleine vissers van Urk, 1983.

We denken b.v. aan de levensgeschiedenissen van overleden Urkers die zij vaak zelf op schrift hebben gesteld, aan oud Urk in documenten, tekeningen en brieven, ontwikkeling van de klederdacht, geschiedenis van de Zuiderzee, de verhouding van Urk tegenover Schokland en andere bureu.

En nog zoveel meer, zowel oud als nieuw, zowel goede als slechte dingen.

Het "Fonds Urker Uitgaven" nu stelt zich voor om gelden bijeen te brengen, hetzij door donaties, hetzij door het aantrekken van sponsors, en door het onderzoeken van subsidiemogelijkheden, om publicatie van deze min of meer belangrijke bijdragen over Urk in al haar facetten, mogelijk te maken.

Om op deze manier eraan bij te dragen dat de geschiedenis van Urk in de ruimste zin des woords, niet verloren gaat.

Irmers door zijn geschiedenis, juist ook de geschiedenis van het alledaagse leven, leert men een land en zijn volk kennen, maar leert ook een volk zichzelf kennen en herkennen. Door het vastleggen van oude waarden en tradities vrijwaart men zich voor het verlies van de eigen identiteit!

Vandaar dat wij dit fonds, waarvan het beheer nu nog slechts bij drie mensen berust nl. de heer Tromp de Vries, de heer Albert van Urk en mijn persoon, maar dat tot 5 leden uitgebreid zal worden, van harte bij U aanbevelen. In het blad "Urker Volksleven" zal regelmatig een verslagje van het werk staan. Ook giften zullen hierin verantwoord worden.

Mag ik dan besluiten, met de hoop uit te spreken, dat ons fonds in de toekomst dank zij giften van u en vele anderen, de handen vol zal hebben om het verleden en het heden van Urk vast te leggen.

Opdat niets van waarde verloren ga!

Overige sprekers

Namens het gemeentebestuur complimenteerde wethouder Bakker het comité met deze eerste uitgave en gaf de beste wensen voor de toekomst mee. Jan van Flerik verhaalde op de hem eigen wijze hoe een predikant reageerde, toen hij na de kerkdienst hem de groeten van een aantal Urkers overbracht. Ja, en toen kon Tie-

Tromp de Vries overhandigt "Vissers van Urk" aan wethouder D. Bakker, 1983.

men, de derde zoon van Mariap van Urk, zich niet langer bedwingen. Hij vertelde op geestige wijze een voorval uit het gezinsleven van Mariap, toen de kanarie gestorven was. Deze kanarie werd door de kinderen, in bijzijn van de overburen, de gebr. Roos, begraven. Geheel in stijl namen de gebroeders het viltje én de hoed van het hoofd! Natuurlijk kon na dit verhaal lede, de oudste zoon, niet achterblijven. Hij wist de lachers op zijn hand te krijgen met het verhaal, dat hij eens rijst moest eten, terwijl hij geen rijst lustte.

Het meningsverschil liep toen zo hoog op dat hij de deur uitvluchtte, achterna gezeten door zijn moeder. Totdat bij de pastorie de vermanende vinger van ds. Doorenbos hem tot inkeer bracht.

Slot

De zeer gevarieerde bijeenkomst duurde twee uur, maar verveelde niemand. Wij zijn zeer ingenomen met dit initiatief en hopen, dat het fonds nog veel van zich zal laten horen.

Al is het dan geen cultuur met een hoofdletter (trouwens, wat is

dat?) hier wordt ons de gelegenheid geboden, de band met ons voorgeslacht te bewaren!

En zo is het dan allemaal begonnen. Wie had kunnen denken dat het zo'n gouden greep zou blijken te zijn...dat zo'n groei en bloei zouden volgen!

Op 23 april 1982 werd het fonds omgezet in een stichting met vijf bestuursleden: Tromp de Vries, Albert van Urk, Jaap Bakker, Marian Cense en Alie Scheffer. Heel hard werd er gewerkt, als een hecht team met Tromp de Vries als de inspirerende drijvende kracht! Binnen de kortste keren bedacht hij een scala aan onderwerpen die onze aandacht zouden moeten krijgen. Sterker nog: Tromp bedacht niet alleen de onderwerpen maar deelde ze ook alvast in hoofdstukken in inclusief een lijst van te benaderen toekomstige scribenten!

Als een echte 'meester' zat hij de overige bestuursleden achter de voddën. En wij, opgevoed in een tijd dat je de meester of juf geen grote mond gaf laat staan hen zou tegenspreken, wierpen ons vol ijver op de opdracht! Maar...met liefde.

En... het werkte... de lange lijst met publikaties geeft het aan. Het was 'werk' met een gouden randje. Wat leerden we zelf ook veel over de Urker geschiedenis, wat een leuke en interessante mensen ontmoetten we en wat een voldoening gaf het als er weer een boek was 'gepresenteerd'.

Over die presentaties wil ik het even hebben. Ze groeiden namelijk uit tot hele 'happenings'. Mensen werden soms boos als hen geen uitnodiging bereikte!

Zelf waren we wel eens een beetje bang dat de waarde van de presentaties de waarde van de boekwerkjes ging overtreffen! Maar de verkoopcijfers logenstrafden deze gedachte dan weer meteen!

Deze presentaties verliepen zo'n beetje volgens een bepaald schema: Tromp de Vries bood het eerste exemplaar aan, Albert van Urk was altijd wel genegen zich in één of ander historisch costuum te hijsen en aldus gekleed een prachtige voordracht ten gehore te brengen, Jaap Bakker en Alie Scheffer betaalden de rekening en zorgden dat de boeken verkocht werden en ikzelf praatte de boel aan elkaar. En alles zo veel mogelijk op een bij het boek passende lokatie!

Enkele hoogtepunten wil ik noemen: 'Vrouwen van Urk', de derde

uitgave: binnen vijf dagen uitverkocht! Gelukkig was het zetsel bij de drukker nog intact en kon een tweede druk gerealiseerd worden. De presentatie met al die vrouwen in Urker dracht! Tientallen waren het er. Als 'klapper' van de middag de optredens van Sijtje Woord-Westerneng en de vriendinnen Marretje Bos en Marretje Romkes met hun geestige voordrachten.

Dan de presentaties in de afslag: 'Vissers van Urk', 'Redders, Bergers, Bouwers' en 'Urk Opperdan'. Stampvol zat de mijnzaal. Burgemeester, wethouders en leden van de raad present. Daarnaast een ieder die maar ten naastenbij in het boek genoemd werd of familie ervan en tevens mensen die met de visserij van doen hadden of er vroeger bij betrokken waren geweest. En uiteraard de scribenten.

De stichting schreef en schrijft immers niet alleen zelf al die boeken vol maar nodigt ook anderen uit hun kennis over een bepaald onderwerp op schrift te stellen. Grote indruk maakte op één van

Frans de Jong draagt
voor uit eigen werk,
1983.

Aan boord van de
"Prins Claus".
"Parate Post", 1986.

deze presentaties de hoogbejaarde Frans de Jong die zijn gave tot dichten had aangewend tot het schrijven van een ode op de Urker visser van vroeger en nu en deze met veel verve ten gehore bracht! De presentaties op de Urker boot: 'De boot toet' en 'Parate Post'. Zingend voeren we de haven uit en ook weer in! Oude tijden herleefden!

Onverwachte dingen gebeurden: op een ochtend klopt Sjoerd Snoek bij Tromp de Vries aan, pakt een oud schrift uit z'n tas en vraagt "of dit misschien iets voor de stichting was". Het was het dagboek dat hij bijhield nadat hij samen met vele andere Urkers tijdens de razzia van 1944 werd opgepakt en naar Duitsland weggevoerd. 'Na de razzia' kwam er uit voort. De presentatie werd een indrukwekkende reunie van een ieder die bij deze razzia betrokken was.

Heel bijzonder werd de presentatie van 'Het kerkje aan de Zee' ter gelegenheid van de restauratie in 1986. Onder de genodigden bevonden zich nazaten van de oude Ambachtsheren van Urk die ten

nauwste betrokken waren bij de bouw van het kerkje in 1786. De geschiedenis herleefde toen de heren L. Brouwer, P. Brouwer, J. Gerssen, en Albert van Urk respectievelijk als dominee, schout, bouwmeester en ambachtsheer, in passende kledij gestoken, in een fraaie gedichtencyclus over het wel en wee van het kerkje verhaalden.

Muisstil luisterde men toe. Het gehele tafereel speelde zich af voor een prachtig levensgroot schilderij van het kerkje zoals het er vroeger uitzag!

Tromp de Vries stond garant voor de gedichten en Tromp Korf maakte het schilderij.

Nieuwe mogelijkheden deden zich voor toen Urk een nieuw raadhuis kreeg. Hierin was ruimte om te exposeren. Al een tijdlang verzamelde de stichting gegevens over schilders die op Urk gewerkt hadden. Nu zouden ook de schilderstukken zelf geëxposeerd kunnen worden. Burgemeester Buys vond het een prachtig idee.

En zo gebeurde het dat bij de opening van het nieuwe raadhuis de wanden gesierd werden door oude Urker schilderijen: Pittoresk Urk!

Met de Commissaris der Koningin en Burgemeester Buys bij de opening van de tentoonstelling "Pittoresk Urk", 1988.

Nog twee exposities zouden volgen: 'De drie Jantjes' waarin het knipwerk van de Urker Jantje de Knipper centraal stond en 'Er werd een dijk gelegd' ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de sluiting van de dijk tussen Lemmer en Urk.

Ook herdrukken werden gepleegd. Boeken waar de gewone d.w.z. commerciële uitgever geen brood meer in zag. 'Snibbetje' was zo'n herdruk. Een ieder op Urk die het nog niet had, kocht het en genoot van de beeldende vertelkunst van de schrijfster A.Olofsen-Korf. Haar nagelaten losse stukken manuscript werden door Tromp de Vries bewerkt en uitgegeven als 'De stem van het hart' en 'Het ontwijde huis'.

De indrukwekkendste herdruk, of in elk geval de presentatie en de gevolgen daarvan, was wel 'Het verlaten eiland' van Dr. P.J. Bouman. De geschiedenis van de ontruiming van Schokland. De stichting dacht dat het wel een ludiek idee zou zijn om te proberen wat oudbewoners of liever gezegd de nazaten op te sporen en te proberen er een 'Schokkerdag' van te maken. Het succes was overweldigend. Meer dan 300 mensen gaven gehoor aan onze oproepen en ter plekke werd een Schokkervereniging opgericht die nu ca. 1400 leden telt!

Als laatste nog de ouderenkring. Daar vond de presentatie plaats van de gedichtenbundel van Bep Kramer-van Dijk oftewel 'tante Bep'. Een ontroerend gebeuren.

Al bladerend door mijn plakboek komen zoveel herinneringen boven. Teveel om er nader op in te gaan in het bestek van dit 'vriendenboek'.

Eén ding mag ik echter niet overslaan: de uitreiking van de 'Zilveren Anjer' aan Tromp de Vries door Prins Bernhard. De Zilveren Anjer wordt uitgereikt aan diegenen die zich op bijzondere wijze hebben ingezet voor het behoud van de cultuur. Tromp de Vries werd uitverkoren vanwege zijn verdienste voor het in stand houden van de Urker taal en de cultuur van het voormalig eiland.

Een bijzonder feestelijke gebeurtenis in het Paleis op de Dam!

In Mei 1992 vertrokken mijn man en ik en de kinderen van het oude eiland. Dit hield automatisch het einde van mijn werk voor de stichting in. Eénentwintig jaar woonden, werkten en leefden wij

op Urk. Veel is er gebeurd in die jaren.

Kunst en cultuur kwamen allengs meer aan bod. Men ging het belang van het bewaren van de eigen geschiedenis inzien. Een prachtig museum kwam tot stand, meerdere exposities werden gehouden, de bibliotheek kwam tot bloei, een Stichting Culturele Activiteiten werd opgericht, de creativiteit van de bevolking werd gestimuleerd, verscheidene kunstwerken van eigen inwoners kregen een plekje in het dorp, er werd gerestaureerd, er kwamen bouwvoorschriften voor het 'oude dorp', men ging meedoen aan Monumentendag....

Het voert te ver hier nader op in te gaan. Ik laat het graag aan een ander over om al deze zaken én het verband tussen het één en het ander eens uit te pluizen. Misschien een nieuwe Urker Uitgave!!

Als 'vreemde snuut' heb ik mij altijd zeer thuis gevoeld in de stichting.

Op haar beurt heeft de stichting mij deze ruimte gegeven. Ik denk dat het ook zo hoort. Je verrijkt elkaars leven.

Het uitnemendst van al was echter om Tromp de Vries als vriend en leermeester te hebben!

Marian G. Cense-Pleyzier
Zandvoort, december 1996.

De dag waarop ik achttien jaar werd

– Sjoerd Snoek –

Het was een bijzondere dag die 31 ste augustus 1941. Niet alleen omdat de zon zo heerlijk scheen, maar ook omdat ik in aanraking kwam met twee onderwijzers, een jonge en een oude schoolmeester. Achttien jaar, dat is in het leven van jonge mensen een mijlpaal. Deze dag was bijzonder omdat het ook de verjaardag van koningin Wilhelmina was. Door de oorlog waren er geen feestelijkheden. Deze waren door de bezetter verboden. Ook mijn verjaardag zou ongemerkt voorbij gaan.

Veertien dagen terug was vader plotseling overleden aan een hartinfarct, 48 jaar oud, en moeder bleef achter met een groot gezin. Dit verhaal gaat over een ontmoeting op mijn achttiende verjaardag met een oude en een jonge schoolmeester.

De jonge schoolmeester

Wij verplaatsen ons naar de Vuurtorenstraat, waar schilders druk bezig zijn met buitenschilderwerk. Het is vandaag een mooie, zomerse dag, wat goed van pas komt als je bij de vuurtoren aan de zee kant schilderwerk moet verrichten.

Immers, wind, regen of muggen kunnen van invloed zijn op je werk.

Als de buurtbewoners de schilder aan zien komen, dan zeggen ze tegen elkaar: "Haal de was maar uit de lijn". WAS de dag goed en WAS je eenmaal bezig, dan WAS het: "Doen bij mij ok effien beutenomme". Zo gaat dat op Urk: "EFFIEN".

Vanaf het "witte ussien" waar Harmen Kramer woont, zien wij een jonge onderwijzer met kinderen naderbij komen. Tegelijkertijd moet ik twee jongens van 14 en 15 jaar verbieden dat ze aan de bus met stopverf zitten.

Nu was stopverf een begerenswaardig artikel, vooral in de oorlog. Bruin van kleur en zonder lijnolie was het als boetseerlei voor veel dingen te gebruiken. Vooral kinderen waren er gek op.

Als ik de stopverf uit de schilderskist neem zijn de kinderen vlakbij. Ik denk: vandaag ben ik jarig, ik geef de kinderen een stukje stopverf, hebben ze wat om mee bezig te zijn. Maar ik doe het verkeerd... Ik pak de stopverf en ik zeg: "Wie moet er een stukken stopvurve ? " Als vliegen op de stroop heb ik ze in een mum van tijd allemaal om me heen. Allemaal roepen: "Ik" en "mij ok een stukken". Het dreigt uit de hand te lopen.

Die jonge onderwijzer is meester de Vries. Glimlachend zegt hij tegen me: "Tjonge jonge, dat zal een dure dag voor je worden". En tot de kinderen: "Luister, als de schilder nu de stopverf aan de meester geeft, dan gaan we er in de klas iets moois van maken." Een dreigend probleem werd op tactische wijze opgelost en vrolijk zingend verwijdt het troepje zich in de richting van de school.

"Eén, twee, in de maat,
anders wordt de meester kwaad.
Maar de meester wordt niet kwaad,
want wij lopen in de maat."

Ook de twee jongens, die belangstellend hebben toegezien, verdwijnen in de richting van het kerkje aan de zee. De handen op elkaars schouder zingen ze:

Een Snoek, een Snoek,
een hele dikke Snoek.

Als we even later na de koffiepauze het werk hervatten is ook het laatste restje stopverf verdwenen. We zien de twee daders nog net in de verte weghollen.

De lucht betreft, zou er onweer komen ? Ineens weten we het weer. Schilderen aan de zeekant betekent wind, regen of muggen...

De oude schoolmeester

In de namiddag was ik thuis gekomen, eerst opgewekt, de jeugd zonder zorgen, maar al gauw werd dit anders. Nu vader zo pas overleden was, kwam er nog veel rouwbezoek. Bij mijn komst in de woonkamer waren daar niet alleen familieleden, maar ook andere bezoekers. Buurvrouw Meun was er, die zelf pas weduwe was geworden, en oude Cornelis van Eerde, die woorden van troost sprak, evenals aannemer Willem Schraal. Beiden spraken uit ervaring over wat de Psalmist zo duidelijk weergeeft: "In al mijn noden, angst en pijn."

Het maakte diepe indruk op mij. Schraal, die tot driemaal toe een geliefde grafwaarts moest dragen en Van Eerde die ons in zijn dankgebed troostte met de woorden "dat de Heere een Man der weduwen en een Vader der wezen wil zijn."

Het leek wel of ik nu pas voor het eerst mijn vader miste. Ik had hier mannen zien wenen en ik perste mijn lippen op elkaar, want daar schaamde ik mij voor. Vader...

Buiten was alleen het geklos van klompen te horen. Het was de oude Maarten, wij noemden hem "malle Maarten". Deze man was kinderlijk eenvoudig, zeg maar zwak begaafd. In de straat waar een dode was kon je hem vinden. Hij hielp mee als er stoelen gebracht moesten worden naar een woning waar veel rouwbezoek kwam. Toen ik Maarten zag voorbijgaan, flitste het door mijn gedachten: "Waarom mijn vader?" Ik vluchtte weg, de straat door. Waarheen? "Nee", dacht ik, "zo mag je niet denken."

Ongemerkt was ik bij het kerkhof aangekomen, het kleine kerkhof bij het kerkje aan de zee. Het hek was gesloten. Door de spijlen van de begraafplaats zag ik het vers gedolven graf van mijn vader. Onder alle doorstane emoties kwam daar ineens een opwelling van tranen en ik riep het uit: "Vader, waar ben je nou?" Het werd alles zo onwerkelijk voor me. Het was ook zo snel gaan, geen afscheid. Vader, waar ik iedere dag mee optrok, nu hier, zo dichtbij, en toch zo ver af.

Onopgemerkt was er iemand genaderd. Ik werd bij mijn haren beetgepakt en toen ik omkeek stond daar meester Loosman. De jaren vielen weg, even was ik weer de leerling in zijn klas. Hij pakte mij bij mijn kin en we keken elkaar een ogenblik zwijgend aan. "Snoek, jongen", zei hij, wijzend op het kerkhof, "hier zijn al heel wat tranen geschreid, dus huil maar en schaam je niet. Ik heb je vader goed gekend, zowel in de scheerwinkel als op de mannenvereniging. Ik heb veel met je vader gesproken en ook vanuit de Bijbel was er meer dan eens een goed gesprek. Ja, je vader nam een grote plaats in, dat begrijp ik. En je moeder, daar ben ik mee opgevoed, altijd een klasgenoot van me geweest. Het zal een hele zorg worden met zo'n groot gezin, en dat in deze oorlogstijd. Maar kom, blijf hier niet staan."

Het gesprek kreeg een wending. De meester vertelde over zijn eerste vrouw, zo jong gestorven en moeder van twee kinderen, en hoe hij ook dit verlies maar moeilijk kon verwerken.

Toen kwam er een vraag die ik in het geheel niet had verwacht. Op een andere toon zei hij: "Sjoerd, je hebt een jaar lang onderwijs van mij genoten. Als dank daarvoor moest je de meester maar een pakje shag brengen."

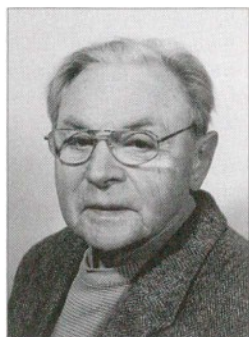
Omdat wij een tabakswinkel hadden, was dit voor mij geen onoverkomenlijke zaak.

Zo eindigde de één en dertigste augustus negentienhonderd één en veertig, de dag waarop ik een ontmoeting had met twee onderwijzers.

Urk vanuit den vreemde beschouwd

– Ing. K.van Dokkum –

Door bovengenoemde aanhef realiseer je je meer dan ooit, dat het best de moeite waard is om je eens op te winden over het milieu waarin je werd geboren; in een huis met één kamer en twee bedsteden. Immers, dat was het ons vertrouwde beeld. Door je innerlijke betrokkenheid klim je weer eens in de pen. Ondanks, dat je vanaf je zestiende jaar niet meer op Urk woont.

Ontwikkeling en groei

Urk is na de Tweede Wereldoorlog qua ontwikkeling in een enorme stroomversnelling terecht gekomen. Urk groeit nog steeds. Het is een goede zaak dat zo'n groei door kan blijven gaan. Urk is een dorp met een harmonische ontwikkeling, met een gemengd huizen patroon, zonder eenzijdig accent. Men dient door te gaan met het treffen van voorzieningen die nodig zijn, maar wel goed en functioneel en niet verder dan de autonome financiële polsstok reikt.

Het zijn de eisen van de tijd die zich aandienen in de groei van Urk. Hoeveel inwoners zal Urk in het jaar 2000 tellen, of een halve eeuw later ?

Ontwikkelen en groeien, maar wel op een schaal die vertrouwd blijft en als het kan met eerbied voor de kleine oude woonkern. Volgens de allereerste beginselen, die ons blijven tonen, hoe het ooit is geweest en waar we vandaan zijn gekomen.

Urk is een dorp, oud en nieuw reiken elkaar de hand.

'k Denk, dat wij er de minste behoefte aan hebben tegenstellingen kunstmatig toe te spitsen. Urkers dienen in hun eigen belang te streven naar gemeenschappelijk overleg, leidend tot een resultaat dat ontstaat uit de samenstelling van verscheidene krachten. Waarbij minderheden niet vergeten of overspoeld mogen worden.

Eenheid in verscheidenheid maakt Urk uniek.

Het gaat goed

Over mijn loopbaan – carrière vind ik een te groot woord – wil ik niet schrijven, dat is in dit verband niet interessant.

Over Urk schrijf ik des te enthousiaster.

Omdat het op Urk nog steeds goed gaat, ook in vergelijking met andere Nederlandse vissersplaatsen, komen internationale delegaties graag kijken, hoe Urk de zaken aanpakt. Laten wij ons niet verleiden tot de uitspraak dat Urk de beste vissersplaats is, maar het antwoord komt wel dicht in de buurt.

Uit allerlei officiële kwaliteitsmetingen op het gebied van de zorg voor de verre naaste, het onderwijs ter plaatse en het verenigingsleven blijkt telkens weer, dat Urk het door de bank genomen goed doet.

Dat geeft een beeld van solide degelijkheid, dat past bij de doorsnee Urker. Uit de Urker bevolking komen en kwamen achterswaardige zonen en dochters voort.

Vanwege het bijzondere karakter heeft Urk een rijke en lange traditie in het zichzelf besturen, zelf beleid maken en de broek ophouden.

Een baken in zee

Toen Urk duizend jaar bestond, was het feest, een jaar lang.

Eén van de mooiste jaren die wij hebben beleefd. Een nieuw élan met een groeiend zelfvertrouwen werd ten toon gespreid.

In ons land werd getwijfeld aan de eigen identiteit van Urk, maar door een heldere blik op de toekomst en het vertrouwen op God, bleef Urk als samenleving bestaan.

Natuurlijk zijn er vragen op het gebied van het geloof en de christelijke identiteit. Maar die liggen er ook op het gebied van allerlei andere zaken, die het geloof maar zijdelings raken.

Op wetenschappelijk gebied weten wij steeds meer, maar tegelijk moeten we beseffen dat al het andere ook zijn beperkingen heeft en niet alles oplosbaar is. Wij ervaren op allerlei terreinen dat oude zekerheden onderuit gaan. We moeten leren leven met onzekerheden en dat is binnen de Urker traditie en daarbuiten een enorme cultuurschok. Toch is Urk, trots alle tegenheer, een baken in zee.

Tijdens de Verlichting is de ene absolute zekerheid ingeruild voor de andere. De rationaliteit was alles. Toen Urk nog een eiland was, ging heel veel grotendeels aan de bevolking voorbij, ook de sociale slag die de arbeidersklasse heeft geleverd voor betere lonen en arbeidsvoorwaarden.

Samenbinding

We zien nu in, dat in onze maatschappij veel christelijke waarden verloren gaan en/of niet meer gelden. In een pluriforme wereld moeten wij leren naar elkaar te luisteren. Samen op zoek gaan naar nieuwe wegen. Veel wegen worden door Urkers bewandeld, ook aangaande de verre naaste. Dan mogen wij denken: het zit wel goed met de Urker mentaliteit. In tijden van nood zijn ze elkaar en anderen tot een hand en een voet. Je leert door dat gescheiden optrekken heen kijken.

Eigenlijk leven wij in een boeiende tijd, ondanks het feit dat voortdurend het woord "crisis" valt. Daarbij liggen er voor de Urker gemeenschap allerlei nieuwe uitdagingen en mogelijkheden. Voor de Urker jeugd geldt in de toekomst: Studie is een veilige haven. Nu worden de vissers al "laandtrappers".

Urkers zijn een zeevarend en vrijheidslievend volk. Het gaat er om, dat deze Urkers zoveel mogelijk naar eigen aanleg en inzicht zich kunnen blijven ontplooiën. De doorsnee Urker heeft een groot verantwoordelijkheidsbesef. In die erkenning kan uitsluitend en alleen de werkelijke vrijheid bestaan.

Het ontwikkelingsproces van de laatste decennia heeft degenen, die geneigd waren tot twijfel, in het ongelijk gesteld.

Aan de van oudsher bestaande, soms vermeende, verschillen van opvatting dient te worden geschaafd. Of deze nog langer als wezenlijk voor het goed functioneren van het Urker gemeenschapsleven kunnen gelden, is de vraag.

Organiseren

Het economische en het sociale klimaat zijn steeds meer onderling verweven geraakt en van elkaar afhankelijk geworden.

De samenwerking tussen de economische c.q. sociale groeperingen dient gestalte te krijgen. Dat zo'n samenwerking (vereniging) sterk en degelijk dient te worden georganiseerd, is zonneklaar.

Het aantal problemen dat uit de maatschappij op ons afkomt, wordt steeds groter. De macht van de beroeps-, c.q. van gerichte vereniging is zozeer toegenomen, dat de werkers (lees ook vissers) wel gedwongen worden zich sterk te organiseren. Niet alleen en zelfs niet in de eerste plaats ten behoeve van zichzelf, maar terwille van het maatschappelijk evenwicht en de toekomst.

Op economisch en sociaal gebied is een krachtige organisatievorm noodzakelijk, om ondermeer als volwaardig gesprekspartner van de overheden te kunnen optreden en om bij de toenemende overheidsregelingen tegenwicht te kunnen bieden.

Steeds meer dringt de maatschappij zich aan alle kanten in de structuur van de gemeenschap op.

In het verleden was de Urker gemeenschap te passief. Met vreugde kunnen wij thans constateren, dat de laatste tijd wezenlijke verandering in deze houding is opgetreden. De Urker gemeenschap is een actievere rol gaan spelen.

Dat vloeit haast automatisch voort uit hetgeen we eerder opmerkten. Door de toename van het aantal problemen, waarmee de vissers-ondernemingen worden geconfronteerd, is de taak van hun organisatie dusdanig zwaar geworden en zijn de werkzaamheden zo uitgebreid, dat de visser-ondernemer niet meer in staat is, be-

halve aan zijn eigen bedrijf, ook nog leiding te geven aan een dergelijke vereniging.

Die constatering leidt ertoe professionele specialistische mensen aan te trekken, die op Urk ruim voorhanden zijn. Een ieder kan voorkomen dat een vereniging bloedarm wordt. Het is een eerste vereiste om actief mee te doen aan de beleidsbepalingen, zonder zich in de details behoeven te verdiepen.

Voorts is een krachtig bestuur nodig, dat de grote lijnen trekt.

Bouwen op het verleden

De voor de Urker gemeenschap maatschappelijke verantwoordelijkheid van de ondernemers was in het verleden groot en is zeer zeker vandaag nog veel groter. Die verantwoordelijkheid beperkt zich niet tot op goede en moderne wijze leiding geven aan hun onderneming, maar vraagt daarenboven van hen dat zij mede de bouwstenen aandragen voor het beleid en de uitbouw van de maatschappelijke instituties te Urk. Daartoe behoort uiteraard stellig het onderwijs.

Jonge Urkers, let op jullie zaak: "Laar wat, dan kuun je wat" !

De geboden mogelijkheden kunnen worden omschreven als een streven om de mens de gelegenheid te bieden zijn jonge leven en/of althans gedurende zijn beroepsleven, zich te blijven ontwikkelen.

Zij beoogt niet alleen het individu zijn plaats in de maatschappij te laten vinden, maar wil hem ook in staat stellen bij te dragen tot de ontwikkeling van de maatschappij.

Hetzelfde gebleven?

Herinneringen uit vroeger dagen zeggen ons, dat vreemdelingen Urk het einde van de wereld noemden. Dat einde is Urk al lang niet meer, maar het is een andere wereld, er valt ander licht.

In de huidige tijd wordt rust een schaars artikel, ook op het Urk van nu. Urk breidt nog steeds uit, bestemmingsplannen zijn er aan de orde van de dag. Er worden woningen bij de vleet gebouwd, elke vierkante meter wordt benut.

De speelmogelijkheden, die tijdens mijn jeugd op Urk aanwezig waren, zijn ten prooi aan de inpoldering gevallen. Verloren zijn gegaan: het strand van Noord en Oost, het sluisje met de molen, het lange riet en het kleine en grote klif. Voor vervangende stranden en andere speelmogelijkheden hebben de overheden, op een steeds groeiend Urk, niet voldoende zorg gedragen.

Let wel, sommigen zijn tegen uitbreiding van recreatieve mogelijkheden voor de jeugd.

Och, zulke problemen bestaan overal. Angst is een slechte raadgever. Sommigen menen de zogenaamde wereld buiten de deur te kunnen houden, maar Urk is in gedrag één met die wereld.

Urk is (eigen)aardig, want als ik aan Urk denk, denk ik aan fundamenten, beweeglijkheid, offervaardigheid, zorg voor de stakkers in de derde wereld, de Joden en het vervolgde christendom. Kortom, aan onderlinge hulp en liefdebetoon.

Maar ook aan strenge ernst met losse teugels.

Als ouderen zich met allerlei luxe dingen en zaken hebben omgeven, welk voorbeeld geven zij dan aan de kinderen ? Door hen speelmogelijkheden te willen onthouden ? Gelukkig is de meerderheid van de Urker bevolking voor een gezonde geestelijke, maar ook lichamelijke ontwikkeling van de jeugd.

Vaak horen we: "Urk is 't zelfde eblieven". "Och arme", denk ik dan.

Technologie

Bij de vooruitgang stellen velen vragen bij de moderne techniek. Zodra dat begrip, moderne techniek en nieuwe technologie aan de orde komt, geven ze niet thuis. Dan denkt men: "Dat ligt ver van mijn bed". Het tegendeel is waar. In ons dagelijks leven worden we voortdurend geconfronteerd met technologie. Beeldschermen staan niet alleen in de kotters of in de kantoren op het industrieterrein, maar ook in de huiskamers. De TV is een voorbeeld van technologie, maar ook de video en de CD-speler zijn dat. De telefoon is één brok technologie, niet meer weg te denken. Boodschappen doen en technologie zijn ook met elkaar verbonden. De

streepjescode op de artikelen heeft alles te maken met informatie technologie.

Om dan maar te zwijgen van alle woningen waarin de personal computer al een vaste plaats heeft gevonden. M'n bessen zou gezegd hebben: "Gooi de duvel eut je eus".

Technologie beïnvloedt ons dagelijks leven. Daar vanuit zijn vragen te stellen. De nieuwe technologische ontwikkelingen zijn ingrijpender dan we vermoeden. Ze hebben gevolgen voor de werkgelegenheid en de kwaliteit van de arbeid van de lager geschoolden. Ook op Urk zal dit een probleem worden, als er in de visserij minder werkgelegenheid zal worden aangeboden.

We zouden vanuit het geloof vragen bij de vooruitgang kunnen stellen. Niet omdat geloven gelijk staat aan het tegenhouden van vooruitgang. Geloven betekent alles onder de kritiek van het Evangelie plaatsen. Ergens las ik, dat de techniek de spiegel van de cultuur is, maar dat wist Tubal-Kaïn denk ik al.

Dat betekent, dat vragen over technologie vragen zijn over onze samenleving.

De sterken, in macht, geld of intelligentie, lijken een gouden toekomst te hebben. Terwijl de zwakkeren, mensen met lagere opleidingen, zonder macht en zonder kapitaal, het onderspit delven. Door de technische ontwikkelingen komt er steeds minder werk, wat vooral ten koste gaat van lager geschoolden. Techniek vereist werknemers met hogere opleiding. Dat is zichtbaar in de industrie, maar ook in de dienstverlening. Op het Gemeentehuis zitten geen klerken meer, daar spreek je met wetters. Vooral op het gebied van sociale wetten dienen zij meer dan normaal geschoold te zijn. De kassieres in de winkels zullen verdwijnen op het moment, dat we zelf de streepjescode over het afleesglas halen en met onze betaalpas of chipknip betalen.

Urk is hetzelfde gebleven? Bij Brouwer's Mannenmode, Klaos van Leendert van Freek, heb ik, om te betalen, alleen mijn pasje nodig.

Een kloof ontstaat

Heel veel werk, met name zwaar en vuil werk, hoeft niet meer gedaan te worden. Dat doet nu de machine en dat is een zegen.

Het resultaat van vandaag is zeker een slechte vrucht.

De mensen voor wie op de arbeidsmarkt geen plaats is, worden aan de zijkant geschoven en steeds meer afgescheept met slechte sociale voorzieningen. Urkers, die laag geschoold zijn, zullen overleven, omdat hun inzet en vreugde in alle arbeid hen met kop en schouder doet uitsteken boven hun lotgenoten elders. Toch is deze inzet niet de maatstaf. Mijn inziens ligt de keus in de eerste plaats bij de sterken. Zij zullen anders moeten leren delen. Rijken, rijker? Zwakken, zwakker? Armen, armer?

Nieuwe technologie maakt duidelijk, dat onze samenleving meer weg heeft van de wijngaard van Jesaja, dan van de wijnstok, die Christus is. (Zie de Bergrede in Mattheus en Lucas). In het verleden heeft men deze Bijbelgedeelten zwaar willen vergeestelijken. De jeugd van nu wil inclusief denken, maar ook handelen.

Onrealistisch ? Nee, het is een utopie en onrealistisch als we denken toekomst te kunnen maken over de ruggen van mensen heen. Dat loopt hoe dan ook stuk. Dat brengt oorlogen teweeg. Mensen die in verbinding staan met Christus, weten dat er alleen toekomst is bij Hem, door Hem te volgen. Zijn woorden te doen. Dat is heden anders delen. Let er maar eens op, wat er allemaal door Urkers wordt gedaan voor de misdeelden in Europa en in de derde wereld landen.

Waar binnen we vandoon ekeumen?

Voor mijn tijd, eind vorige eeuw, waren de grote gezinnen slecht gehuisvest, de huisjes puilden uit.

Er heerste ziekte, armoede en verpaupering. Gelukkig waren er stranden, met licht, lucht, wolken, wind en water.

Enorm veel is er ten goede veranderd, heel veel is goed gelukt.

Als we alleen al letten op het onderwijs, dan heeft dat daadwerkelijk bewezen een hefboom te zijn naar een ander niveau.

Velen van ons waren nimmer zo ver gekomen, als ze op Urk slecht

onderwijs hadden genoten. Toen Urk nog een eiland was, was het een bastion van calvinistische beweeglijkheid. Dat laatste is het nu nog. Wie er woonde rekende zich tot de Urkers, vreemden moesten zich aanpassen. Daar hadden de onderwijzers in mijn tijd de minste moeite mee. Hebt u Zandstra gekend? 'k Denk aan onze juffrouw Visser, aan onze meesters Hakvoort, Bos, Van Urk en Loosman. Bij het hoofd Loosman moesten wij zelfstandig ons werk maken.

Toen ik in het verleden op Werkspoor te Amsterdam werd getest, vroeg de psycholoog waarmee wij ons als jeugd op Urk also bezig hielden.

Zijn mond viel open van verbazing toen ik "an de praot" raakte over Urk. Gedurende de wintermaanden lazen wij veel, thuis en in het jeugdbouw.

Memoreren en improviseren deden wij via de reciteerclub "Kleine Kracht".

Op de knapenvereniging ben ik geweest. De jongelingsvereniging heb ik niet meegemaakt, toen verkeerde ik al niet meer op Urk.

Om op de knapenvereniging terug te komen, die werd geleid door Teunis Visser en Douwe Gnodde. Teunis was visser en Douwe vishandelaar. Wat ik van deze, zeg maar gerust eenvoudige, hoogstaande mensen mee heb gekregen, och, dat is niet onder woorden te brengen. Wijlen mijn vader zei: "Tunis ad abbekaot kunen worren."

Wie op Urk woonde straalde zelfvertrouwen uit, dat kwam door die vissers mentaliteit. Men richtte de blik op de toekomst. Zij die op Urk zijn geboren, zijn veelal lyrisch over hun jeugd. Op het eiland kon je gelukkig zijn.

En het leek alsof het er speciaal voor ons was neergelegd. Ongeveer zoals de Joden die naar Israël vertrokken, naar het beloofde land, de Bult. Veel later ontdekte je, dat dat in zekere zin ook zo was. De jeugd op Urk voelde zich veilig. Hun wereld was overzichtelijk, want het eiland was begrensd.

Onze voorouders hadden weinig onderwijs genoten, maar er heerste een gedrevenheid van de vooruitgang. Bovendien had je groepsnormen, waaraan je moest voldoen. Soms kon het benau-

wend zijn om in een constructie te zitten waar, in dit geval, het collectief bewustzijn heerste om een goed lid van de samenleving te kunnen worden.

De oorlog kwam, die ik als een cultuurschok heb beleefd. Wij dachten dat zoiets nimmer zou gebeuren. Dat hakte erin!

Terug kijkend ? De ideeën van toen zijn nooit echt verlaten, maar aangepast aan de tijd. De tijd die dringt, vooral voor Urkers, die op Urk hun brood willen blijven verdienen.

De mens wikt, God beschikt. Behouden vaart en goede wacht....

Heiloo, januari 1997

Bij de verjaardag van onze voorzitter Tromp de Vries

Wat is het voor ons allen
een dankbaar feest nu weer.
De dag nu te herdenken,
en dat al tachtig keer.

Want iedere dag is toch een zegen.
Ieder jaar 't herdenken waard.
Dat God ons in dit leven,
Voor ramp en leed bewaart.

Wij dachten bij dit schrijven
wat gaat de tijd toch snel.
Het is dan ook maar even,
een ogenblik, dat wel.

De jaren van ons leven,
hoe zijn ze doorgebracht?
In spreken en in zwijgen.
Hoe zijn die overdacht?

O, gewis bij 't overdenken,
terugziend op uw levenspad,
moet de Heere wel beleden
dat ook gij tekorten had.

Met uw vrouw nog aan uw zijde
Altijd delend lief en leed,
voor uw beiden onze wensen.
Wat ge altijd voor ons deed.

Laat ons samen Hem dan danken.
Voor Zijn gunsten uit gena.
En het juich' in aller harten
Soli Deo Gloria

Urk, november 1996
Bestuur P.C.O.B. Urk

Herinneringen, opgedragen aan meester de Vries

– Klaas Weerstand –

Daar meester de Vries al vele jaren liederen maakte, moesten wij op school, bij zijn naderend vertrek, ook enkele afscheidsliederen leren en zingen.

Nu, vele jaren later, kennen wij die nog en willen wij ze als aandenken opschrijven en afdrukken.

't Is de laatste maal,
dat hier in dit lokaal
meester de Vries hier stond.
Hij was hier jaren lang,
is nu verplaatst van rang.
Nu klinkt onz' afscheidszang:
Het ga u wél !

(Gezongen door de leerlingen van de L.H.N.O. Huishoudschool. Meester de Vries ging naar de Chr. Opleiding voor Kleuterleidsters in Zwolle.)

Koffie halen

We zaten bij meester de Vries in de klas, in de tweede klas van de voorbereiding op de ULO-school. Om de beurt mochten we koffie halen, maar we kregen wel de instructie mee om dat netjes te doen: "Mevrouw, mag ik koffie voor mijnheer ?" In het Nederlands, en niet "op z'n Urks". Wie dat laatste toch deed, ging zonder koffie terug naar school. Bij meester de Vries leerden we ons gedragen zoals 't behoort en we plukten er later de vruchten van.

Psalmversje leren

Zoals toen de gewoonte was, moesten we op maandagmorgen

een psalmversje opzeggen. Bij meester de Vries ging het even anders. We hoefden het niet op te zeggen, maar kregen een briefje en moesten het opschrijven.
Dus twee vliegen in één klap.

Afscheid juffrouw Veldkamp

De directrice ging van ons scheiden. Juffrouw Veldkamp ging trouwen met haar Hendrik en meester de Vries dichtte een afscheidslied op de melodie van "Op de grote stille heide"

Op de grote, gele akker
dwaalde Hendrik eenzaam rond.
En hij voelde zich zo'n stakker,
omdat hij zijn Dien niet vond.
Maar hij dacht: ik roep haar hier,
anders heb ik geen vertier.
Ze moet maar verlaten
die nauwe Urker straten
en komen....

Tot zover enkele herinneringen aan de schooltijd van mijn vrouw. Zelf heb ik iets geschreven als herinnering aan mijn vader, die enkele jaren geleden is overleden. Hij heeft zes jaar als knecht op het schip de "Dankbaarheid" gevaren.

Scheepsramp

Een persbericht:

Motorboot ramt tjalkschip op de Zuiderzee
Schip gezonken, man en vrouw omgekomen...

Op 17 januari 1930 werd vanuit Lemmer geseind, dat op ongeveer een uur afstand van de haven van Lemmer een schip was gezonken na aanvaring met een motorboot.
Het gezonken schip is vermoedelijk het tjalkschip van schipper S. Post van Urk. De reddingboot van Lemmer is ter assistentie uitgevaren.

Op de middag van dezelfde dag meldde men nader: De reddingboot die hedenmorgen ter assistentie van het in de nabijheid van Lemmer gezonken tjalkschip is uitgevaren, is tegen half twee teruggekeerd.

De kapitein rapporteerde dat het gezonken schip op een afstand van vijf kilometer van de Lemmer haven ligt in de richting van Urk. Alleen de mast steekt boven water uit. Van de opvarenden was geen spoor te ontdekken.

Het schip bleek te zijn de "Dankbaarheid" van Urk. Schipper Cornelis Post is met zijn vrouw verdronken. De "Dankbaarheid" was gedurende de nacht aangevaren door de "Climax" van Oude Pekela, schipper H. de Jonge.

Een persbericht:

Opvarenden van de "Dankbaarheid" vermoedelijk in de slaap ver-rast

Toen gemeld werd dat het schip de "Dankbaarheid" van schipper C. Post uit Urk was, is de motorbotter UK 147, schipper F. de Jong, onmiddellijk uitgevaren om een onderzoek naar de opvarenden in te stellen. Bij zijn terugkeer in de haven vertelde Frans de Jong dat het schip inderdaad de "Dankbaarheid" was, dat dicht onder de Lemmer was gezonken. Alleen de mast stak boven water uit. Hierin hing nog een lantaarn.

Met een vaarboom voelende, ontdekte hij dat de roef was gesloten en het vaartuig een anker uit had. Overigens was weinig waar te nemen.

Frans de Jong was naar Lemmer gevaren en vroeg de haven autoriteiten om inlichtingen. Daar hoorde hij dat de tjalk donderdagavond was uitgevaren.

Vooraf had schipper Post nog gevraagd naar mogelijke bevrachting. Zijn vrouw wilde liever wachten met weg te gaan, tot het dag was. Toch waren ze uitgevaren.

In de nacht rapporteerde een motorschipper aan het havenkantoor, dat hij een aanvaring had gehad met een zeilschip. Hij gaf behoorlijke schade op.

Vermoedelijk is deze aanvaring de oorzaak van het ongeluk, waar-

bij dan omgekomen zouden zijn schipper C. Post, zijn vrouw P. Post-Nentjes en men dacht ook van een knecht. Maar de knecht was niet meer aan boord omdat hij zijn dienstplicht moest vervullen. Die knecht was F. Weerstand.

De motorschipper had nog naar het zeilschip geroepen dat men achter zijn schip moest gaan. Door geronk van de motor is dit waarschijnlijk niet gehoord.

Het gezonken schip ligt drie voet onder water. Schipper de Jong zei nog dat het vermoedelijk voor anker heeft gelegen toen de aanvaring plaats had en de opvarenden sliepen. De "Dankbaarheid" had geen roeiboot aan boord om zich mogelijk mee te redden.

Op het wrak is door Rijkswaterstaat een boei gelegd, opdat de vaart er geen hinder van ondervindt.

Schipper C. Post werd enkele dagen na het ongeluk door de UK 110 van de gebroeders Kaptein opgevist in de onmiddellijke nabijheid van het gezonken vaartuig en onder grote belangstelling op Urk begraven. De begrafenis werd geleid door ouderling Metz. Naar vrouw Post werd nog steeds gezocht.

De "Dankbaarheid" is op 28 februari van Rijkswege gelicht.

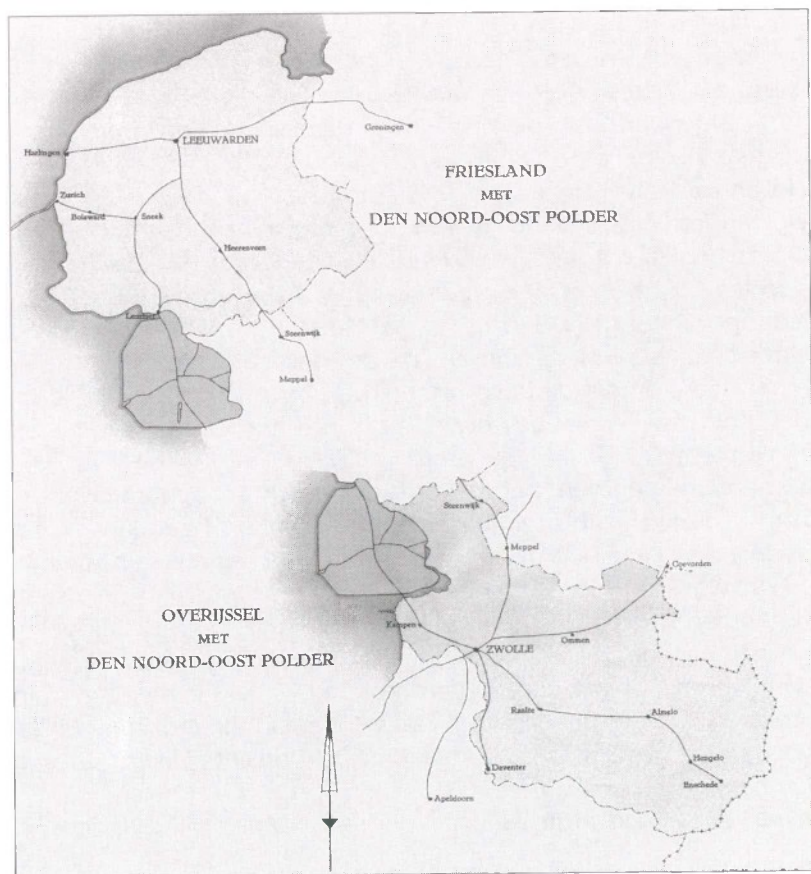
Het schip werd met gehavende voorsteven tussen twee zolder-schuiten naar Lemmer gesleept. De familie was op de hoogte gebracht en was er heen gegaan in de hoop dat vrouw Post gevonden zou worden. Van haar is geen spoor gevonden. Alleen een oorijzer, een gouden speldje van de hul en een vrouwenrok met enkele guldens werden gevonden, zoals ook F. Weerstand, die er bij was, vertelde, maar Piete niet.

Tragisch was zo het einde van dit Urker schippersgezin.

Friislân boppe!

– Albert van Urk –

Ooit was het onderwerp van gesprek en journalistieke belangstelling: de provinciale indeling van de Noordoostpolder en Urk. En omdat De Vries een Friese naam is, ligt het voor de hand om in dit vriendenboek iets te schrijven over die vergeten strijd, zo rond 1940.

Voor Urk waren er diverse mogelijkheden. Blijven bij de provincie Noord-Holland, aansluiting bij de provincie Overijssel of Friesland of onderdeel worden van een geheel nieuwe provincie, de twaalfde. Uiteindelijk werd het na een aansluiting bij Overijssel toch nog dat laatste, maar de Urkers zelf werd niet gevraagd naar hun voorkeur. Er werd over hun toekomst beslist. Van hogerhand. Op Urk waren, zoals gewoonlijk, de meningen verdeeld.

Hoe het begon

Het "Algemeen Handelsblad" van 17 juli 1939, de dijk naar Lemmer moest nog gedicht worden, kwam met een artikel waarboven de suggestieve kop: "Urk bij Noord-Holland", en daaronder: "Urkers voelen zich Hollanders en willen na inpoldering met hun rasgenoten worden vereenigd". Een beetje vreemd klinkt dat wel, want dat waren we toch van oudsher? Urk was van 1660 tot 1792 eigendom van de stad Amsterdam en daarna ontfermden achtereenvolgens de Staten van Holland en de provincie Noord-Holland zich over het eiland.

De banden met "Holland" waren dus niet van vandaag of gister. Opmerkelijk is dat het bewuste artikel afkomstig is van een "correspondent". Een Urker? We weten het niet. In één opzicht had hij in ieder geval het gelijk aan zijn kant: "Plotseling is de bevolking van Urk zich.... bewust geworden, dat ze ook een duit in het zakje moet doen, omdat de bevolking van Urk praktisch de eerste jaren den polder alleen zal bewonen, als hun eiland door de dijken zal zijn omarmd".

Met andere woorden: het werd tijd dat de Urkers zich op hun toekomst zouden gaan bezinnen. Maar de eilanders hadden wel wat anders aan hun hoofd. Het einde van de crisisjaren, ingezet in 1929, was nog niet in zicht en de Zuiderzee was aan de vissers ontnomen door de dichting van de Afsluitdijk in 1932. Bij velen heerste een gedrukte stemming, bij sommigen onverschilligheid. Weinigen die optimistisch waren gestemd. Er was echter één man die de zaak niet somber inzag, Klaas Koffeman, de redacteur-uitgever van het gestencilde weekblaadje "De Oprechte Urker". We zullen hem nog tegenkomen.

Maar eerst een klein stukje....

Geschiedenis

Urk heeft oude banden met Friesland. Friezen wonen onder ons en hebben er sinds oude tijden gewoond. Eén blik in de telefoon-gids kan ons daarvan overtuigen. Namen als Romkes, Nentjes, Hoekstra, Post ("van Sniêk), Van Slooten en Van Dokkum verraden een Friese herkomst.

In het recente verleden kwamen daar ondermeer de Pruiksma's en de Blom's nog bij. Een lange rij namen van predikanten en schoolmeesters zou daaraan kunnen worden toegevoegd, evenals, in het algemeen gesproken, die welke eindigen op "ma", "ga" of "stra". De bekende familie De Boer is afkomstig uit Oost Friesland.

In het jaar 838 werd in Stavoren, toen de voornaamste stad van Friesland, een klooster geopend met 12 monniken of kanunniken. Odulphus, een boerenzoon uit Oirschot in Brabant, werd de eerste abt. Een vroom man, maar zijn opvolgers maakten er kennelijk een potje van. We lezen van frivole praktijken. Om hun "brasserijen" te financieren verkochten ze zelfs vaste bezittingen.

Bisschop Andreas stelde in 1132 orde op zaken en liet de kloosterbewoners wegdrijven, terwijl hij anderen hun plaats liet in nemen. Uit een stuk uit 1245 blijkt, dat het Staverse klooster een "grangia" op het eiland Urk bezat, een schuur of bergplaats waar de tienden, die de boeren opbrachten, werden opgeslagen.

"Nog in het begin der 15-de eeuw", meldt C. de Vries, "was in een officieel stuk sprake van het Monnikenland op Urk. Dat zal het land van het Staverse klooster zijn geweest, al had het klooster het toen niet meer in bezit."

Wat blijkt uit het voorstaande? Dat het middeleeuwse Urk veel groter was dan het latere eiland, dat 80 ha. omvatte. Immers, als er een "grangia" stond, moet er ook bouwland zijn geweest. Burgers van Stavoren hadden er bezit (de Vries, pag. 23 e.v.). Een Fries verleden!

De achttiende eeuw

We slaan zo'n vijfhonderd jaar over om terecht te komen bij "vreemde vrouwen" in de achttiende eeuw, door Tromp de Vries

beschreven in het derde boek van de Stichting Urker Uitgaven onder de titel "Vrouwen van Urk", 1982. Een klein onderzoek leert ons het volgende:

Van de 57 vrouwen die zich tussen 1711 en 1785 vanuit andere plaatsen op het eiland Urk vestigden, kwamen er maar liefst 16 uit Friesland.

Kuinre, ethnografisch toch eigenlijk bij Friesland behorend, "leverde" nog eens 7 vrouwen.

Even terzijde: In Kuinre werd in de jaren '30 actie gevoerd voor aansluiting bij Friesland. Die actie, onder leiding van de plaatselijke smid, had als motto of leus: "Los van Overijssel".

Terug naar de vreemde vrouwen. Opmerkelijk is dat de Friese vrouwen vrijwel allemaal afkomstig waren uit kustplaatsen of dorpen die dicht bij de kust liggen: Makkum, Lemmer, Oudemirdum, Nijemirdum etc.

De vreemde vrouwen "verurkerden" op den duur. Zij namen het dialect en de klederdracht van het eiland over, al zullen sommigen het daar moeilijk mee hebben gehad. Ik heb met oude Urkers gesproken die vertelden over hun "oude beppe die nog een kapertje droeg".

Een onderzoek in loco

Terug naar wat we gemakshalve zullen noemen "de Friese kwestie".

Meer genuanceerd dan het eerder genoemde "Algemeen Handelsblad" is de inhoud van een artikel dat in 1940 verscheen in de "Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant". Op een aprildag van dat jaar kwam een journalist "op een zeer stormachtigen ochtend" met de "Insula" van Kampen naar Urk, dat sedert oktober 1939 met een dijk aan Friesland verbonden was. Hij deed er een onderzoek "in loco", dat wil zeggen: ter plaatse. De vraag was steeds: "Tot welke provincie wil de Urker het liefste behoren?"

Het eerst bezocht hij burgemeester G. Keijzer. Die toonde zich voorstander van aansluiting bij Overijssel. "Wat mij betreft", aldus de eerste burger van het eiland, "ik geloof, dat het voor Urk het beste zou zijn als we bij Overijssel kwamen. We hebben veel gemeenschappelijke belangen. Alreeds meer dan vijftig jaren vaart er een bootdienst van Kampen op Urk v.v.; een groot deel van ons

voedsel komt over Kampen; onze vrouwen gaan, voor zover ze niet de voorkeur geven aan Amsterdam of Enkhuizen, winkelen in Kampen en Zwolle." Zo begon de burgemeester zijn betoog. Hij ging er in 1940 van uit dat de visserij zou worden lam gelegd en dat de jeugd daarom andere wegen zou moeten zoeken. "Daarvoor hebben we inrichtingen nodig om onderwijs te ontvangen. Die zijn in Kampen en Zwolle het dichtst bij de hand: Ambachtschool, U.L.O., H.B.S., Gymnasium, Handelsschool, Theol. Hogeschool."

Even verder zegt hij: "Bovendien: met Friesland heeft Urk noch geestelijk, noch maatschappelijk ooit enig contact gehad." Dat laatste was niet juist, zowals we in het voorgaande hebben gezien. Het St. Odulphusklooster te Stavoren had niet alleen grondbezit op het eiland, maar oefende er ook het geestelijk opzicht uit.

Pro en contra

Het zou te ver voeren alle voor- en tegenstanders in de Friese kwestie aan het woord te laten. Het is misschien aardig te vermelden hoe dominee W. Doorenbos zijn antwoord begon: "Mijn hart zou zeggen: bij Friesland. Want ik ben Fries van geboorte, en dat verloochent zich nooit", aldus de predikant glimlachend. "Maar dat is een gevoelsoverweging, die in zulk een geval pas op de tweede plaats komt." Hij was voor aansluiting bij Overijssel, "uit praktische overwegingen."

De rest doen we in vogelvlucht:

L. de Boer, raadslid, voor Friesland.

G. Heetebrij, hoofdonderwijzer, voor Overijssel.

De vuurtorenwachter, voor Friesland.

G. Snoek, directeur van de stoombootmaatschappij, wilde het liefst bij Holland blijven, want "dat is een rijke provincie".

Mariap van Urk, de dorpsdichteres, was van oordeel dat het de Urkers weinig interesseerde: "Nog steeds betreuren Urkers, dat hun eiland verdwijnt en dat de visserij steeds minder wordt. Maar het is niet anders en het Rijk moet toch een beslissing nemen. En als de heren in Den Haag er nu maar voor zorgden, dan kon het hun verder niet schelen of ze bij Friesland of bij Overijssel werden ingedeeld."

Er is nog met "andere lieden" gesproken, een winkelier, een bar-

bier, een caféhouder, werkloze vissers.... Maar geen van allen bleek een bepaalde voorkeur te hebben. Het liet hun onverschillig.

In dat licht bezien is de uitslag van een gehouden referendum onder 1200 kiezers merkwaardig te noemen. Er kwamen 700 stemmen binnen. Daarvan waren 680 voor aansluiting bij Noord-Holland. En als dat niet kon, dan wilden 650 stemmers toch het liefst bij Friesland en slechts 18 bij Overijssel, aldus een mededeling van de vuurtorenwachter.

Klaas Koffeman

Merkwaardig is ook dat de belangrijkste pro-Frieslandman niet naar zijn mening is gevraagd. Hij immers was hoofdredacteur van het plaatselijke, gestencilde weekblad "De Oprechte Urker". En behalve dat was hij schilder, raadslid en later brandweercommandant. Een veelzijdig man. We hebben het over Klaas Koffeman, de vader van Klaas L. Koffeman, het huidige raadslid, museumman en redacteur van "Urker Volksleven". Het bloed kruipt.....

Deze Klaas Koffeman nu was een fervent voorstander van aansluiting bij Friesland. Geen mogelijkheid liet hij onbenut om de Urkers tot Friesland te "beker"en. En hij kreeg medestanders, want hij wist de Urker volksaard te bespelen als weinig anderen, zie de uitslag van het referendum. Zelfs "de kost", belangrijk in het dagelijks leven van de toch wat Bourgondisch ingestelde Urker, wist hij in zijn argumentatie te betrekken. Uit "De Oprechte" van 19 oktober 1940 citeren wij het volgende:

"Een kleinigheidje kan het hem doen", zooals het spreekwoord zegt. We behoren nog steeds bij N.Holland en gevoelden ons daar steeds wel bij. Maar nu komt daar opeens het besluit dat elke provincie zijn eigen aardappels moet opeten. Het gevolg hiervan is dat wij aardappels moeten betrekken uit N.Holland en dat terwijl wij altijd blij waren als in 't voorjaar de Enkhuizer muizenperiode voorbij was en wij weer Friesche aardappelen krijgen.....

Ieder Urker die zijn hart recht uitspreekt zal het er volkomen mee eens zijn dat dit al een voornaam argument is om te ijveren voor een spoedige aansluiting bij Friesland.

In afwachting daarvan vertrouwen we dat de plaatselijke Midden-

standsvereniging er nu alvast voor ijveren zal om voor de winter Friesche aardappelen op Urk te krijgen. Andere soorten kunnen ook wel goed zijn, maar wij weten dat de Friesche soorten goed zijn.

Huismoeders! sluit u aaneen voor het behoud van de voedzame, melige Friesche aardappel!"

Tot zover Klaas Koffeman. Kostelijk toch? Van hem gaat nog de volgende anecdote. In de jaren '50 speelde de Urker mondorgelclub in Lemmer. Klaas Koffeman was eregast en "speaker". Na een gloedvol betoog ("Wij zijn Friezen!") zette de club het Friese volkslied in op een teken van K.K. himself. Het daverde door de Lemster dreven toen de Lemsters uit volle borst en met veel overgave meezongen. Het legde de mondorganisten geen windeieren, integendeel!

Urk bij Friesland? Het is al jaren geen vraag meer. Sinds jaar en dag zijn wij Flevoland, een oude woonkern in een nieuwe provincie.

De pennestrijd die ooit heeft gewoed is al lang vergeten. Maar in gedachten zie ik soms, bijvoorbeeld bij de herdenking van de slag bij Warns, de Urker vlag wapperen naast die van Helgoland.....

De reis naar Duitsland

– Sjoerd Snoek –

Als in november de wind om het huis giert en de regen tegen de ruiten klettert, wie van de nog in leven zijnde Duitsland-gangers zal dan niet terugdenken aan die koude, natte en angstige tijd, vooral in die eerste weken in Duitsland, in gevangenschap doorgebracht.

Hij zal nog eens het boek oppakken, aan het verblijf daar gewijd en zijn gedachten dwalen af bij iedere bladzijde wat hij beschreven vindt onder de titel "Na de razzia".

Nu bij het ouder worden hij zijn kinderen vertelt over die tijd, groeit er na al die jaren een verlangen om die plaatsen te bezoeken die nog steeds vastgeroest blijven in zijn gedachten, de oorlogstijd na de razzia die in die plaatsen beleefd werd. De werkelijkheid van dit alles ligt ver achter ons en komt, gelukkig maar, niet terug.

Iets van het verlangen naar het verleden hebben wij ook gemerkt toen een Belgische officier, die in de oorlog van 1914 – 1918 hier was geïnterneerd, Urk weer eens kwam bezoeken in 1950. Hij vond er nog vele plekken terug die hem herinnerden aan zijn gedwongen verblijf op het Urker verbanningsoord, zoals hij het noemde.

Wat hij niet terug vond waren de barakken bij de vuurtoren, ze waren verdwenen, evenals het paalscherp. En natuurlijk waren er zijn eigen herinneringen aan die tijd van zijn gedwongen internering.

Was dit verlangen ook niet bij mij aanwezig, vooral toen de dag aanbrak waarop deze wens vervuld werd? Enthousiast had ik "JA" gezegd, toen de Stichting Urker Uitgaven mij vroeg of ik als gids mee wilde gaan om die plaatsen te bezoeken waar de tachtig Urkers hun verblijf hadden na die zo bekende en beruchte razzia van november 1944.

Sjoerd Snoek
in 1944 ...

... en in 1984

26 oktober 1983

Het is acht uur als mijn vrouw en ik plaats nemen in een comfortabel busje, richting de oude Wilhelminaschool. Daar immers was het begin, vandaar werden bij de razzia van 18 november 1944 tachtig Urkers weggevoerd.

In de Vuurtorenstraat zijn het meester Tromp de Vries en zijn vrouw die instappen en ons goedenmorgen wensen. En alsof hij met ons naar het oorlogsfront gaat, zegt hij: "Ziezo, mijn aanval van griep heb ik afgeslagen, dus 'opperdan' mensen!"

Op deze mooie herfstmorgen zijn wij reeds nu ervan overtuigd dat het een onvergetelijke tweedaagse reis zal worden. De reisplannen worden door mevrouw Cense aan ons meegedeeld en al gauw gaat het richting Vollenhove.

Ons eerste doel is de steen op te zoeken die in 1945 geschonken werd aan de bevolking van Vollenhove als dank voor de trouwe zorg aan de Urker gevangenen bewezen na de razzia. Verscholen achter een grote archiefkast kwam hij weldra tevoorschijn. Wij vonden het niet zo prettig dat de steen nu ondergedoken was.

Wij merkten wel dat ons onverwachte bezoek hen in verlegenheid bracht. Een oude ambtenaar wist ons te vertellen dat hij bij de onthulling was in september 1945. Nadat de fotografen onder ons de steen vastgelegd hadden op de gevoelige plaat, vertrokken wij naar Meppel.

Een flinke regenbui, waarbij de chauffeur de raamwissers in de hoogste versnelling deed, bracht ons in herinnering dat wij toen, in 1944, onder voortdurende regen en barre omstandigheden, dit traject moesten lopen.

In Meppel werden wij vriendelijk ontvangen en in de kantine van de school waar we in 1944 werden ondergebracht hadden wij onze eerste koffiepauze.

We bekeken de klassen waarin wij drie dagen gebivakkeerd hadden en het schoolplein waar tweemaal daags een langdurig appel werd gehouden.

Na de eerste belevenissen met elkaar besproken te hebben en dankend voor de koffie met koek, vertrokken we naar Haren in Duitsland.

Toen de chauffeur daar stopte, konden we eerst de markante St.Martinuskirche bewonderen. Lopend ging het van de kerk naar de gemeentelijke school, slechts tweehonderd meter van de kerk verwijderd. Dit was de school waar de tachtig Urkers toen in zijn ondergebracht, samen met nog eens vierhonderd Rotterdammers verdeeld over acht schoollokalen, zes weken lang onder slechte omstandigheden. De school was gerenoveerd, maar in dezelfde stijl weer herbouwd.

Enkele stratenmakers keken schaapachtig toe toen wij foto's gingen maken.

Vermoedelijk was onze komst in het dorp bekend, want mevrouw Cense had de reis goed voorbereid.

Ons bezoek aan de school was kort, want om twee uur werden wij verwacht op het gemeentehuis. Daar aangekomen werd er eerst een groepsfoto gemaakt.

Daarna volgde de ontvangst, wat voor mij wel even wennen was. Die grote tegenstelling tussen toen en nu. Toen was het niet anders als schelden voor "Schweinhund" en nu één en al hoffelijkheid. "Danke schön! Bitte schön!"

De ontvangst in de raadzaal van het Harense gemeentehuis was vriendelijk.

Eerst volgde een persoonlijk gesprek. Men vroeg mij of ik de namen wist van onze bewakers. De enkelen die nog leefden waren voor deze ontmoeting uitgenodigd maar zij waren niet op komen dagen, zo werd ons verteld.

Daarna kregen we een spreker te horen die begon met te stellen dat hij weinig van de toenmalige situatie afwist, hij was na de oorlog geboren.

Hij deed ook geen moeite om de geschiedenis op te halen, maar begon al dadelijk over het schilderachtige Haren, een lustoord voor vakantiegangers.

Wij hoorden hem een half uur lang aan over het mooie Haren nu, in 1983, met zijn vele campings, zwembaden, prachtige bungalows en appartementen.

Na al die reclame kregen wij nog eens allerlei folders mee om ons op te wekken vooral hier onze vakantie door te brengen.

Na de koffie met koek volgde een rondrit door Haren en omge-

ving. Wij kwamen op bekende plaatsen. Eerst over de brug (die toen in aanbouw was), toen langs de steenfabriek en de plekken waar wij loopgraven moesten maken. Tenslotte bezochten wij de school met de acht klassen waar wij zes weken ons verblijf hadden. Ik was ervan overtuigd dat de gids die we meegekregen hadden één van onze bewakers geweest was. Ik koesterde argwaan omdat de man zich nog kon herinneren dat wij nieuwe, witte klompen gekregen hadden. Maar ach, wie oude, verkeerde dingen ophaalt, scheidt de voornaamste vriend, zegt een oud spreekwoord, dus stonden wij hem maar vriendelijk te woord. Na nog een rondrit door het oude dorp nam de gids afscheid met een "Auf wiedersehen!"

Weer in de bus, nu op weg naar Oldenburg, de volgende bestemming, de vele indrukken, in Haren opgedaan, achter ons latend. De rit duurde lang. Het is inmiddels donker geworden. In 1944 waren wij vier uur onderweg, toen met de trein, dus niet geklaagd. Hotel "Heide" in deze grote stad in Noord-Duitsland is al gauw gevonden. We betrekken onze kamers en rusten wat uit. Bij het avondeten komen de verhalen los. Veel anecdotes van vroeger en nu worden opgehaald. De stemming is vrolijk, van tijd tot tijd wisselen wij enkele Duitse woorden met de ober. Het breekt een beetje de spanning van de opgedane ervaringen. Na het eten (dat prima was) gaan velen nog even een frisse neus halen in het centrum met zijn mooie winkels. Mijn vrouw en ik besloten vroeg naar bed te gaan om 's morgens uitgerust te zijn voor de tweede dag van onze reis.

Na een heerlijk ontbijt gingen we op zoek naar de kazerne, die na enkele aanwijzingen spoedig gevonden werd. Toen de bus stopte voor het grote hek en ik het wachthuisje zag, de slagbomen en de grote kazernegebouwen kwam alles, alles weer als in een film op me af. Onmiddellijk constateerde ik dat alles nog precies hetzelfde was als veertig jaar terug. De kazerne werd nog steeds gebruikt voor de opleiding van jonge recruten van de luchtmacht. De slagbomen gingen voor ons omhoog en met het busje reden wij naar de kazerne, waar wij gedurende zes weken een opleiding kregen als Duits soldaat van de Luftwaffe, gedwongen dan wel te verstaan.

Nog steeds denk ik: Wat hebben ze met ons uitgehaald, wat hebben wij een avontuur beleefd, iedere dag was anders.

Na een vriendelijke ontvangst kwamen wij op de appelplaats, volgens mijn herinnering toen zo groot en nu leek alles zo klein.

Ook binnen in de kazerne kregen wij ruimschoots de gelegenheid om gangen en kamers weer te zien. Dit alles maakte een diepe indruk op mij. Het was alsof ik de jongens en de mannen weer hoorde zingen op de appelplaats: "Waar de blanke top der duinen."

Ook nu genoten de Duitsers zichtbaar van ons enthousiasme. Weer buiten zijnde, zongen wij één van de "Wandervögellieder", eertijds verplichte kost.

Wij namen afscheid van de commandant en zijn collega, waarna een wederzijdse uitnodiging volgde. Boordevol indrukken stapten wij weer in de bus en lieten kazerne "Donnerschwee" achter ons. Bij het eerste het beste restaurant werd gestopt en onder het genot van een kop koffie waren wij het er allen roerend over eens dat onze reis voor honderd procent geslaagd kon worden genoemd.

In een stemmig, donkerbruin restaurant versterkten wij de inwendige mens met een heerlijke maaltijd.

Hierna aanvaardden wij de terugtocht. We rijden door een rustig en herfstig landschap, gekoesterd door een milde najaarszon. We nemen de tijd om de opgedane indrukken te verwerken en te ordenen. Over de grens en weer op vaderlandse bodem komen de tongen weer los. De Stichting Urker Uitgaven wordt hartelijk bedankt. In het bijzonder Tromp de Vries en mevrouw Cense voor de voortreffelijke wijze waarop zij deze reis georganiseerd hebben.

Het is een prachtige reis geweest, daar zijn we het allemaal over eens. Was het in de winter een reis met een stel gedeporteerde Urkers, nu in alle vrijheid met vrienden en kennissen.

Bij een verhaal als dit komen er altijd tegenstellingen in gedachten. Aan de ene kant een tocht met barre omzwervingen en angstige momenten, en nu, na veertig jaar, een terugkeer in alle vrij-

heid. Dankbaarheid is er, nog steeds, dat wij allen behouden mochten terugkeren van die eerste tocht.

Nogmaals: Onze hartelijke dank voor de uitnodiging voor deze reis, die niet gauw vergeten zal worden.

Gouwen Arfst

Treur niet
om de eutgebluude zoemer.

Geniet van
de gouwen naojaorspracht.

Wees niet bedroefd
om de kouwe wienter die got koemen.

Droom de dromen
van de grote zoemer die nog wacht.

T. van Eerde-Snoek

Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Koninginnedag 1982.

Uitreiking van de Zilver en Anjer 26 juni 1987.

Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard met v.l.n.r.:

mevr. Tjallingii-Beukers, L.J. Pieters, J. Hulsker, H.A.C. Beex en T. de Vries.

Publicatie: Stichting Urker Uitgaven 1997.

De Stichting Urker Uitgaven heeft tot doel de uitgave van min of meer belangrijke bijdragen in enigerlei vorm over o in verband met het volksleven, de taal, cultuur en geschiedenis van Urk mogelijk te maken.